DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

zamanın izinde

ercan kesal
enis rıza

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ERCAN KESAL

1959 Avanos/Nevşehir doğumlu. 1984 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Uzun yıllar Ankara, Keskin, Bala ve köylerinde sağlık ocağı hekimliği yaptı. Serbest hekimliğe başladığı yıllarda Uygulamalı Psikoloji ve Sosyal Antropoloji eğitimleri aldı. İlk şiir ve yazıları, tıp fakültesi öğrencisiyken, İzmir'de çıkan *Dönem* dergisinde yayımlandı. Mecburi hizmet yıllarında *Son Reçete* dergisinde söyleşiler yaptı, yazılar yazdı. 1990 yılından sonra geldiği İstanbul'da, Era Yayınları'nın kurucularından oldu. *Şizofrengi*'de yazdı. *Radikal* ve *BirGün* gazetelerinde hikâyeleri ve denemeleri yayımlandı. Senaryolar yazdı. *Uzak* filmindeki rolüyle başlayan sinema serüveni daha sonra birçok filmde oyuncu ve senarist olarak devam etti. *Peri Gazozu* (İletişim Yay., 2013), *Evvel Zaman* (İthaki Yay., 2014), *Nasipse Adayız* (İletişim Yay., 2015), *Cin Aynası* (İletişim Yay., 2016) adlı kitapları yayımlandı.

ENİS RIZA

1948, Ankara doğumlu. Belgesel sinemacı, eğitmen, yazar. Galatasaray Lisesi'nde okudu. 1969'da "Genç Sinema" grubu ile belgesel ve kısa film çalışmalarına başladı. Çeşitli okullarda ve kurumlarda fotoğraf, sinema, belgesel sinema üzerine dersler verdi. 1969 yılında Genç Sinema Hareketi ve 1997 yılında Belgesel Sinemacılar Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. Toplumsal hafıza, arşiv, sözlü tarih, çeşitli araştırmalar ve kuramsal çalışmaları önemli uğraşları içinde.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ayrıntı: 1000
Beyaz Kitaplar Dizisi: 14

Zamanın İzinde
Ercan Kesal & Enis Rıza

Yayıma Hazırlayanlar
Burhan Sönmez, Gökçe Alper

© Ayrıntı Yayınları, 2016
Fotoğraf haklarına ait liste kitabın sonunda yer almaktadır.

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Bill Ray / The Life Picture Collection / Getty Images Turkey

Kapak ve Görsel Tasarım
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Yetiş, Hediye Gümen

Baskı
Şekil Ofset A.Ş.
Gümuşsuyu Cad. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. 2 BB 3 Topkapı / İstanbul
Sertifika No: 35826

Birinci Basım: Şubat, 2017
İkinci Basım: Mart, 2017
Üçüncü Basım: Ekim, 2017
Dördüncü Basım: Eylül, 2019
Baskı Adedi 2000

ISBN 978-605-314-164-8
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

AYRINTI'NIN 1000. KİTABI

Zamanın İzinde

Ayrıntı Yayınları otuz yıl önce *Şenlikli Toplum* kitabıyla yayım hayatına başladığından beri bir özleme sahip. Sömürünün olmadığı, insanın doğayı yok etmediği, kimsenin kimseyi ezmediği bir dünya özlemi.

Böyle bir geleceğe ulaşmak için düşlere ve kitaplara ihtiyaç var. Yayımladığımız felsefe kitapları ile şiir kitapları, sosyoloji tartışmaları ile yeraltı romanları bunun karşılığıdır. Kiminde unutulmuş bir aşkın izleri, kiminde varlığa dair soruların merakı yer alır.

İnsanlık tarihi, kitabın yazgısının toplumun yazgısına bağlı olduğunu gösterir. Biri iyi olduğunda diğeri de iyi olur. Biri kötüleştiğinde diğeri de kötüleşir. Yazmak, okumak ve anlatmak bu yüzden değerlidir.

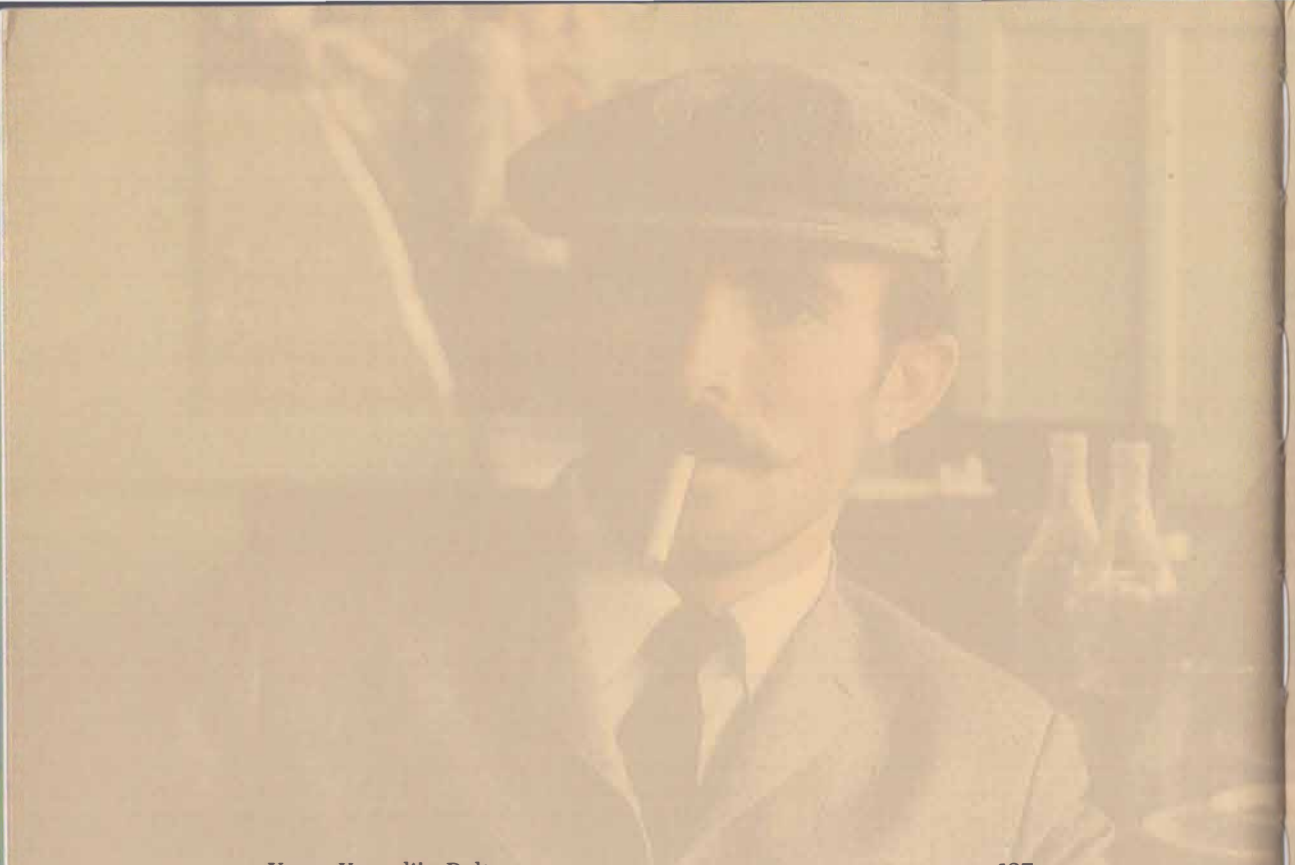
Bugüne dek bin çeşit kitap yayımlayan Ayrıntı Yayınları, okuyan insana olan inancıyla yola devam ediyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Fotoğrafın Sahibi, Kahramanı ve Geyiği... 17
Şakülden İnhiraf..... 23
Kolera Yüzünden Kurtulan Osmanlı... 29
Bir İmparatorluk Yıkılırken Babasız Büyümek... 33
Usulünce Gömülmek... 39
Bazı Fotoğraflar Akıbetini Haberdar Eder..... 45
Ölümden Önce Son Fotoğraf... 49
Mola Yeri... 55
Yağmur Gelini... 59
Araf... 65
Kırlangıçlar Gibi Yaşamak... 69
Önce Yazı Vardı... 73
Affan Dede'ye Para Saysak, Satar mı Bize Çocukluğumuzu?... 77
Voila..... 81
6 Ok... 87
Bu Fotoğrafta Birazdan Yağmur Yağacak... 91
Gördüğünüz Her Şeyi Kendileri Yaptılar... 95
Mükellef... 99
Nartlar'ın Dansı... 103
Potlaç mı, Yağma mı?..... 109
Sinemacı Cemil..... 115
Birtakım İnsanlar, Yürüyorlar..... 121
Veremle Savaş... 127
Düşükler Yassıada'da... 133

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yaşar Kemal'in Paltosu... 137
Bir Radyoya Yenilmek... 141
Sinema Zamanı... 147
Arena Neresi?... 153
Hudutların Kanunu'ndan Çirkin Kral'a... 157
Bir Militanı Dünyada Neler Bekler?... 163
Benim Oğlum Başımı Hiç Önüme Eğdirmedi... 167
Battal... 171
Bu Fotoğrafta Tehlikede Olan Kim?... 175
"Çocuk Bi Şey Yemiyor..." 181
Yılmaz Abi! Abi, Seni Çok Seviyoruz Biz 185
"... dün burda üç abiyi asmışlar..." 189
Yerde Yatan Ulaş Değil Ömrümüzdür... 195
Bir Kızıldere Hikâyesi... 201
Grafiti... 205
"Geri Dur Zalim..." 209
Kırmızı Gül 215
Bu Fotoğraftaki Kadınlar... 219
Kurban... 223
Zatopek Koşusu... 227
Cenaze Sahibi... 231
Banka... 235
Benim İzmir'im 239
Folon... 245

Edebiyat ile Gazozun İlişkisi... 249
Almanya Acı Vatan... 253
İyi Fotoğrafın Gösterdiği Şey... 257
Vatan Hainliği... 263
Savunma... 269
Cennetin Kokusu... 273
Fotoğrafta Kendine Rastlamak 277
Darphane Önünde Cemal Süreya... 283
Hep Beraber... 287
Ankara Rüzgârı... 291
Mehdi Zana ve Ailesi 297
Palempsest... 301
"Müdahale Edemeyeceğimiz Gerçeğin Parçası Olmak..." 305
Hırsızlık... 309
Asi, Melek ve Sürgün... 313
Caddede Bir Adam Yatıyor... 317
Ali İsmail... 321
Veba Kol Gezerken Ziyafet Sofrası Kurmak... 325
Maymun Neden Yakalanır?... 329
"Çok İstersen Olur Kuzum..." 333
Faşizm Nedir?... 337
Erdem 341
Dipnotlar 344
Fotoğraf Açıklamaları 345

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zamanın İzinde

Bazen bir ânın duygusunu yansıtmaya bin fotoğraf yetmez, ama bazen de tek bir fotoğraf karesi bütün bir çağın ruhunu gözler önüne serebilir. Yıllar hızla geçip giderken, zamanın kendisi başlı başına bir anlatıya dönüşür. Söylenceler de dahil buna. Hz. İsa sırtında çarmıhla Golgotha Tepesi'ne tırmanırken, kalabalığın içinden bir kadın gelip elindeki örtüyle yüzünü siler ve İsa'nın suretinin çıktığı o örtüye "veronica" yani "gerçeğin tasviri" adı verilir (vera: gerçek; ikon: tasvir). Mağara duvarlarına resim yapan ilk avcı, çalışırken şarkı mırıldanan ilk kadın ya da kardeşini öldüren ilk adam yalnızca içinde yaşadıkları zamanın yani geçmişin değil, bugünümüzün de tasvirini yaptılar. Hayatlarımız o insanlardan bağımsız değil. Bir annenin gözyaşlarını silen eşarp ile kayıpların resimleri, geçmişi bugüne taşır, zihnimizi uyarır. Gerçeğe ulaşmak için ille de gerçeğin kendisini görmek gerekmez. O her zaman her yerde ve bizi geleceğe bağlayan düşlerin içinde "veronica" gibi yer alır.

Ayrıntı Yayınları'nın 1000. kitabı olarak hazırlanan *Zamanın İzinde*, geçmişin izleri ile geleceğin düşleri arasında mekik dokuyan bir çalışma. 12 Eylül'ün darbe koşullarında doğan ve geleceğe kucak açan insanların ellerinde büyüyen Ayrıntı Yayınları şimdi otuz yaşına ulaşırken, pek çok kardeş yayınevi gibi zorluklarla boğuştu, kitapları toplatılıp yöneticileri yargılandı ve hayallerinin bedelini göğüsledi. Kitaba inanan insanlar sayesinde başarıldı bu.

Zamanın İzinde bir ansiklopedi veya başvuru kitabı değil; düşünceyle yoğrulmuş duygulara hitap ediyor, bakan göz ile konuşan dil arasındaki uyuma ve gerilime yaslanıyor. Enis Rıza'nın seçtiği fotoğraflar, toplumsal olan ile bireysel olanın havzasında, sonsuzluğu an ile buluşturuyor. Bu fotoğrafların başına oturup, görünenleri ve asıl olarak görünmeyenleri kendi hayal dünyasında yoğuran Ercan Kesal bir kilim gibi dokuya dokuya ortaya bir tasvir çıkarıyor. Kendi hayatından parçalarla ördüğü bu tasvirde, kişisel olanın aynı zamanda politik olduğu duygusundan hareketle, sıradan bir insanın düşleri ile toplumun düşleri arasında dolanıyor. Her düş, bir kâbusu da gizler. Hayatlarımıza musallat olan kâbus, dönem dönem farklı suretlerle önümüze çıkıyor; bazen bir işçinin yorgun yüzünde, ya da küçük bir parkın kesilen ağaçlarında.

Bir çağ bitti. Biten çağın resmi, başlayan yeni çağın ufkunu barındırıyor. Acılar çekildi, sevinçler yaşandı, umutlar birikti. Bazen susmak da bir dilse, fotoğraflar bu dili kullanarak, zamanın sildiği yüzleri bize taşıyor. Bize ve bugünümüze. Pencere kenarında babasını bekleyen bir çocuk, yolda görünmeyeni düşünür, onun değerini bilir. Genç ölülerin kayıp yüzleri arasında gerçeği yani kendi gerçeklerini arayan anne ve babalar, insanın yok edilemeyen sevgisini kalplerinde taşır, her şeye rağmen. Umudunu yitirmeyen o insanlardan öğreniriz. Hayatlarımız geçmişten bağımsız değil, ama yalnızca geçmişin insafına da terk edilemez. Aslolan, oradaki izlerle varacağımız gelecektir.

Burhan Sönmez
Ocak 2017, İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zamanın İzinde

Yazılar: Ercan Kesal
Fotoğraf Seçimi: Enis Rıza

AYRINTI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fotoğrafın Sahibi, Kahramanı ve Geyiği...

Giriş:

Fotoğraf 1908 yılına ait. Yer, Manastır (Bitola). O tarihte Makedonya, Osmanlı sınırları içinde. Fotoğrafı çekenler Manaki Kardeşler. Yanaki ve Milton Manaki kardeşler. Hangisi acaba, Yanaki mi, yoksa Milton mu çekti? Yanaki 1878 doğumlu, Milton ise 1882. İkisi de Manastır'da doğmuş, göçmen bir ailenin çocukları. Fotoğrafçılığı öğrenen ve Manastır'da ilk stüdyoyu açan Yanaki Manaki. Milton, abisinden öğrenmiş. Yanaki, fotoğrafın daha çok sanatsal tarafıyla ilgilenmiş, Milton ise gezgin fotoğrafçı. Bu yüzden bu fotoğrafı Milton çekmiştir diye düşünüyorum.

Her iki kardeşin bir önemli özelliği de 1905'de çektikleri *Yün Eğiren Kadınlar* filminin sahibi olmaları. Makedonya'nın o tarihlerde Osmanlı hükümranlığında olduğu düşünülürse, Türk Sinemasının başlangıç tarihi, Fuat Uzkınay'ın 1914'de çektiği *Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı* filmi yerine Manaki Kardeşler'in çektiği filmin tarihi olan 1905 olarak düzeltilmeli!

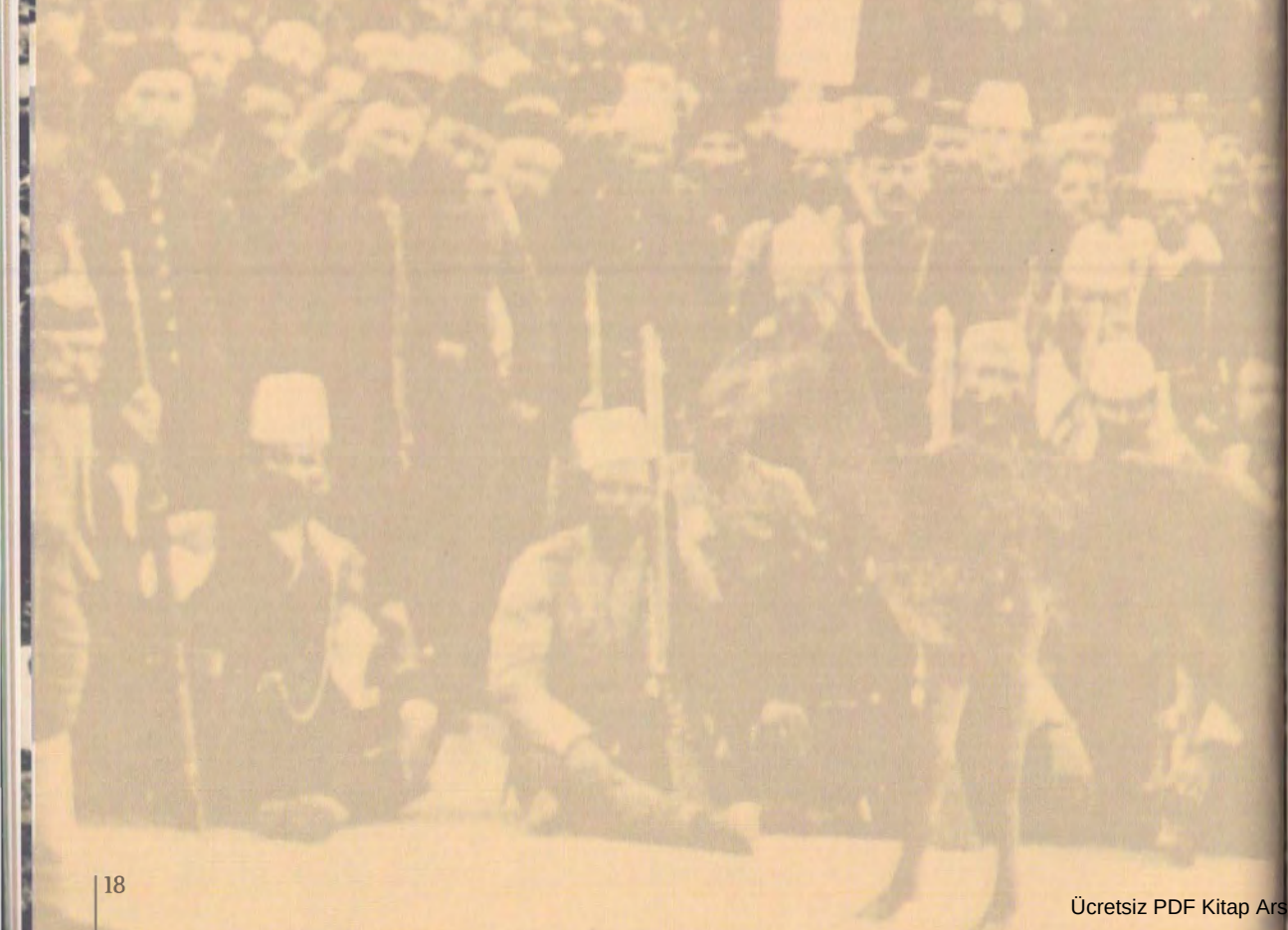
Fotoğrafta ortada sağda duran Kolağası Ahmet Niyazi Bey ya da bilinen ismiyle Resneli Niyazi. 1873'de Manastır'a yakın Resne kasabasında doğmuş. Manastır Askeri İdadisi'ni bitirmiş. 1897'de Osmanlı-Yunan Savaşı'na katılarak adından söz ettirecek kahramanlıklarda bulunmuş, belli ki cesur bir asker. 1903'de İttihat Terakki'ye katıldıktan sonra, II. Abdülhamit'i Meşrutiyet'i ilana zorlamak için de dağa çıkmış. Bu fotoğraf 1908'de Meşrutiyet'in ilanından ve Resneli'nin Manastır'a dönüşünden sonra çekilmiş. Dönemin dağa çıkan asi askerleri, başlarında komutanları Resneli Niyazi, poz vermişler hemşerileri Manaki Kardeşler'e. Fotoğraftaki geyik ise Niyazi Bey'in kıymetlisi!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gelişme:

Niyazi Bey'in anılarından öğreniyoruz ki, II. Meşrutiyet'i ilan etmek amacı ile 22 Temmuz 1908'de, dağlardan Manastır'a inme hazırlıkları yapılırken ansızın yolda harikulade bir şey olmuş ve vahşi bir geyik çeteye katılmış. Niyazi Bey'e göre, hareketin başarısı için Allah tarafından "melekü's-sıyâne" yani koruyucu melek olarak gönderilen geyik, tıpkı Ergenekon Destanındaki kurt gibi sarp dağlardan yollarını aşma konusunda "hürriyet mücahitlerine" rehberlik eder ve mücahitlerin sağ salim Manastır'a ulaşmalarını sağlar. Geyiğin ünü her tarafa ulaşır ve hatta geyiğe "Gazâl-ı Hürriyet" adı verilir. İstanbul'a getirilen geyik ziyaretçi akınına uğrar ve o dönemde bu geyiğin kutsallığına vurgu yapılan pek çok haber ve makale gazetelerde yer alır.[1]

24 Temmuz 1908'de, Necm-i Şevket gemisinden atılan top sesleri, II. Meşrutiyet'in başladığını haber verir. Meşrutiyet'in ilanından sonra Manastır'a dönen Resneli Niyazi ve adamları kahramanlar gibi karşılanır. Manaki Kardeşler'in çektiği fotoğraf o günün anısına çekilmiş.

Sonuç:

Manaki Kardeşler yıllarca fotoğraf ve film çekerler. Kardeşlerden Yanaki 1954'de Selanik'de, Milton ise 1964'de Manastır'da ölür.

Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi, Meşrutiyet'in ilanından bir süre sonra İstanbul'a gelir, daha sonra tekrar Manastır'a döner. Bir ara 31 Mart olayında (1909) yer alan Hareket Ordusu'na da katılır. Evlenir, çocukları olur. 17 Nisan 1913'de Avlonya'da (Arnavutluk) üyesi olduğu İttihat Terakki Cemiyeti'nin kendisine tahsis ettiği koruması tarafından şüpheli biçimde öldürülür.

Geyik İstanbul'a getirilir. Refik Halit Karay'ın anılarında söz ettiği gibi: "Rejim değişikliğinin ilk mahzuru bu Hürriyet Geyiği olmuştu. Ölmüş müydü? Yoksa kesilip eti bir Beyoğlu lokantasına satılmış mıydı? Bilmem. Fakat o devirde, mesela Tokatlıyan gibi maruf lokantalarda, geyik değilse de av etleri arasında karaca eti bulundurmak adetti; belki dirisinden umduğu faydayı temin edemeyen hürriyetperverlerin bir uşağı, Meşrutiyet tarihinde yer eden şu bedbaht geyiğin ölümünden birkaç mecidiye kazanmıştır."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şakülden İnhiraf...

Fotoğraf Enver Paşa'nın karısı Naciye Sultan ve çocuklarına ait. Enise Kalfa'nın kucağında Türkan var. En büyük kızları Mahipeyker dayısı Şerafettin Efendi'nin kucağında. Naciye Sultan ise en küçük çocuğu Ali'yi kucaklamış. Enver Paşa, Ali'yi göremeden ölmüştü.

Fotoğraf bana bir mimarlık terimi olan "Şakülden İnhiraf"ı hatırlattı.

1994 olmalı. Mecburi hizmet günlerinden sonra artık İstanbul'daydım. Bir grup psikiyatr ve psikolog arkadaşımla Eylül Psikiyatri Merkezi isminde bir merkez kurduk. Muradımız, Psikiyatri-Psikoloji camiasında farklı işler yapmaktı. Sadece bir poliklinik olmanın ötesinde hafta sonları düzenleyeceğimiz seminerlerle ve benzer etkinliklerle eleştirel psikiyatri alanında çekim merkezi olmayı da hedefliyorduk.

Hafta sonu seminerlerinin başlangıcı için Metin Erksan'ı davet etmeyi ve onunla konuşmayı düşündük. Aklımızdaki konu başlığı: "*Sevmek Zamanı* ve Bir Filmin Psikoanalitik Yorumu."

Metin Erksan'ı bulma, konuşma ve ikna etme görevi bana verilmişti. Casus filmlerini aratmayacak bir süreçten sonra Pandora Kitabevi'nde buluştum hocayla. Nereden bilebilirdim bu buluşmanın, Erksan'ın ölümüne kadar sürecek olan yirmi yıllık bir abi-kardeş, baba-oğul ve usta-çırak ilişkisinin başlangıcı olacağını.

Aynı seminer dizisinin bir diğer konuğu da Enis Batur'du. Batur'un konuşmasına seçtiği başlık: "Şakülden İnhiraf."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Enis Bey konuşmasına yanında getirdiği eski baskı bir kitaptan söz ederek başladı. *Şizofreni – Monografi*. Yazan: Fikret Ürgüp. Hangi yazar kendi hayatını "şizofreni" başlığı altında anlatma cesareti gösterebilirdi? Daha ilginci, Fikret Ürgüp, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra gittiği Tıp Fakültesi'nde efsane hoca Frank'ın asistanlığını yaparak uzman olmuş bir dahiliyeciydi. Üzerine bir de Amerika menşeli bir psikiyatri uzmanlığı vardı. Şairdi, kitapları olan bir hikâyeciydi ve iyi bir ressamdı. Sait Faik'in yakın dostu ve doktoruydu. Bir rivayete göre, henüz yayımlanmamış olan Günlükler'i de vardı bir yerlerde. Enis Batur'un seminerinden sonra, nedense bir Fikret Ürgüp belgeseli ya da oturumu yapma düşüncesine tutkuyla sarılmıştım. Fikret Ürgüp, hikâyelerini 1950-1984 yılları arasında çıkan *Yeditepe* dergisinde yayımlamıştı. Dergi'nin o zamanlar hayatta olan kurucusu ve yöneticisi Hüsamettin Bozok'u buldum. Telefon konuşmamızda, Merter'de yaşadığını ve evinin üst katlarda olduğunu, asansör olmadığı için inip çıkamadığını anlatmıştı uzun uzun. Fikret Ürgüp'den söz edince onunla ilgili en doğru bilgileri ancak Melih Cevdet Anday'dan alabileceğimi, Melih Bey'in de son dönemde hasta olduğu için günlerini Büyükada'da geçirdiğini söyledi. Melih Cevdet Anday'a ulaştım. Mahipeyker Hanım'ın ismini de ilk kez Melih Cevdet'le olan sohbet esnasında duydum.

"Fikret Ürgüp'ün karısı hâlâ yaşıyor, İstanbul'da Caddebostan'da. Ona ulaşabilirsin" dedi. "Enver Paşa'nın büyük kızıdır" diye de ekledi.

Gökte ararken yerde bulmuştum. Fikret Ürgüp'le ilgili tüm bilgi, belge ve fotoğraflara karısı vasıtasıyla ulaşabilirdim. Anday'dan aldığım telefon numarasını hemen aradım. Karşıdan titrek, nazik bir ses cevap verdi:

"Buyrun efendim!"

"Mahipeyker Hanım'la mı görüşüyorum?"

"Evet efendim, benim Mahipeyker, buyrun."

Konuştuğum kişi, Osmanlı padişahı ve halifesi Sultan Abdülmecid'in torunu Naciye Sultan'ın Enver Paşa'yla olan evliliğinden doğan üç çocuğundan biri olan Mahipeyker Hanım'dı.

"Efendim rahmetli eşiniz Fikret Bey'le ilgili bir çalışma için aramıştım."

Biraz durdu ve sonra çok nazik ve itiraz kabul etmez bir tonda sürdürdü konuşmasını:

"Eşimle ilgili olan meselem tamamen kapanmıştır efendim. Bu konuyla ilgili söyleyecek bir şeyim yok. Size yardımcı olamayacağım."

Biraz ikna etmeye çalışınca,

"Bu konuyla ilgilenmiyorum evladım!" dedi.

Nazikçe reddetmişti ama hiç kırmadan.

Fikret Ürgüp çalışması olmadı, tamamlayamadım.

Şakülden inhiraf, "sapma, ayrılma" demek. Bir mimarlık terimi. Bir insanın şakülden inhirafı da galiba normal addedilen bir yoldan ayrılması ya da aklını kaçırmasıdır. İnhiraf eden binalar her zaman yıkılmıyor. Hâlâ ayakta kalmaya devam edenler de var.

Alışılmış ya da umulan bir yolda yürümeyi reddeden insanların her şeye rağmen yaşamaya devam etmeleri gibi.

Enver Paşa kendi inhirafının sonunu, Tacikistan'da tek başına, eşi ve çocuklarının hasretiyle yüklü bir ölümle tamamladı.

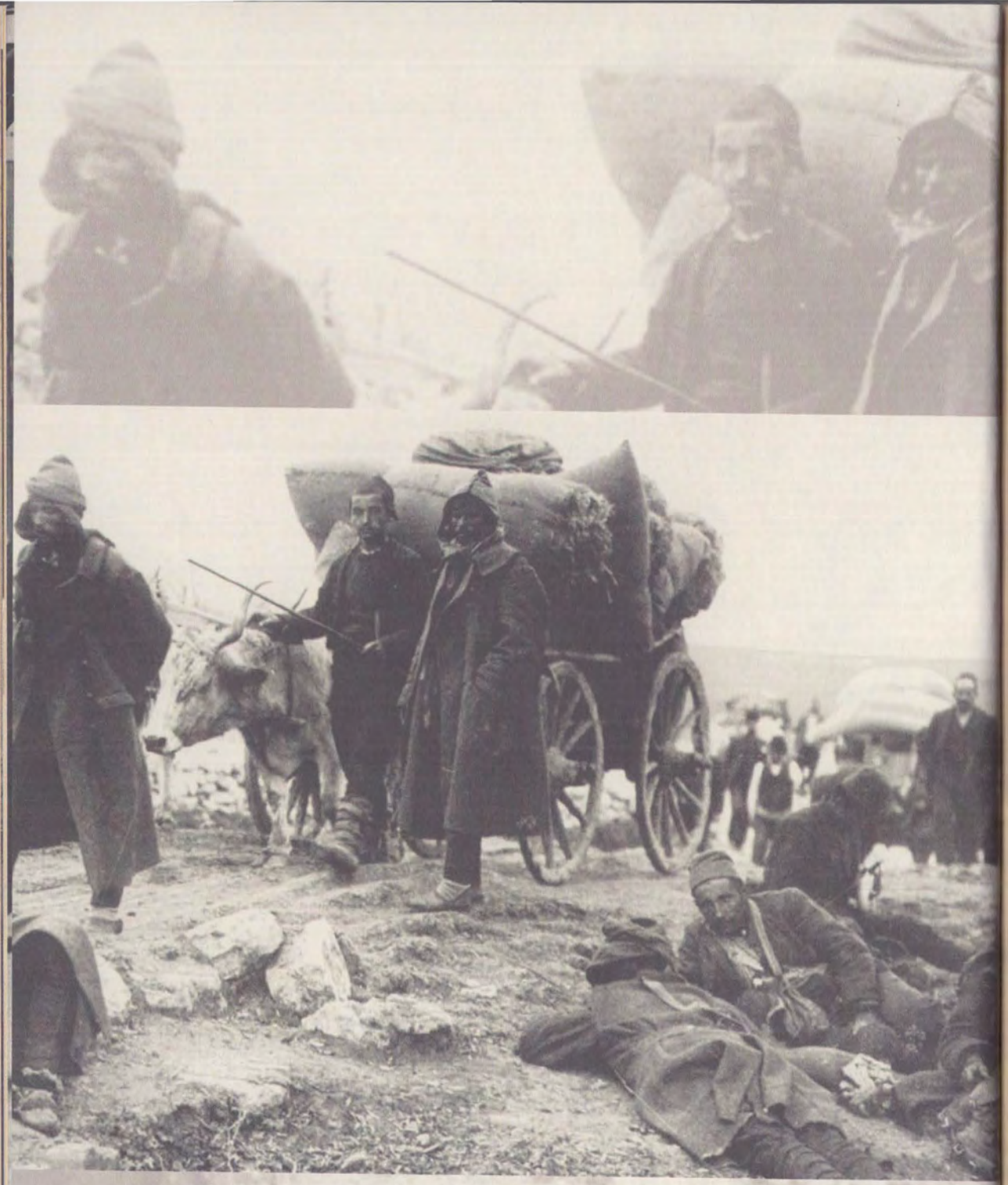
Fikret Ürgüp, Mahipeyker Hanım'dan ayrıldıktan sonra, yalnız ve bohem bir hayat yaşadı. 1977'de öldü. 1972 tarihli bir şiirinde dediği gibi:

"Öleceksem
Başka türlü görmekten
Başka türlü duymaktan
Başka türlü düşünmekten
Başka türlü yaşamaktan öleceğim..."

Babası Enver Paşa Tacikistan'da öldüğünde 5 yaşında olan, 1939'a kadar yurtdışında yaşamak zorunda kalan ve eğitimini Almanya'da tamamlayarak eşi gibi doktor ve psikiyatrist olan Mahipeyker Hanım, duvarları, Fikret Ürgüp'le olan evliliğinden doğan ve genç yaşta intihar eden oğulları Hasan'ın resimleriyle dolu evinde 2000 yılında vefat etti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kolera Yüzünden Kurtulan Osmanlı...

Osmanlı yıkılıyor. Artık son zamanları. Bulgaristan'dan kovulanlar yollarda, yorgun.

Kolera baş gösteriyor. Askerler ökseye tutulmuş serçe gibi düşüyorlar yol kenarlarına. Kevgire dönmüş bağırsakları. Ne su tutuyor ne de gıda. Hızla ölüyorlar. (Kolera, Vibrio cholera isimli bakterinin neden olduğu bağırsak enfeksiyonuna bağlı olan, akut ve şiddetli ishal ile seyreden bir hastalıktır. 1817'de Japonya'da, 1826'da Moskova'da, 1831'de Berlin'de, Paris'te ve Londra'da salgınlar yaşanmış, binlerce kişi ölmüştür.)

Ekim 1912 itibariyle askeri birliklerde ortaya çıkan kolera ilk başlarda hafif seyretmiş, ancak kısa zamanda Çatalca hattındaki ve özellikle Hadımköy bölgesindeki on binlerce kişi arasında hızla yayılmıştır. Koleranın en şiddetli dönemi 17-19 Kasım'da olmuş, salgın o kadar büyümüştür ki, hastaların yerleştirilmesi, bakılması ve ölülerin gömülmesi büyük bir sorun haline gelmiştir. Cesetler tarlalarda kazılan çukurlara elbiseleriyle atılıp, çoğunun kim olduğu bilinemeden gömülmüştür. Bir kolera kampına dönüşen Yeşilköy, "kolera tarlası" namıyla anılır olmuştur. Hastalığın yoğun olduğu dönemde Ayasofya başta olmak üzere birtakım camiler ibadete kapatılarak hasta askerlere açılmış, ağır hastalar Ayasofya'ya, salgın hastalığı bulunmayanlar diğer camilere gönderilmiştir.[2]

O zamanlar, Ayasofya'nın tedavi merkezi olarak seçilme sebebi, "Hıristiyan askerlerin İstanbul'a girmesi halinde Ayasofya'nın işgalinin önüne geçilmesi" olarak gösterilmişti.

Hastalık korkusuyla duruyor takipteki Bulgarlar. Çatalca'dan ötesi kolera çünkü. Osmanlıyı bir süreliğine kolera kurtarıyor.

Bu fotoğraf, bir imparatorluk yıkılırken, kolerayla mola verilen ânı gösteriyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bir İmparatorluk Yıkılırken Babasız Büyümek...

Balkan Savaşı'nın şehit yetimleri için açılan yurtlardan birinin önüne sıralanmış yetim çocuklar.

Fotoğraf epey eski olmasına rağmen kaliteli ve birçok detayı barındıran cinsten. Çocukların hepsi erkek. O zamanlar burasını Erkek Yetim Yurdu olarak düşünmüşler. Kız yetimler için de bir başka yurt var mıydı acaba?

Mevsim yaz olmalı. Sıcağa rağmen epey bir hazırlık yapıldığı fotoğraftakilerin yüzünden belli oluyor.

Niye böyle bir kayıt düşmek istemişler tarihe?

"Osmanlı çabucak unutmak ister!" diye düşünüyor insan, çöküş döneminin psikolojisine baktığında.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

En küçük yaştakiler alttaki ilk sırada. Orta sıradan yukarılara kadar çocukların yaşı, cüsse ve boyları da yükseliyor. Aşağıdakilerin yüzünde bir türlü silinmeyen neşe ve saflık, yukarıya çıktıkça yerini keder ve umutsuzluğa bırakmış.

En üst sırada ergen yaşta diyebileceğimiz çocuklar var.

Niye oraya sıralandıklarını çok iyi bilmiyorlar.

Babalarının hâlâ cephede olduğunu ve bir akşam yorgun argın cumbalı bir evin önünde belireceğini ve biraz resmi bir edayla sarmalanmış hasretle kendilerini kucaklayacağını düşünecek kadar küçük olanların dışında, hepsinin yüzüne yetimliğin kederi çoktan yerleşmiş.

En altta soldaki çocuk iki koltuk değneğiyle ayakta durmaya çalışıyor, yüzündeki usanmışlık çok belli. Ayaklarındaki sorun savaşla mı ilgili yoksa bir hastalıktan mı?

Ortalardaki çocuklar, biraz heyecanlılar; bıraksanız koşup oynamaya başlayacaklar azametli köşkün bahçesinde.

Kıyafetler özellikle bu fotoğraf için ısmarlanmış sanki. Kalıp gibi elbiseler ve başlara kondurulmuş fesler. Niye fes?

Elia Kazan'ın yaşamöyküsünü anlattığı bir kitapta rastladım. Kökleri Anadolulu olan Kayserili Kazan, dedelerinin fotoğraflarında niye fes giydiklerini şöyle anlatıyordu: "Müslüman efendilerin geleneksel baş giysisi. Müslüman âdeti. Fes giymeyi ben de denedim. Fes bunaltıcıdır. Ne adamın ensesini güneşten korur, ne de gözlerini güneşin parıltısından. Gene de bütün Yunan erkekleri fes giyerlerdi. Neden? İstanbul'un 1453'deki düşüşünden bu yana fethedilmiş bir halk oldukları için, güvenlik taktikleri Türk halkının arasına karışmak olmuştu."

Fotoğraftakilere de artık "fetheden değil fethedilen bir imparatorluğun çocukları" denebilir.

Bir detay daha: Osmanlının meşhur savaş yöntemi olan "hilal taktiği" burada da uygulanmış. Ortadan kenara doğru çekilerek düşmanın etrafını kuşatmak. Anlaşılan bundan böyle işe yaramayacak bir taktik.

Çocukların etrafını hilal usülü saran yetişkinlerin yüzüne baktım uzun uzun. 600 yıllık bir imparatorluğun cenaze merasimindeler aslında. Hatıra fotoğrafı çektiriyorlar. Helallik almaya, daha doğrusu helallik vermeye gelmişler. Çocuklar cenaze töreninin masum şahitleri.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Usulünce Gömülmek...

Tıp Fakültesi öğrencilerinin kendilerini diğer mesleklerden farklı hissettikleri en önemli aşama, ilk anatomi dersidir. Bir "ergenlik ve geçiş törenidir" bu. Tören, senden önce ergen olmuş ağabeylerinin, ablalarının ve hocalarının yol göstericiliğinde, törene seninle birlikte katılan "ergen adayı" arkadaşlarınla yan yana, kadavraların sergilendiği anatomi odasında başlar ve neşterle ceset üzerinde yapılan ilk kesiyle sonlanır.

Doktor adayı genç bir öğrenci olarak girdiğim bu odada, iki temel hesaplaşmayı birden yaşadığımı epey sonra idrak edebildim. Birincisi, o yaşa kadar ve herkeste olabilecek düzeydeki varoluşsal sıkıntımın, şimdi tüm "çıplaklığıyla" önümde duruyor olmasıydı. İkincisi ise, bir "ölü"ye ilk dokunuşla birlikte yaşadığım, merakla karışık korkuydu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yıl 1984. Mecburi hizmet için gittiğim kasabada altıncı ayımdı. Kasabada hunharca bir cinayet işlenmiş, katiller (iki kişi) cesedi kasabadan epey uzaktaki bir tarlaya gömmüş ve ortadan kaybolmuşlardı. Fakat iki gün içerisinde yakalanmışlar ve suçlarını da itiraf etmişlerdi. O gün, hükümet tabibi olarak içlerinde yer aldığım üç araba dolusu insan (komiser, savcı, diğer görevliler ve katiller) "cesedi bulmak" için başlayan ve sabaha kadar süren tuhaf bir yolculuk yapmıştık. Bu yolculuğun hikâyesi yirmi beş yıl sonra *Bir Zamanlar Anadolu'da* filminin senaryosuna dönüşmüş ve esasında son derece şahsi bir hikâyeden hareket edilmesine rağmen ortaya kalıcı ve evrensel bir film çıkmıştı.

Tutanaklar, otopsiler, zabıtlar ve bir sürü evrak... Her birinin kendi başına hayati bir öneme haiz olduğu varsayılan bu yolculuğun aslında tek amacı vardı: Gömülmüş bir cesedi bulmak ve onu usulünce yeniden gömmek!

Aynı filmle Erivan'daki bir festivale katılmıştık. İlk gösterimden sonra gazetecilerin sorularını cevaplarken, Ermeni bir gazetecinin sorusu bize o zamana kadar hiç aklımıza gelmeyen bir gerçeği hatırlatıyordu: "Filmdeki görevlilerin bozkırın ortasında saatlerce aradıkları ceset metaforuyla, Anadolu'nun kayıp cesetlerini mi anlatmak istediniz?"

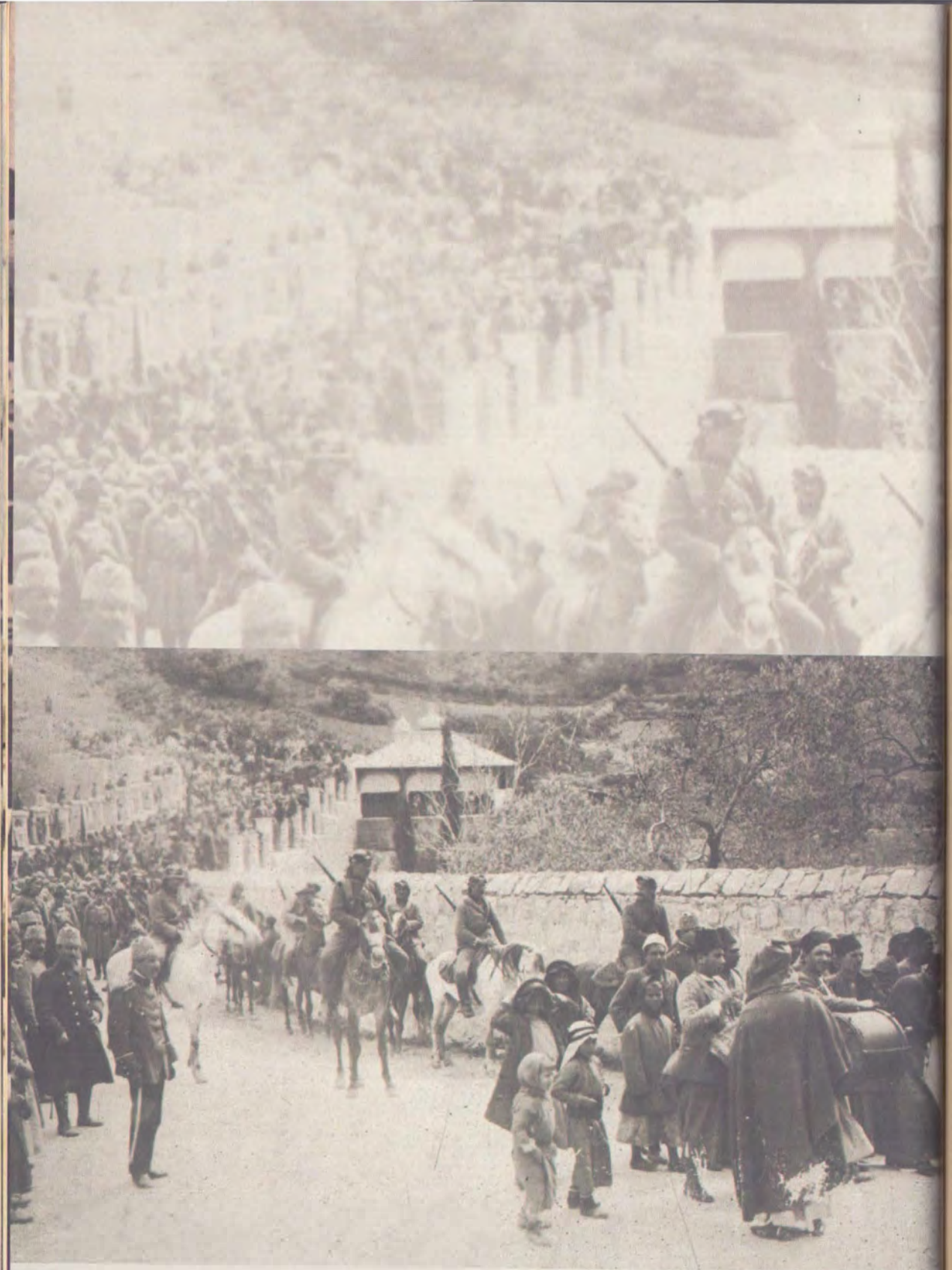
Yıllar sonra yine bir Ermeni gazeteci arkadaşımla benzer konular üzerine sohbet ederken, ondan duyduğum şu cümleler aynı sulara itmişti beni: "Anadolu açık mezarlar coğrafyasıdır. Ölülerimiz doğru düzgün gömülmedi. Biz ölülerimizi usulünce gömmek istiyoruz. O kadar!"

Usulünce gömülmek önemli. Bunu en iyi usulünce gömülmeyenlerin yakınları bilir.

Fotoğraftaki cenaze, Yozgatlı Ermeni bir kadına ait. Ölünün etrafına dizilmiş yakınlarının yüzünde, cenazelerini usulünce gömmenin verdiği huzurlu bir keder var.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bazı Fotoğraflar Akıbetini Haberdar Eder...

1915! Ermeni muhacirler Adana'ya götürülürken...

Yol kenarına sıralanmış seyirci kalabalığının çoğu üniformalı. Asker belli ki. Aralarında siviller, yani başıbozuklar da var.

Fotoğraf, kafilenin en arkasından gelen grubu gösteriyor. Sıranın sonunda kafileye nezaret eden süvariler var çünkü. En arka sırada bulunanların arasında davul taşıyan biri görünüyor. Niye oradalar? Bir müzisyen topluluğu da mı var muhacirler arasında yoksa Osmanlı, mehteranla mı yolculuyor muhacirlerini?

Bu yolculuk bir süre sonra bitecek. Ermeni muhacirlerin Adana'da başlarına gelenlerle ilgili İstanbul'dan Adana'ya giden gözlem heyetindeki Zabel Yeseyan'ın, *Yıkıntılar Arasında* isimli kitabında anlattıkları, fotoğrafın akıbetini de açıklıyor:

"Ne bu anlatılanlar, ne o küller içinde debelenen Ermeniler, ne dehşetin sarhoşluğunu üzerinden atamamış, gözlerinde acı ve şaşkınlık okunan yetimler, ne de kayıplarının acısıyla kıvranan dullar... Bunların hiçbiri yetmez o cehennem günlerinde Adana'da yaşananların karanlık ve gerçek derinliğini tam olarak kavramamıza..."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ölümden Önceki Son Fotoğraf...

1915 yılında Çanakkale'ye sevkedilen askerlerin, İzmir'deki bir vapur iskelesinde çektirdikleri son fotoğraf.

Ressam Fehmi Korkut Uluğ yıllar sonra "Çanakkale Savaşları" konulu resim çalışmasını yaparken içinde dedesinin de bulunduğu bu fotoğrafa rastlar. Kuşkusuz, çok etkilenir. Elinde büyüteçle defalarca ve günlerce fotoğrafı inceler. Aşağıdaki cümleler ona ait:

"Resmin sağ yanında iki erimiz, ortada bir bisiklet, önlerinde el bombası. Bunlar haberci. Siperlere komutanların emirlerini taşıyacaklar. Önde ortada ise beş subayımız oturuyor. Ortada-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ki tabur komutanı. Yanında bulunan genç subaylar birlik komutanları teğmenlerimiz. Açık renk pelerinli olanı da alayın doktoru. Her iki başta oturan teğmende, meydan okuyan bir ifade var. Alay komutanı ve doktor sevecen, sakin, mütevekkil. Komutanın yanındaki teğmen, hülyalı, dalmış gitmiş. Başka hiçbir savaş fotoğrafında göremeyeceğiniz üç tane de konuk var. Cılız bir av köpeği, bir ufak köpek ve subayların ortasında bir ceylan yavrusu, bir karaca. Birlikteki köpeklerde dahi o ölümün ve savaşın soğuk nefesi belli olmakta. Bir tek bu ceylan yavrusunda umursamaz bir güven..."

Fotoğraftakilerin hepsi, Kumkale'de 39. Alay'a bağlı askerlerdi. Ressam Fehmi Korkut Uluğ'un dedesi, önde sağda oturan Teğmen Hasan Fehmi, yanındaki alay doktoru Yüzbaşı Mustafa Şevket, ortadaki tabur komutanı ve diğer askerler Çanakkale'ye gittiler, Kumkale'ye. Fransız kuvvetleriyle çarpıştılar. Fotoğraftakilerden iki kişi hariç tamamı o savaşta öldü. Doktor Mustafa Şevket ve Teğmen Hasan Fehmi sağ kaldı. Ağır yaralanan Hasan Fehmi'yi çatışma alanından sürükleyerek çıkaran emir eri de vuruldu. Hasan Fehmi İzmir'de bir hastaneye gönderildi. Bir hemşirenin bakımı altında günler geçirdi. Ölümle yaşam arasındaki ince çizgide gidip geldi. Hayata tutundu sonunda. Kendine özenle bakan o hemşireyle evlendi. İzmir'e yerleşti, üç çocuğu oldu. Hepsi de kız.

Hasan Fehmi bu fotoğraftan dokuz yıl sonra öldü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mola Yeri...

Bu fotoğraftaki askerler Osmanlı askeri. Yıl 1918 olmalı. Sayıları gittiklerinde 30 bindi. Ne kadarı Suriye-Filistin cephesinde kaldı, ne kadarı şimdi bu trenlerle evine dönüyor, bilmiyoruz. Kudüs, Mekke, Medine ve Amman'da ellerinden geleni yaptılar. 460 bin kişilik Allenby ordusu karşısında, mübarek bildikleri toprakları korumak için savaştılar.

Tren bir yerde mola vermiş. Pek istasyona benzemiyor. Gayri ihtiyari bir mola sanki. Epeydir orada olduğu ve epeyce kalacağı da anlaşılıyor. Boylu boyunca uzanıp yatanlar var. Herkes çok yalnız ve yorgun. Gidiş değil dönüş yolundalar. Ama dönüşün kendine has heyecan ve coşkusu okunmuyor yüzlerinde. Umutsuz bile değiller. Kocaman bir kalabalığın içinde tek başınalar.

Fotoğraf, Atatürk'ün 1923 yılında İzmit gezisinde söylediklerini hatırlatıyor: "Vaktiyle büyük imparatorluklar tesisine heves ettik. Fütuhat yaptık. Dünyayı almak istedik. Her zaptettiğimiz yere Anadolu halkını gönderdik. Oralarda öldürttük. Avrupa'nın bir kısmını, Mısır'ı, Irak'ı, Hicaz'ı, Yemen'i müdafaa ve muhafaza için öldürdüğümüz Türk gençlerinin sayısını kim bilir?"

Sağ kalanlar dönüyorlar. Şimdilik bir mola yerindeler. Bir ara istasyon burası. Dönüş, hangi yeni savaşın kucağına olacak, onlar da bilmiyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yağmur Gelini...

Baharın yaza kavuşacağı günler, çiftçinin gözü bulutlardadır hep. Yağmur yağacak mı, yağacaksa ne zaman?

O sene tek damla yağmur düşmedi kasabaya. Ebem, bahçedeki çubukların kurumuş dallarını temizlerken ikide bir başını havaya kaldırıp umutsuzca bakıyordu gökyüzüne. Mahallenin kadınları ellerini göğüslerinin içine bağlayıp lafı susuzluğa getiren sohbetler açıyordu.

Okulların tatil olmasına çok bir şey kalmamıştı ve galiba hafta sonuydu. Kucağımda Jules Verne kitapları, camekana yatmış, başka bir dünyada geziyordum. Ne kuraklık ne de yağmur, hiç derdim değil. Anam kapının önünde güneşe yaslı duran testilerden birini alıp kayboldu. Babam yıkanacak belli ki. Birazdan bin yıllık bornozuna sarınmış, kafasını gözünü silerek geçer önümden.

Sokağın alt ucundan yavaş yavaş yaklaşan neşeli çocuk sesleri duydum önce. *Esrarlı Ada*'nın sonuna da gelmiştim ama yenemedim merakımı, kalktım kapıya çıktım. Üç dört ev aşağıda, sokağın ortasında gürültücü bir çocuk kalabalığı. Çoğu bizim mahalleden. Ortalarında Kireççilerin Affe Hala, onun yanında boz bir eşek, bağıra çağıra yürüyorlar. Affe'nin kapısını çaldığı her evden çıkan birisi elindeki su dolu testiyi ya da kovayı Affe'nin başından aşağıya boşaltıyor, sonra da eşeğin üzerindeki heybeye bulgur, ekmek ya da yağ dolu paketi bırakıyordu. Bu garip tören Affe'nin testiyi alıp yere vurarak kırmasıyla da son buluyordu. Başından aşağıya dökülen sularla sırılsıklam, saçı başı dağılmış, dimisi, gömleği şişman vücuduna yapışmış, gök gözlü, sarı saçlı, iriyarı bir kadın. Etraftaki çocuklar her su dökülüşünde avazları çıktığı kadar bağrışıyorlar.

Anam, elinde biraz önce bahçeden topladığı domates ve hıyar dolu tepsiyle geçerken bir an durup baktı sokağa.

"Bak!" dedi, "Affe 'Yağmur Gelini' olmuş!"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yağmur Gelini olmak bozkırda kuraklığın bir çaresi! Mahallenin en cesur kadını gün boyu dolaşarak her evden üzerine dökülen sularla yiyecek toplar. Çanak çömlek testiler kırılır. Affe en cesuru kasabanın, çünkü Affe bisiklete binen tek kadın, Affe Ziyaret Dağı'nda demir madeni bulmuş, Affe omzunda tek kırma tüfeğiyle ava çıkar, attığını vurur, Affe'nin sesi o kadar güçlüdür ki Aşağı Mahalle'den oğluna seslenir, oğlu Aydınaltı'ndan duyarak koşar gelir anasına. En önemlisi de, Affe, ana tarafından akrabamız!

Kalabalık iyice yaklaştı bizim eve doğru. Affe yan komşumuzun kapısını çaldı. İçi su dolu testi Affe'nin başından aşağıya boşalırken testi ev sahibinin elinden kaydı, Affe'nin başına çarptı. Affe yıkıldı. Komşu telaşlandı, çocuklar bağrıştı, eşek huylandı. Az sonra kapıya bağladığı eşeğiyle Affe, camekanın önünde sessizce oturuyordu. Üzerinden sızan sular ayaklarının dibinde göl yapmıştı. Bakıştık.

"Adın ne?" dedi.

"Ercan."

"Kitap mı okuyosun?"

"He!"

"Aferim guzum, hep oku, olur mu!"

Anam çağırdı Affe Hala'yı. Birlikte içeri girdiler.

Kitaplara dalmışım yine. Affe Halam yıkanmış, taranmış saçları ve üzerinde anamın kuru giysileriyle dışarı çıktı.

"Aferim guzum!" dedi tekrar, yanımdan geçerken. "Aferim!"

Eşeğine bindi ve gitti.

Maria...

"(...) Mustafa Suphi ve arkadaşları, Ankara'daki hükümetle haberleşerek, mücadeleye katılmak üzere yola çıkmış, ancak yolları kuvvacılar tarafından Erzurum'da kesilmişti. Kente girmeleri engellenerek, Trabzon'a yönlendirilmişlerdi... İstikbal Gazetesi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, halkı kışkırtmak için propagandaya başlamıştı... Çeteleri, kayıkçıların başı Kâhya Yahya yönlendiriyordu. Günlerden Cuma'ydı, camideki halka, 'Rusya'da soydaşlarımızı katledenler geliyor' dediler. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yolunu Değirmendere'de kestiler. Ocak ayıydı, hava yağışlıydı... Saldırıp, on beşini çamurda sürüklediler... Hepsini zorla bir tekneye bindirdiler. Kış gecesi yola çıkan teknenin ardından, başka bir tekne daha gizlice peşlerine takıldı. İkinci teknede, Kâhya Yahya ve adamları vardı. İki saat sonra öndeki tekneye yetiştiler, rampa ettiler. Bıçak ve silahla saldırdılar. Mustafa Suphi ve arkadaşlarını bağlayıp, denize attılar. Sabaha doğru geri döndüklerinde yanlarında on beşten biri olan Meryem vardı. Asıl adının Maria olduğu söylenir, Mustafa Suphi'nin eşiydi ve komünistti."[3]

Maria, önce Kâhya Yahya'nın evine götürüldü. Tutulduğu yeri Rus Konsolosluğu'na bildirmeye çalıştı. Mektubu götüren adam Kâhya'nın adamı çıkınca, Maria'yı ceza olsun diye Nemlizade Ragıp Bey'in evine verdiler. Bir süre sonra da Kâhya tarafından Rizelilere hediye (!) edilen Maria, bin bir türlü eziyet ve aşağılanmayla öldürüldü ve Trabzon'da kimsesizler mezarlığına defnedildi.

Karadeniz'in karanlık sularına gömülen 15'lerin kederli anıları içimizden hiç çıkmaz. Mustafa Suphi'nin cesur eşi Maria'nın hikâyesi ise acımızı katmerlendirir.

Maria'nın yağmur ve çamurlar içinde son bulan cesur hayatını okuduğumda aklıma Affe Halam geldi.

Maria hepimizin akrabasıdır. Yağmur Gelini'mizdir. Umudumuzdur. Bitmeyen cesaretidir kadınlarımızın.

İpek saçlarından aşağıya dökülen Karadeniz'in azgın suları kuraklığımızın, cesareti korkularımızın çaresidir.

Maria'ya borçluyuz. Affe Halama ekmek ve bulgurla ödemeye çalıştığımız borcumuzu Maria'ya nasıl öderiz bilmiyorum.

Zulmü, yalanı ve eziyeti yıkma borcumuz var çünkü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Araf...

Fotoğraftaki kalabalık, öksüz ve yabancılaşmış bir zamanın endişeli ve yalnız insanlarıdır. Onlara bazen göçmen, bazen mülteci, bazen de kaçak derler. Ama bu ifadelerin hiçbiri yetmez onları anlatmaya. Onların hepsi de sürgündür!

"Sürgün bir insan ile doğup büyüdüğü yer arasında açılmış olan onulmaz bir gediktir. Bu gedik sanki onun benliğinde açılmıştır. Bu yüzden, sürgündeki insanın içindeki kederin üstesinden gelmesi mümkün değildir."[4]

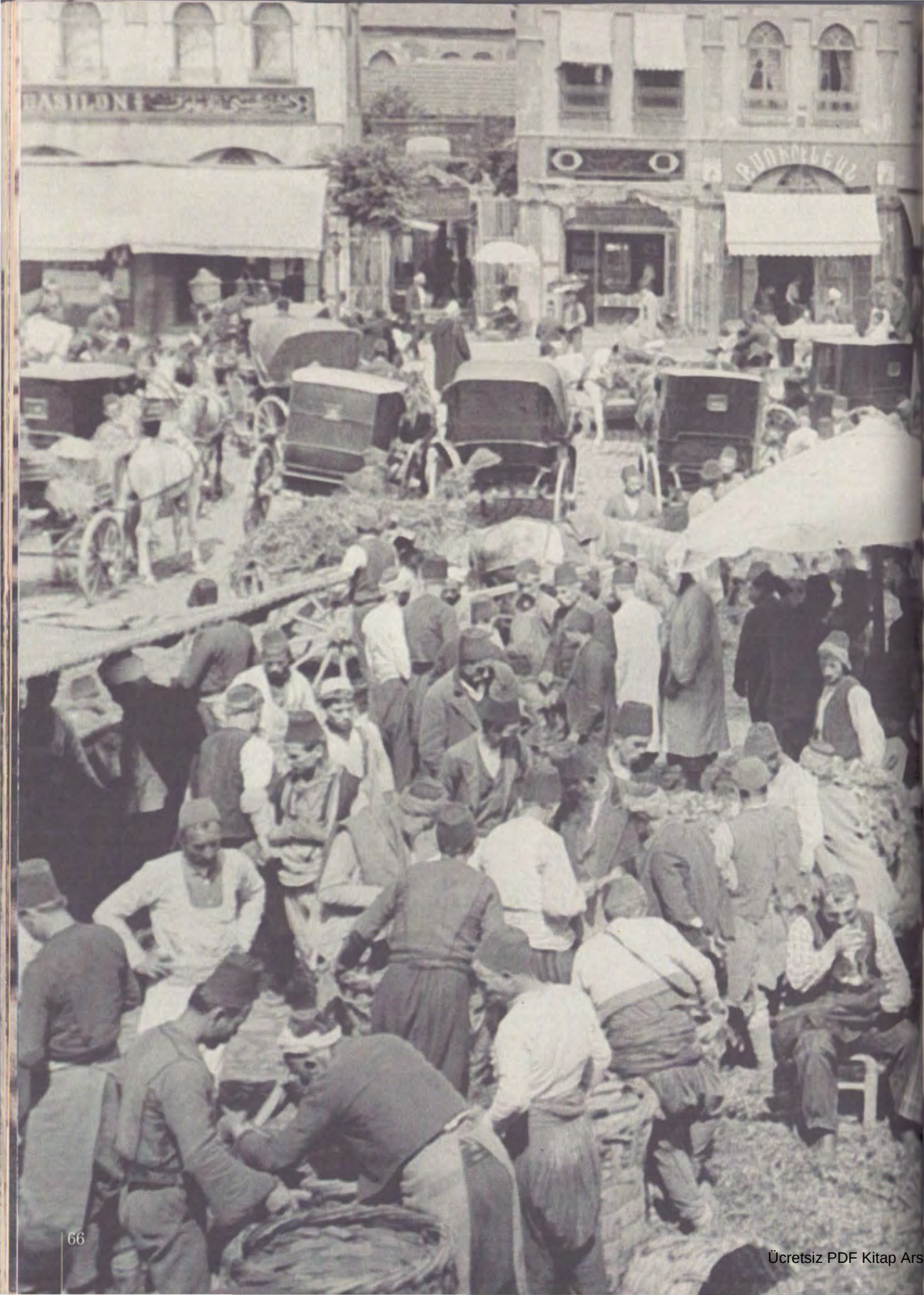
Sürgün olma hali, öldükten sonra Araf'ta durmaya benziyor. Ne cennettesin ne de cehennemde. Hem cennettesin, hem de cehennemde.

"Araf, ölüm gibi, ona çok benziyor ama ölümün sunduğu nihai merhameti de sunmuyor. Sürgünde elde ettiği kazanımlar da o insanın yarasının merhemi değidir. Çünkü sürgündeki hayatı, sonsuza dek arkada bırakılmış bir şeyin kaybedilmesiyle (toprak!) sürekli olarak baltalanır."[5]

Sürgün, üstelik zorunlu ise (hangi göç zorunlu değildir ki?), insanı geleneğinden, ailesinden ve en kötüsü toprağının verdiği besinden, güçten kopartan bir şeydir.

Tarihsel bir yazgı gibi bin yıldır yaşadığı, beslendiği, anılarını, ölülerini sakladığı topraklarından zorla sökülüp atılan sürgünlerin dilleri lal, sevinçleri yarım, renkleri gri, mevsimleri kış, tatları kekredir. Çünkü yeryüzü ayaklarının altından kaymış, kök saldıkları toprak yitmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kırlangıçlar Gibi Yaşamak...

"Izdırabın sonu yok sanma, bu âlem de geçer,
Ömr-ü fânî gibidir; gün de geçer, dem de geçer,
Ram karar eyliyemez hânde-i hurrem de geçer,
Devr-i şâdi de geçer, gussa-i mâtem de geçer,
Gece gündüz yok olur ân-ı dem âdem de geçer."

(Neyzen Tevfik)

Elime nereden geçti bilmiyorum; eski bir kitapta Neyzen'i ilk gördüğümde (sonradan tekrar baktım kütüphaneme, Hilmi Yücebaş'ın kitabı imiş) onu bir kırlangıca benzetmiştim. Kasabalarda, mahalledeki evlerin arasında, bir alttan bir üstten kanat çırparak uçan kuşlardır kırlangıçlar.

Çok yıllar sonra bu yazıyı yazmaya oturduğumda, Neyzen Tevfik'le ilgili belgelere bakarken yeniden rastladım o benzetmeye. Meğer Neyzen de kendini bir kırlangıca benzetirmiş. "Ben bir kırlangıç gibi yaşadım hayatımı" diyor, bir sohbetinde.

Neyzen Tevfik 14 Haziran 1879'da Bodrum'da doğmuş. Babası öğretmen. Bu yüzden çocukluğu seyahat ve ev değiştirmelerle geçiyor. İlk merakı pehlivanlık. Bu uğurda bir kolunu kırıyor. İyi tedavi edilmediği için de kol çarpık kalıyor. Her şerde bir hayır vardır! Neyzen daha sonra kolundaki bu çarpıklığın, neyi daha iyi üflemesine sebep olduğunu söyler.

Baba, İzmir Urla'ya tayin olur. Neyzen orada avcılığa merak salar, dağ tepe dolaşır. Bu sırada sara nöbetleri başlar. Babası daha iyi tedavi edileceğini düşünerek onu İstanbul'a gönderir. Tedavisi sonuç verir. Tekrar Urla'ya döndüğünde o sırada kasabada berberlik de yapan Kâzım Efendi'den ney dersleri almaya başlar ve ömrünün sonuna kadar da bırakmaz neyini.

Neyzen Tevfik, hayatta maddi hiçbir şeye kıymet vermedi. İstediği gibi, efendisiz ve kölesiz bir ömür sürdü. Öyle de öldü. Kırlangıçlar gibi bir hayat. Bazen altından, bazen de üzerinden geçilen bir ömür. Ama hep özgür ve onurlu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önce Yazı Vardı...

"Maarif Vekâleti'nin 21 Kasım 1928 tarihli yönetmeliğiyle kurulan Millet Mektepleri Türk abecesinin hızla öğretilmesi amacını taşıyordu.

16-45 yaş arasında binlerce kadın ve erkeği çatısı altında toplayan ve iki dönem olarak programlanan bu okulların her iki dönemi de dörder ay süreliydi. Birinci dönemde daha çok okuma yazma öğretimi üzerinde duruluyor, ikinci dönemde ise aritmetik, sağlık bilgisi, yurt bilgisi derslerine ağırlık veriliyordu.

Bu seferberlik ruhunun verdiği coşku ve yeni harflerin sağladığı kolaylıkla ilk 5 yılda bir buçuk milyon kişiye okuma yazma öğretildi."[6]

"Önce yazı vardı" diyebilirim. Biraz mübalağa ederek, "Sözler yazının etkisini ve gücünü ortaya koymak için icat edildi, uyduruldu" bile diyebilirim. Yazma eylemini tetikleyen şey de zaten geçmişte sizden öncekilerin yazdıkları. Kitaplar yani. Bu yüzden, "yazmaya okuyarak başlanır" diyebiliriz.

Yazma eylemini besleyen dürtü ise, size dayatılana karşı başlattığınız isyandır.

Llosa'dan ödünç alırsak: "Kendi kurguladığı yaşamları gerçekliğe yeğleyen kişi böylece hem yaşamı ve gerçek dünyayı olduğu gibi görmeyi dolaylı yoldan eleştirip reddettiğini, hem de bunların yerine kendi hayalinin ve tutkusunun ürünlerini koyma arzusunu belirtmiş olur."

Fotoğrafta okumayı öğrenmeye başlamış kadınlar var. Henüz yolun başındalar. Okuduktan sonra da yazacaklar elbet. İnsanın kendi hayal ve tutkularının peşinden koşmasından daha soylu bir uğraş icat edilmedi çünkü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Affan Dede'ye Para Saysak, Satar mı Bize Çocukluğumuzu?...

Lunaparklar sosyalist mekânlardır.

İlkel komünal toplumların mağara eğlenceleri gibi. Hiçbir hiyerarşinin olmadığı, herkesin sınırlarını ve maskelerini çıkartarak yer aldığı bir ideal dünya.

Yaşlı adam çocuk olabilir, ciddi adam güleç. Kral soytarıya, soytarı bir soyluya dönüşebilir ve bunların hepsi hoş görülür. Edebiyat eleştirmeni Bahtin'in de "karnavalesk" diyerek incelediği ve romanın güçlü potansiyelleri arasında saydığı engin bir dünya...

Hep yapmak isteyip de, gerçekleştirmeye bir türlü cesaret edemediğimiz eylemler lunaparklarda sıradan işlerdir.

Kafamızda kukuleta, elimizde pamuk helvayla, çarpışan arabalara binebiliriz pekâlâ.

Ama önce, çoktandır bizim olmayan çocukluğumuzu satın almamız gerek.

"Affan Dede'ye para saydım,
Sattı bana çocukluğumu.
Artık ne yaşım var, ne adım;
Bilmiyorum kim olduğumu.
Hiçbir şey sorulmasın benden;
Haberim yok olan bitenden.
Bu bahar havası, bu bahçe;
Havuzda su şırıl şırıldır.
Uçurtmam bulutlardan yüce,
Zıpzıplarım pırıl pırıldır.
Ne güzel dönüyor çemberim;
Hiç bitmese horoz şekerim!"

(Cahit Sıtkı Tarancı)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Voila...

Mustafa, Selanik'te, Türklerin yaşadığı Ahmet Subaşı Mahallesi'ndeki bir evde, annesi Zübeyde Hanım'ın ve babası Ali Rıza Efendi'nin, kendisinden önce ölen dört kardeşinden sonra dünyaya gelmiş çocuğuydu. Bir "Ölüler Evi"ne doğmuştu yani...

27 Ocak 1930 tarihli bir makalede yazdıkları, çocukluğunun erken döneminde yaşadıklarının izlerini taşıyor:

"Mesela, dünyaya gelmek veya gelmemek insanın elinde olmamıştır ve değildir. İnsan, dünyaya geldikten sonra da, daha ilk anda, tabiatın ve birçok mahlukatın zebunudur. Himaye edilmeye, beslenmeye, bakılmaya, büyütülmeye muhtaçtır."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mustafa Kemal, hayatı bir yaşama ve ayakta kalma sınavı olarak görmüş. Asker, siyasetçi ya da devlet adamı; hepsinde de öğretmen niteliğiyle yer almaya çalışmış. Onun için "milletin öğretmeni" olmak, üstlendiği tüm görevlerin üzerinde bir sıfat. Onu karatahtanın başında ya da öğrenci sıralarına oturmuş anlatılanları dinlerken görürüz sık sık veya bir çiftlikte tüm dikkatiyle traktör kullanırken. Şapka giymeyi dinden çıkmak olarak bellemiş bir millete elindekini göstererek "bu şapkadır" demesindeki heyecan da öğretmen vasfından kaynaklanır. Ona yapılan benzetme ve yakıştırmaların içinde en isabetlisinin "başöğretmen" olduğunu söyleyebiliriz.

Mimar Ernst, İsviçreli bir mühendisin oğludur ve Viyana'da mimarlık eğitimi almıştır. Hocasının önerisi ile Türkiye'ye gitmeye ikna olur ve 1927 yılında geldiği Türkiye'de on üç yıl kalır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, 1927 yılında önemli bir karar almışlardır çünkü: Eğitim ve kamu binaları bundan böyle çağın en gelişkin örneklerine uygun biçimde tasarlanacak ve inşa edilecektir. Bu yüzden, dönemin birçok seçkin binasında Ernst'in imzası vardır.

1928 yılı. Bir gece yarısı kaldığı evden uyandırılarak Köşk'e götürülür. Ernst bu tuhaf ve beklenmedik davetten korkmuştur. Gittiğinde Atatürk'ün son derece canlı ve neşeli olduğunu görür. Atatürk, gece yarısı kaldırdıkları için özür dileyerek ve iltifatlar ederek onu yanına oturtur. Önündeki daktiloya bir kâğıt takar ve Türkçe Latin harflerle birkaç cümle yazar. Sonra da çıkartır ve okuması için uzatır genç adama. Mimar Ernst bu Türkçe paragrafı kolayca okur tabii ki. Sofradakilerin şaşkınlığını bir süre izleyen Atatürk, "Voila!" (Fransızca, "İşte!") der ve daha sonra mimarı evine geri gönderir. O günün Harf Devrimi'nin başlangıç günü olduğunu sonradan anlar Viyanalı mimar.

Fotoğraf 1937 yılına ait. Harf Devrimi'nin üzerinden dokuz yıl geçmiş. Epey zahmetlice yol alındığı kesin. Dünyayı bir şeyler yetiştirmek, büyütmek ve hayatta kalmak olarak tarif eden biri Atatürk. Öğrenmek ve öğretmek, sınavdan çıkmak, sınavı vermek. "Mesudum, çünkü muvaffak oldum" diyen bir adam.

Karatahtanın önünde sınava zorladığı kendi yurttaşının ne yapacağını merak ve heyecanla izliyor. Adam birazdan yazdıklarını hatasız biçimde tamamlayıp arkasını döndüğünde, Atatürk coşkuyla, "Voila!" diyecek. "İşte!"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

6 Ok...

6 oklu bayrak, masanın üzerine döküldükten sonra giderek yayılan ağır kokulu bir sıvı gibi duruyor. Dokunduğu her cismi ve canlıyı emerek yutan seçim sandığı da dahil.

Fotoğraftaki herkes objektife bakıyor, sandık (parti) görevlisi hariç. O oradaki varlık nedeninin 6 oklu bayrak altındaki sandığın içine atılan pusulalardan geçtiğinin farkında. O yüzden bütün dikkatiyle sandığa bakıyor. Tüm oyun kuralıyla oynanmalı, değil mi?

Birazdan gösteri bitecek. Bayrağın şişman bir ahtapot gibi yutarak içine çektikleriyle birlikte adam da sandığını kucağına alıp gidecek.

Efendiler! Böyle olur bizde, demokrasi oyunu...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu Fotoğrafta Birazdan Yağmur Yağacak...

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra cenazesi, 16 Kasım'da Dolmabahçe Sarayı'ndaki bir katafalka yerleştirilerek halkın ziyaretine açıldı. Bu ziyaret üç gün sürdü. 19 Kasım'da top arabasına konan cenaze Dolmabahçe Sarayı'nın önünden Tophane ve Karaköy yoluyla Eminönü'ne götürüldü. Oradan da Sirkeci ve Gülhane Parkı'na. Gülhane Rıhtımı'ndan Yavuz Zırhlısı'na alınan tabut, İzmit'te bir trene kondu ve Ankara'ya gönderildi. 20 Kasım 1938'de cenaze artık Ankara Garı'ndaydı.

Bu fotoğrafın çekildiği yer, Dolmabahçe Sarayı'ndan Karaköy'e devam eden yolun üzerinde bir mevki. Karaköy Yüksekkaldırım olabilir. Tüm kalabalığın, derin bir sessizlik ve kederle cenaze korteJinin önlerinden geçişini beklediği anlaşılıyor. Az sonra önlerinden on iki generalin taşıdığı top arabasının üzerine yerleştirilmiş bir cenaze geçecek, Mustafa Kemal'in tabutu. Falih Rıfkı Atay'ın eşi Şefika Hanım'ın sözleriyle, "millet kaybettiği sevgilisini" son kez uğurlamak için bekleşiyor.

Sinema en yalın tarifle, dondurulan zaman parçası şeklinde hayatımıza giren fotoğrafın, hareketlendirilmiş halidir. Sinema o zaman parçasına yeniden dönebilme imkânı verir. Sinemada bu fotoğrafın öncesi ve sonrası da olacaktır mutlaka.

Atatürk'ün cenazesini taşıyan top arabası göründüğünde fotoğraftaki insanların sıralandığı merdivenlerden ansızın, şiddetli bir dolu yağıyormuşçasına "çıt, çıt, çıt" sesleri yükselir. Basamaklardan aşağıya sel gibi düğme akmaktadır. Yüksekkaldırım'a sıralanmış kalabalığın arasında, orada esnaflık yapan ve ikamet eden yüzlerce Yahudi de vardır ve Yahudiler dinlerinin yas geleneğine uyarak, üzerlerindeki ceket ya da gömleklerinin düğmelerini aynı anda koparıp yere fırlatmışlardır.

Fotoğraftaki kederin sesi bir filme çekilebilseydi şayet, bu "çıt, çıt" sesleri yağmur olarak duyulacaktı!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Gördüğünüz Her Şeyi Kendileri Yaptılar...

Bir Köy Enstitüsü'nün meydanı.

Bu fotoğrafta sadece müzik aleti çalan üç öğrenci yok.

Bu fotoğraftaki her şeyi kendileri yapan delikanlıların nihayet yaptıkları soylu ve coşkun bir müzik var.

Davulu, kendileri yaptılar. Derisini tabakladılar, kasnağını gerdiler ve nihayet çemberini. Tokmak kolay. Hemen yandaki ardıç ağacından kestiler. Kemanı kiraz ağacından kendileri oydular. Telleri at kılından yapmışlardı zaten. Mandolini de kendileri oydular. Gürgenden. Telleri için ne kullandılar, bilmiyorum ama kendileri yaptılar. Üzerilerine giydiklerini sonra. Pantolonlarını, gömleklerini ve ceketlerini kendileri diktiler. Davulun konduğu tabureyi de kendileri çaktılar.

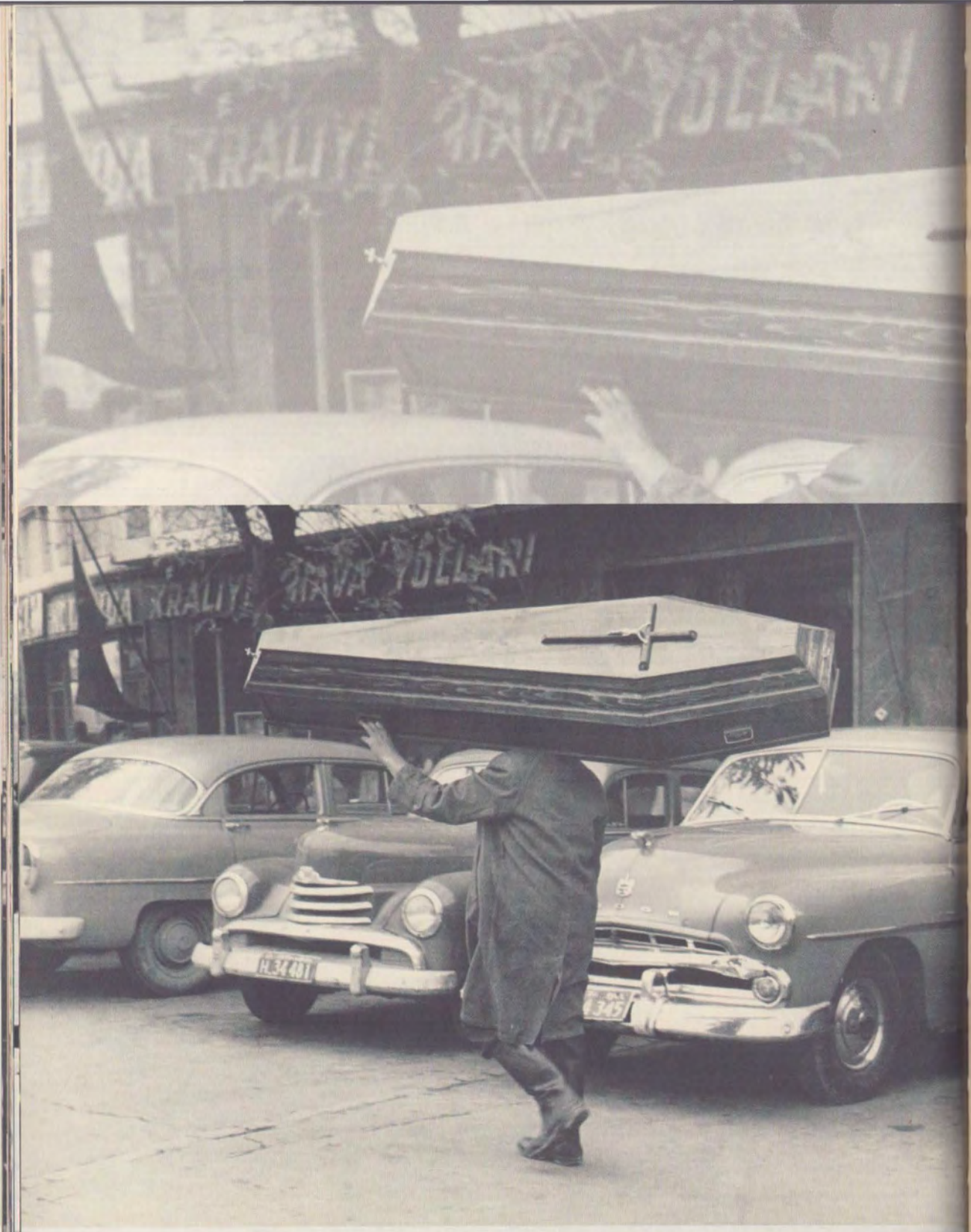
İşte şimdi, sonsuz bir özgüvenle, kendi yaptıkları okullarının ve yatakhanelerinin önünde, kendi imal ettikleri enstrümanlarında, kendi yazdıkları şiirleri bestelemişler ve çalıyorlar.

Bu fotoğrafta yine baştan sona onlara ait başka şeyler de var. Üzerlerinde mavi bulutlarıyla gezinen kocaman bir gökyüzü ve özgür bir dünya. Hepsi katıksız ve koşulsuzca onlara ait.

Muktedirler hiç sevmezler böyle fotoğrafları. Bu yüzden, çok geçmedi hepsini de aldılar ellerinden ve bize bu güzel fotoğraflar kaldı...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mükellef...

"Mükellef ilan oldu gelin dediler
Cehennem deliğine girin dediler
Yeni de kartımı aman, elime de verdiler.

Aman da beyim, vay efendim, bu nasıl emir,
Kapandı kapılar, sürüldü demir.
Aman da beyim, vay efendim, künyem yazıldı,
İlet Mezarlığı'na kabrim kazıldı.

Mükellefin önüne astılar bayrak,
Ankara'ya gitti gelmedi evrak,
Elli bini vereni sürgünden bırak.

Mükellefin önünde yerli de kantarlar,
Anafora dadanmış gâvur muhtarlar,
Mükelleften kaçanı sürgün yaparlar."

(Anonim türkü)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nartlar'ın Dansı...

Fotoğraf 1950'li yıllara ait. Kayseri Pınarbaşı'ndan. Bir Çerkes düğünü. Bir grup Çerkes ağaçlık bir alanda dans ediyor. Toplumsal birlik ruhunu sadece dans ederek ayakta tutabilen dünyadaki tek millet, galiba Çerkesler.

1864'de tarihin en trajik sürgünlerinden birini yaşayarak soykırıma uğratılan bir milletin evlatlarının ruhlarına sinmiş soylu bir itirazdır dans etmek.

Fotoğraftakilerin de dedeleri büyük sürgünden sonra Kayseri Pınarbaşı'na yerleşmişler. Artık Anadolu'nun vazgeçilmez ve mutlak bir parçasıdırlar. Üzerlerindeki kıyafetler temiz ve özenli; kesinlikle modaya da uygun. Sağ tarafa sıralanmış erkekler topluluğu alkış tutuyor. Geleneksel Çerkes düğünlerinde tempo tutan grubun elinde tahtadan yapılmış özel ziller bulunur ve onlar çalınır. Fotoğrafta enstrüman yok. Doli ve akordeon ya da akordeon yerine garmon, Çerkes danslarının olmazsa olmazlarıdır. Muhtemelen çerçevenin dışında kalmışlar. Ama olsun, alkış da tutar yerini. Kıyafetleri de takım elbise yerine pekâlâ çerkeska olabilirdi.

Ne oynuyor olabilirler? Wuig mi, Leperüş mü?

Kafe olamaz. İkili ve karşılıklı oynanır çünkü. Büyük bir ihtimalle Lezginka bu.

Bir çift, soloya çıkmış. Kadının sağ ayağının hızını fotoğraftan bile görebiliyorsunuz. Fotoğrafın solunda kalan çiftlerin en başındaki kadının sağ ayağı da aynı hız ve tempoda.

1950'lerin güzel bir gününde, Anadolu'nun yüksekçe bir yerinde, Nartlar dansediyor...

Nart efsanesi Prometheus efsanesinin izdüşümüdür. Mitolojideki Kaf Dağı Çerkeslerin Kafkasya'sı, Elbruz'udur. Yunan mitolojisinin yarı tanrısı Prometheus Çerkeslerin Sosrıkuo'sudur. Prometheus ateşi tanrılardan çalıp, insanlara veren bir kahraman; Nart ise ateşi egemenlerden alıp kardeşlerine veren bir yiğittir.

Prometheus, yaptığı eylemden sonra başına neyin geleceğini çok iyi bildiği için yapılan işkencelerden dolayı acı duymaz. Tıpkı Nartlar gibi. Onları, başları dik ve bulutlara uzanan genç gövdeleriyle, ince bir kederle harmanlanmış dünyanın en coşkun müziğiyle ayakta tutan da bu inançtır zaten...

Fotoğrafa giriyor ve müziğin içinde kayboluyorsunuz. Bu elinizde değil. Fotoğrafa can veren, Lezginka'nın ritmidir.

Nartlar hep yaşasın, Lezginka hiç susmasın, dansları sonsuza dek bitmesin!

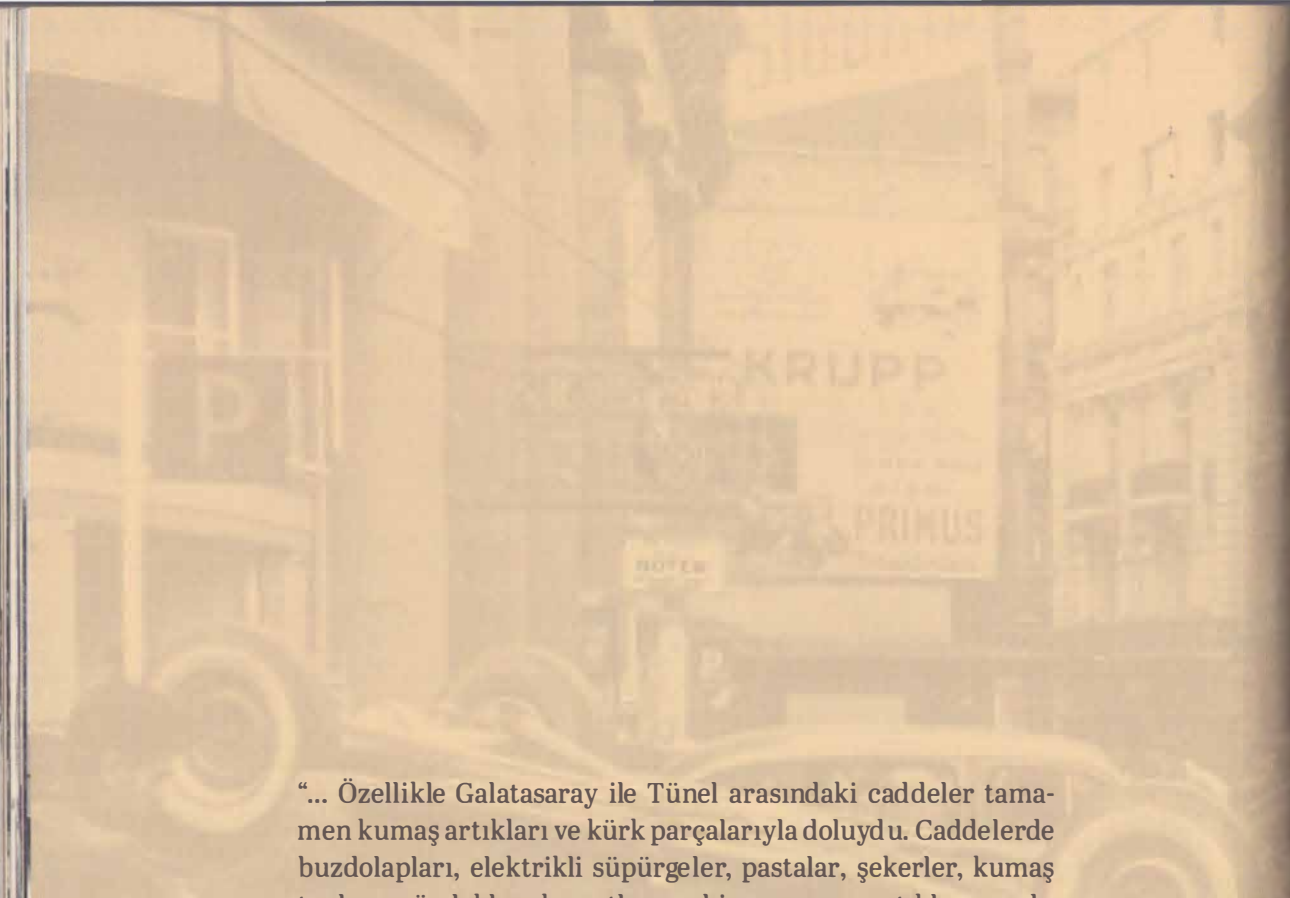

Potlaç mı, Yağma mı?...

"Şişli ve Balıklı'daki Rum-Ortodoks mezarlıklarına da zarar verilmişti. Buralarda mezar taşlarının parçalanmasıyla yetinilmemiş, mezarlardan çıkarılan iskeletler de kırılmış ya da yakılmıştı. Hatta bir olayda, henüz ölmüş bir kişinin bedeni mezardan çıkarılarak bıçaklanmıştı."[7]

İlk kez Marcel Mauss'da rastladığımız "potlaç" bir çeşit yükümlülük anlamını taşıyor. Gelişmemiş ya da arkaik toplumlarda alınan hediye karşılığında zorunlu olarak bir hediye veriliyor ve bu adeta yazılı olmayan bir hukuk kuralı halinde yaşanıyor. Bu tür ekonomi ve hukuk sistemlerinde, bireyler arasında bir pazarlık sonucu yaşanan mal, zenginlik ya da ürün mubadelesi söz konusu değil; karşılıklı olarak yükümlülük altına giren, değiş tokuş ya da anlaşma yapan bireyler değil, topluluklardır. Değiş tokuş edilen şeyler sadece mal, zenginlik, gayrimenkul, taşınır mal ya da ekonomik olarak kullanılabilen eşyalardan ibaret değildir. Bu yükümlülükler aslında tamamen zorunlu olmalarına rağmen çoğunlukla isteğe bağlı bir şekilde armağanlarla ve hediyelerle yerine getirilir. Tüm bunlara toplam yükümlülükler denebilir.[8]

Bunların dışında, buna çok benzeyen ama zorunluluk açısından çok daha şiddetli ve karmaşık özellikler taşır. Potlaç kelime anlamı olarak "beslemek ve tüketmek" anlamına geliyor. Ağır toplam yükümlülük de diyebiliriz. "Zenginliği öldürmek" gibi bir konudur!

"... Özellikle Galatasaray ile Tünel arasındaki caddeler tamamen kumaş artıkları ve kürk parçalarıyla doluydu. Caddelerde buzdolapları, elektrikli süpürgeler, pastalar, şekerler, kumaş topları, gömlekler, kravatlar ve bir manavın artıkları vardı. Tramvay, araba ve otobüslerin arkasına takılmış halatlarla buzdolapları, dikiş makineleri ve daktilolar sokaklar arasından geçiriliyordu. Dükkânlardaki tüm eşyalar, tek tek parçalanıyordu."[9]

"Törenlerin artıürün birikimini önlemek için, biriken fazlalığı topluluğun diğer üyeleriyle paylaşma amacıyla yapılmasından yola çıkılarak, bu törenlerin yapıldığı toplumların yaşadığı kültüre de beşeri bilimlerde 'potlaç kültürü' adı verilmiş. Potlaç kültürü yerine 'armağan kültürü' ya da 'karşılıklı yükümlülük/simgesel değiş tokuş düzeni' tanımları da kullanılıyor. 'Potlaç'ın Türk tarihindeki en yakın anlamını ise 'yağma toyu' veriyor."[10]

"... Evde gördüklerime inanamadım. Kapılar ve pencereler artık yoktu. Buzdolapları, dolaplar, aynalar parçalanmış ve evin önüne yığılmıştı. Yataklar, yorganlar kesilmiş, yünler her tarafa dağıtılmıştı. Elbiseler, ayakkabılar, örtüler, halılar lime lime edilmiş, yığınlar halinde tabak çanak binlerce parçaya bölünmüştü. Somyalar parçalanmış, avizeler, vitrinler, masalar, sandalyeler ve koltuklar baltayla kesilmişti. Yerde odun, kömür, gaz, tuz, şeker, yağ ve yumurtalardan bir birikinti oluşmuştu."[11]

"Bir şeyin alıkonulması" der Marcel Mauss, "tehlikeli ve ölümcül olabilir ve bunun nedeni sadece alıkoymanın yasak olması değil, aynı zamanda, sadece moral açıdan değil, fiziksel ve tinsel olarak bir kişiden gelen şeyin, özün, yiyeceğin, taşınır veya taşınmaz malların, kadınların, çocukların, ayinlerin veya ritüellerin, alıkoyan kişi üzerinde büyüsel ve dinsel olarak etki sahibi olmasıdır."
Alınan, değiş tokuş edilen hediyede kişiyi zorunlu tutan şey, alınan şeyin devinimsiz ve atıl olmamasıdır. Verilen kişiye bırakıldığında bile hâlâ o kişiye aittir. Kişi bu şey sayesinde, kullanıcı üzerinde etki sahibi olur, tıpkı mülk sahibi olarak bu şey aracılığıyla hırsız üzerinde etki sahibi olması gibi. Maoriler buna "hau" diyorlar. Verilen şeyin ruhu. Mana'sı... Doğduğu yere, ormandaki ve klandaki kutsal tapınağına ve ilk sahibine dönmek isteyen şey "hau"dur.

Zorla, cebren, vurarak, kırarak, yağmalayarak aldığınız şeylerin "hau"su peşinizi bırakmayacak. Ağzınızdan köpükler saçarak alıkoyduğunuz malların, evlerin, kadınların ve çocukların, olmayan vicdanlarınızı ve ruhunuzu kasıp kavuracağını ve bir gün mutlaka gerçek ve asıl sahiplerine ve mekanlarına döneceğini anlamıyor musunuz?

Hayat
AKIS
FORUM
Hükümetin Tarihi Mesu'liyeti
Hayat
AKIS
Hayat
AKIS
Akbaba
AsıR
VEKİLLERİN GÖLGELERİ KİMLERDİR?

Sinemacı Cemil...

Metin Abi (Erksan) okunup geri getirmek üzere ödünç kitap vermeyi hiç sevmezdi. Galiba, çok önceden biliyordu, insanların en güzel kütüphanelerini dostlarından alıp geri vermedikleri kitaplarla kurduklarını. Kendi kütüphanesi inanılmazdı ama. O kitapların ruhuma verdiği güven duygusu içinde yıllarca dinledim Erksan'ın sohbetlerini.

Bir gün, ilk dönem Türk sineması üzerine sorduğum sorulardan bunalmış olacak, "Bak Doktor, bu kitaptan iki tane var, birini sana veriyorum, oku, sende kalsın" diyerek pek kalın sayılmayacak bir kitap verdi.

Metin Erksan'dan kitap almak! Olacak şey değil.

Kapağında birtakım soluk fotoğrafların yer aldığı bir kitaptı bu: *Hatıralar*, Cemil Filmer.

Kütüphanemin en kıymetli kitaplarından biri olacağını hiç düşünmemiştim bu küçük kitabın sayfalarını çevirirken.

Sinemaya 65 yılını veren, Halide Edip'in meşhur Sultanahmet Mitingini filme alan, yaşamı boyunca 33 sinema kuran ve işleten bir adamdır Cemil Filmer. Kişisel tarihi adeta Türkiye Sinemasının kuruluş ve gelişme tarihidir.

Yıl 1917 ya da 18 olmalı. Çünkü bir süre sonra savaş bitecek ve Osmanlı bakiyesi tüm kişi ve kurumlar açlığın, yokluğun ve çaresizliğin ortasına düşecektir. Cemil Filmer o zamanlar Malul Gaziler Cemiyeti (şimdilerde Sultanahmet'te Sağlık Müzesi) olan bir binaya, Almanya'dan öğrendiği usullerle Ordu Foto Film Merkezi kurmayı hedefleyen Fuat Bey'in (Uzkınay) yanına girmiş, ondan sinema öğrenmeye çalışmaktadır. Dönem, İttihat Terakki dönemi. Enver Paşa'nın gücünün doruğunda olduğu yıllar. Öte yandan, çöküşün ayak sesleri de duyuluyor artık.

O günleri şöyle anlatıyor Cemil Bey: "Çalıştığımız bina, alelusul, bu iş için ayrılmış ve özellikle içine bir teşkilatlı atölye, laboratuvar gibi kısımlar inşa edilmemişti. Fuat Bey'in bile odası yoktu. Orada elde olan imkânlarla, makinelerle sinema hadisesini, çekim ve yıkamayı, film göstermeyi öğretiyordu. Bana önce makineye nasıl film takıldığını gösterdi. Çekim işleri için elde tek makine vardı. Vişne çürüğü renginde, akaju ağacından yapılmış bir kutuda. Sonradan sanıyorum, iki makine daha bulundu. İlk derste makineyi açtı, objektifin daima temiz tutulmasını söyledi, mendiliyle sildi. Karanlık odada film takmayı gösterdi. En mühim tarafı filmi çekerken el ile makarayı belli bir tempoda çevirmek oluyordu. Öyle ki, bir defa çevirdiğimizde 24 kare çekmek icap ediyordu. Ne fazla ne eksik. İkinci mühim mesele ise bir el ile makarayı çevirirken öbür elinizle geriye doğru sarma işi idi. Ayrıca çekim sırasında panoramik bir görüntü alıyorsanız, bir de makineyi sağa sola döndürmek vardı. Bu şartlarda bir film çekmek hayli maharet isteyen bir iş idi."

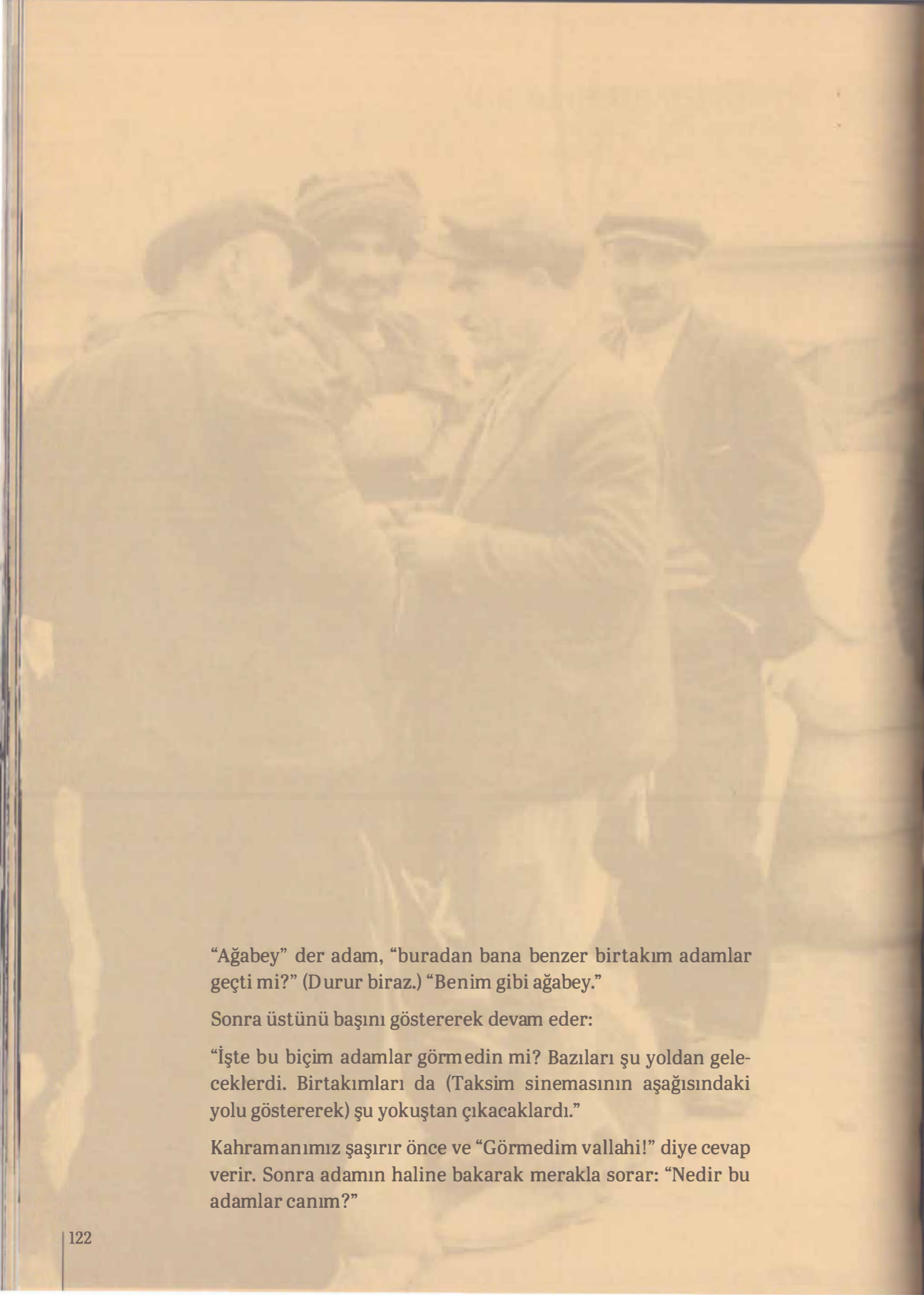
Cemil Filmer ve Fuat Uzkınay, Cemiyet'in masraflarını çıkarmak için birlikte bir film çekmeye karar verirler. Film, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Binnaz* adlı eseridir. Oyuncu olarak Darülbedayi artislerinin rol alacağı filmin rejisörlüğü için akıllarındaki isimler de Ahmet Fehim Efendi ve Muhsin Ertuğrul'dur. "Rusya'ya giderek bu işi iyice öğrenmiş" dedikleri ama nedense teklif götürmedikleri Muhsin Ertuğrul yerine rejisör olarak Ahmet Fehim'le anlaşırlar ve filme başlarlar. Başrollerde Behzat Budak ve Raşit Rıza vardır. Filmi olabildiğince ucuza mal etmeye çalışırlar. Yine de Cemiyetten bir görevli çekimler sırasında sette beklemekte ve hemen her şeye karışmakta, fazla masraf olmasın diyerek sürekli uyarılarda bulunmaktadır. Filmin bir sahnesinde karısına sinirlenen evin beyi masada duran sürahiyi kaptığı gibi fırlatacak, duvardaki aynaya değen sürahi aynayla birlikte kırılacaktır. Görevli bu masrafa hemen karşı çıkar tabii ki. Ahmet Fehim durumu halletmeye çalışır. Sonunda, cam sürahi yerine toprak testi kullanmaya, ayna yerine de fırlayan testinin açık duran pencere camından dışarı gitmesine karar verilir. Görevli yine de tatmin olmaz: "O zaman" der pişkince, "dekorun gerisinde biri dursun da testiyi düşmeden yakalasın."

Birtakım İnsanlar, Yürüyorlar...

Sait Faik Abasıyanık'ın *Semaver* öykü kitabında, "Birtakım İnsanlar" başlıklı bir öykü vardır.

Çok soğuk bir kış günü, gece saat 12'de Taksim'de, saatin altında tramvay bekleyen bir adamın yaşadıklarını anlatır. Adam uzun süre beklediği halde tramvay gelmeyince, "Bari gideyim şu açık pastahanede bir ıhlamur içeyim" diye düşünür. Tam bir iki adım attığında, önüne bir adam çıkar. Adamın ne paltosu, ne şapkası, ne de ayakkabıları vardır. Sırtında pamukları yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık, tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış bir çuvalı vardır, o kadar.

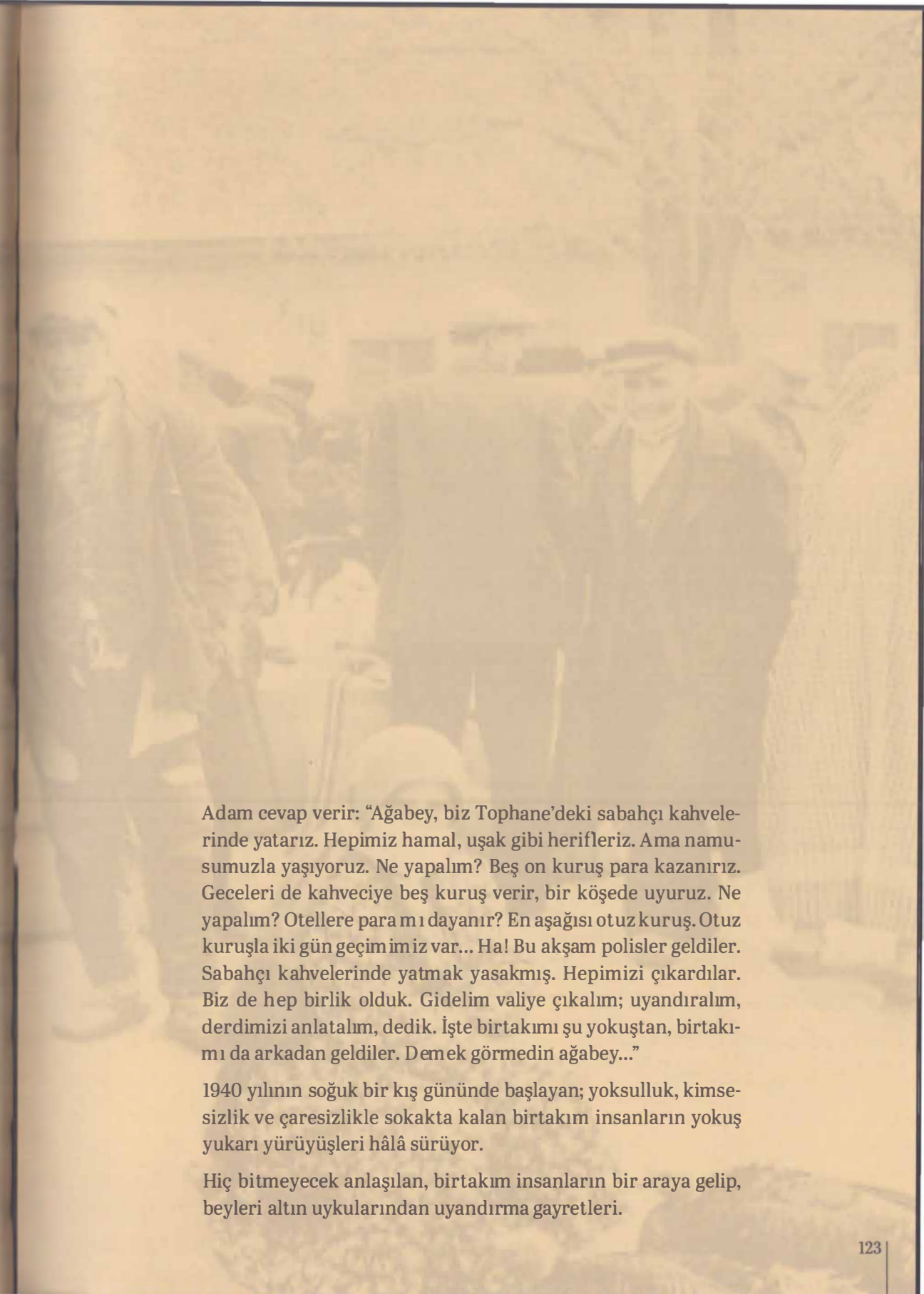

"Ağabey" der adam, "buradan bana benzer birtakım adamlar geçti mi?" (Durur biraz.) "Benim gibi ağabey."

Sonra üstünü başını göstererek devam eder:

"İşte bu biçim adamlar görmedin mi? Bazıları şu yoldan geleceklerdi. Birtakımları da (Taksim sinemasının aşağısındaki yolu göstererek) şu yokuştan çıkacaklardı."

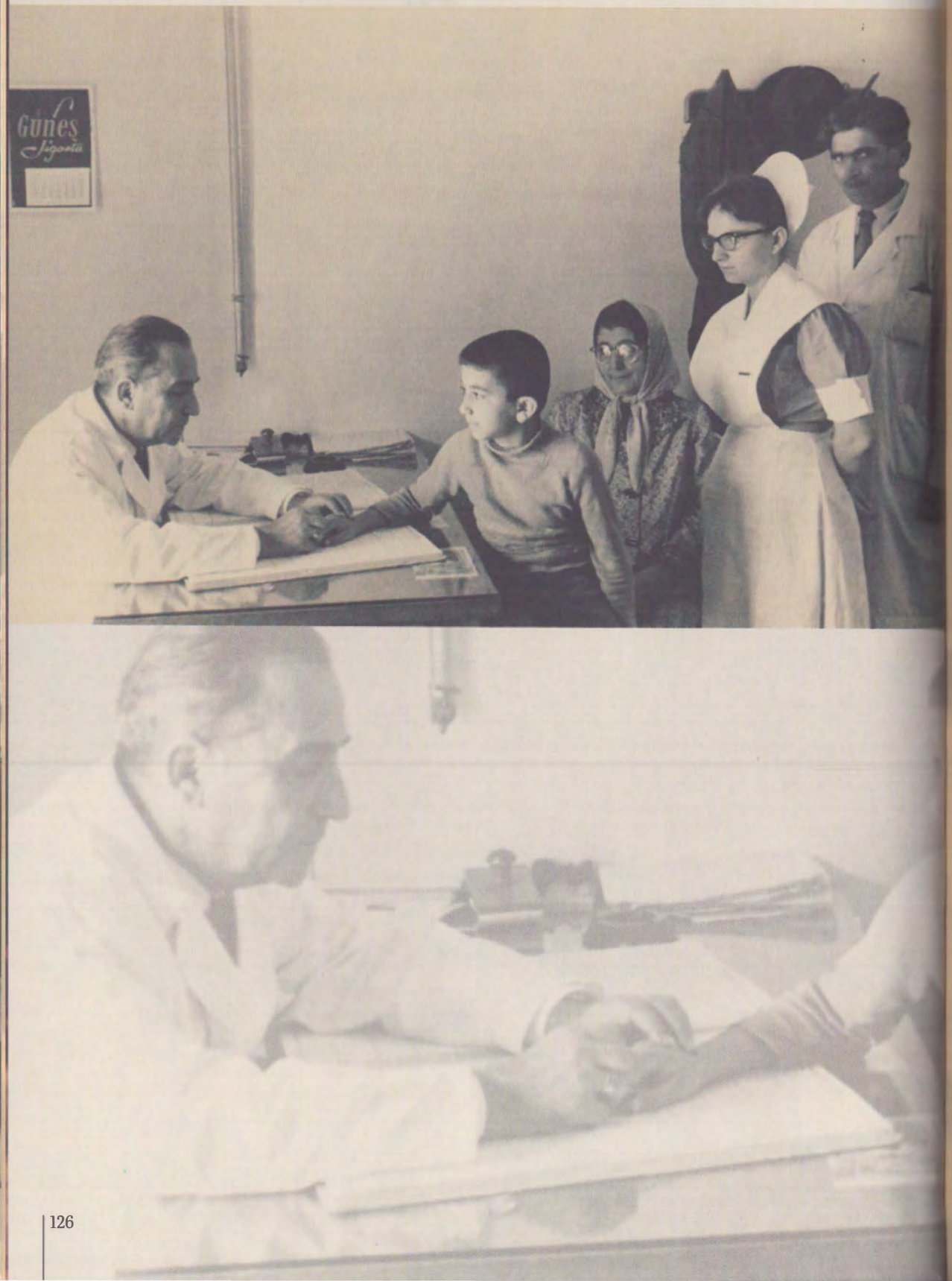
Kahramanımız şaşırır önce ve "Görmedim vallahi!" diye cevap verir. Sonra adamın haline bakarak merakla sorar: "Nedir bu adamlar canım?"

Adam cevap verir: "Ağabey, biz Tophane'deki sabahçı kahvelerinde yatarız. Hepimiz hamal, uşak gibi herifleriz. Ama namusumuzla yaşıyoruz. Ne yapalım? Beş on kuruş para kazanırız. Geceleri de kahveciye beş kuruş verir, bir köşede uyuruz. Ne yapalım? Otellere para mı dayanır? En aşağısı otuz kuruş. Otuz kuruşla iki gün geçimimiz var... Ha! Bu akşam polisler geldiler. Sabahçı kahvelerinde yatmak yasakmış. Hepimizi çıkardılar. Biz de hep birlik olduk. Gidelim valiye çıkalım; uyandıralım, derdimizi anlatalım, dedik. İşte birtakımı şu yokuştan, birtakımı da arkadan geldiler. Demek görmedin ağabey..."

1940 yılının soğuk bir kış gününde başlayan; yoksulluk, kimsesizlik ve çaresizlikle sokakta kalan birtakım insanların yokuş yukarı yürüyüşleri hâlâ sürüyor.

Hiç bitmeyecek anlaşılan, birtakım insanların bir araya gelip, beyleri altın uykularından uyandırma gayretleri.

Veremle Savaş...

Dünya Sağlık Örgütü sağlık hizmetlerini, sadece hastalığı veya hastaları tedavi etmek olarak görmez, "sağlığı sürdürmek" olarak kabul eder. Buna "Koruyucu Hekimlik" diyoruz. Hastalığın hastalık ortaya çıkmadan önlenmesi ve erkenden halledilmesi Koruyucu Hekimliğin esasıdır. Koruyucu Hekimlik, birey toplum sağlığı ve ülke ekonomisi için birincil öneme haizdir. Tedavinin, hastalığın ortaya çıkmadan önce veya erken dönemde yapılmasını sağlayan tüm sağlık hizmetleri (ama hastalık öncesinde!) Koruyucu Hekimliğin alanına girer.

Sağlıklı dönemde alınabilen önlemlerle hastalığı önlemek mümkünse, böyle bir olanağımız varsa, Koruyucu Hekimliği savunmaktan daha akılcı ne olabilir?

Apollon'un kızı, Hygia Koruyucu Hekimlik Tanrıçasıdır ve beş köşeli yıldızla temsil edilir. Beş köşeli yıldız eski Mısır'da mevsimlerin sembolüdür, güneşi ve İsis'in oğlunu temsil eder. Hekimlik tanrısı Asklepios'un yalnızca bedensel hastalıkları temsil etmesi bir yana, Hygia'nın tüm koruyucu sağlığı, çevreyi, psikolojiyi temsili Antikçağ'da yaşamsal öneme haiz bir anlayıştan kaynaklanıyordu: "Sağlığı kaybettikten sonra, kazanmak daha zordur."

Bu tespit günümüzde geçerliliğini daha fazla dayatıyor.

Koruyucu hekimlik doğrudan doğruya hastalığın tedavisiyle ilgili değildir. Tedavi hizmetinin sunuluşu ile Koruyucu Hekimlik hizmetinin sunuluşu arasındaki önemli fark, tedavi edici hekimlikte hizmet sunulanlar hastalar, Koruyucu Hekimlikte ise sağlam bireylerdir.

1927'de yapılan ilk nüfus sayımında ülkenin nüfusu 13 milyondu.

600 yıllık koca Osmanlı İmparatorluğu'ndan artakalan!

Genç ve sağlıklı insanlarını uzun savaş yıllarında kaybetmiş bu nüfusun yarıya yakını da verem, sıtma ve trahom hastalıklarından muzdaripti.

Cumhuriyet'le birlikte bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve Koruyucu Hekimlik anlayışı devletin temel sağlık politikası haline getirildi. İlk olarak, 1918 yılında Dr. Besim Ömer Paşa tarafından kurulan Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti'ni daha sonra başka sivil girişimler de izledi. 1930 yılında çıkartılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'yla devletin veremle savaş konusundaki tercihi ve iradesi ortaya kondu. Buna en yalın örnek: Verem Dispanser hekiminin aldığı maaş dönemin milletvekili maaşının üç katı kadardı.

Veremle savaştan kalan ve insanın içini ısıtan bu fotoğraf sağlığın pazar, hastanelerin işletme, hastanın müşteri ve ilacın ürün olduğu günümüzde fazlasıyla naif görünüyor.

Düşükler Yassıada'da...

Metin Erksan'la düzenli gezilerimizin birinde yolumuz Hasköy Mezarlığı'na düşmüştü. Yıkık dökük, üzerinde yazıların olduğu ama geçmiş ihtişamını hemen belli eden küçük bir anıt mezarı göstererek konuşmuştu: "Bak Doktor, bu meşhur Kamondo mezarıdır. Osmanlının son döneminde Saray'a bile borç veren Yahudi bir bankerin, Kamondo'nun mezarı. Şimdi ise burada, bu durumda yatıyor işte."

Epey bir Osmanlı, Düyun-u Umumiye ve Mustafa Kemal sohbetinden sonra, beni çok etkileyen bir cümleyle bitirmişti sohbeti: "Ben özellikle bu mezarın önünde bir sahne çektim. Başrol oyuncularını mezarın önünde buluşturup, konuşturdum. Belki bir süre sonra bu mezardan da bir iz kalmayacaktı. Asıl derdim, Kamondo'nun mezarının benim filmimle tarihe kalması idi."

Film, gerçekliği zaman boyutunda sabitler. Sinemayla birlikte insan ilk kez "zamanı" durdurma, yeniden yaratma ve isterse ona geri dönme olanağına kavuştu. Sinema, zamanın gerçekliğini bir film şeridi üzerinde dondurdu. Tarkovski, "Sinemanın gücünün kaynağı, onun zamanı, bizi her gün hatta her saat saran gerçekliğin maddesine çözülmez ve hakiki bağlarla bağlamasıdır" diyor. İnsanın vicdanı da zamana bağlıdır ve yalnız onunla var olur. Bellek vicdan demektir ve unutmaksa vicdansızlıktır. Sinema unutmayı bozan bir sanattır ve bu yüzden çok kıymetlidir.

Ali Gevgilili'ye göre, "Gerçek sinemayı, yaratıcı sanatçının içinde yeraldığı toplumun maddesi üretir. 20. yüzyıl boyunca çeşitli dönemler ve rejimlerde, sinemayı bir propaganda aracı biçiminde kullanmak isteyen iktidarlar ve partiler her zaman var olmuştur. Siyasal sinemanın keskin yol ayrımı, propaganda yapıp yapmamaktadır. Sanatın doruklarına uzanmış siyasal yapıtlar, bir yerde insan tarihinin en büyük bildirilerini verseler de, propaganda ile sanat arasındaki kesin ayrımı göz önünde tutmuş ve sanat ile bütünleşmiş bulunan filmlerdir."

Propaganda Sinemasına, İtalyan Komünist Partisi üyesi iki sinemacı Paolo ve Vittorio Taviani kardeşlerin bakışı şöyle: "Propaganda Sineması, bir tek kez, bir tek olayda işe yarayacak olan bir sinemadır. Onu en az ilgilendiren şey sinemadır. Yaratıcının kimliği önem taşımaz."

Bu kadar kıymetli bir sanat dalı pekâlâ sıradan bir propaganda aracı olarak da heba edilebilirmiş demek ki!

Düşükler Yassıada'da filmi de böyle bir şey sadece, heba edilmiş peliküller. O kadar!

Yaşar Kemal'in Paltosu...

Fotoğrafta Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Sait Faik Abasıyanık aynı masada.

Sait Faik sinemayla çok ilgili değildi o yıllarda. Diğer ikisi sinemanın vazgeçilmezleriydi ama.

1960-70'li yıllar. İyi yönetmenlerin, zamanın edebiyatçılarıyla yakın temas içinde oldukları bir dönem.

Lütfi Akad, Erman Film için filmler çekiyor ve sürekli yeni konular arıyor. Bir gün Yaşar Kemal'le karşılaşır ve onda işe yarar bir şey olup olmadığını sorar. Yaşar Kemal, bir Çukurova hikâyesinden söz eder. Bir süre sonra, Hürrem Erman, Şeref Gür ve Lütfi Akad, kendilerini ofiste ziyaret eden Yaşar Kemal'den bu hikâyeyi dinlerler. Hürrem Erman, hikâyeden etkilenir ve ondan bu anlattığını, senaryo olarak yazıp getirmesini ister. Daha önceki işlerinde, Yaşar Kemal'in hikâyeyi anlattıktan sonra, senaryoyu yazmak üzere avans alıp, arkasından işi unutma alışkanlığını bilen Hürrem Bey, biraz da bunun rahatlığıyla oldukça yüksek bir para önerir. O günlerde bir film senaryosu için ödenen paranın iki katı kadar bir para sözünü Hürrem Bey'in ağzından duyan Yaşar Kemal, uzun paltosunun iç cebinden, biraz önce anlattığı hikâyenin bitmiş senaryosunu çıkartarak, masanın üzerine koyar. Hürrem Bey hem şaşırır, hem de yüksek para ödemek zorunda kaldığı için bozulur. "Bundan sonraki karşılaşmalarında" diyor Lütfi Bey, "Yaşar, senaryo olabilecek ilginç bir hikâye anlattığında, Hürrem Bey pazarlığı yapmazdan evvel, iyice emin olmak için Yaşar'ın paltosunun ceplerini kontrol ediyordu."

Yaşar Kemal'in paltosu, *Gogol'ün paltosu*dur bizim için.

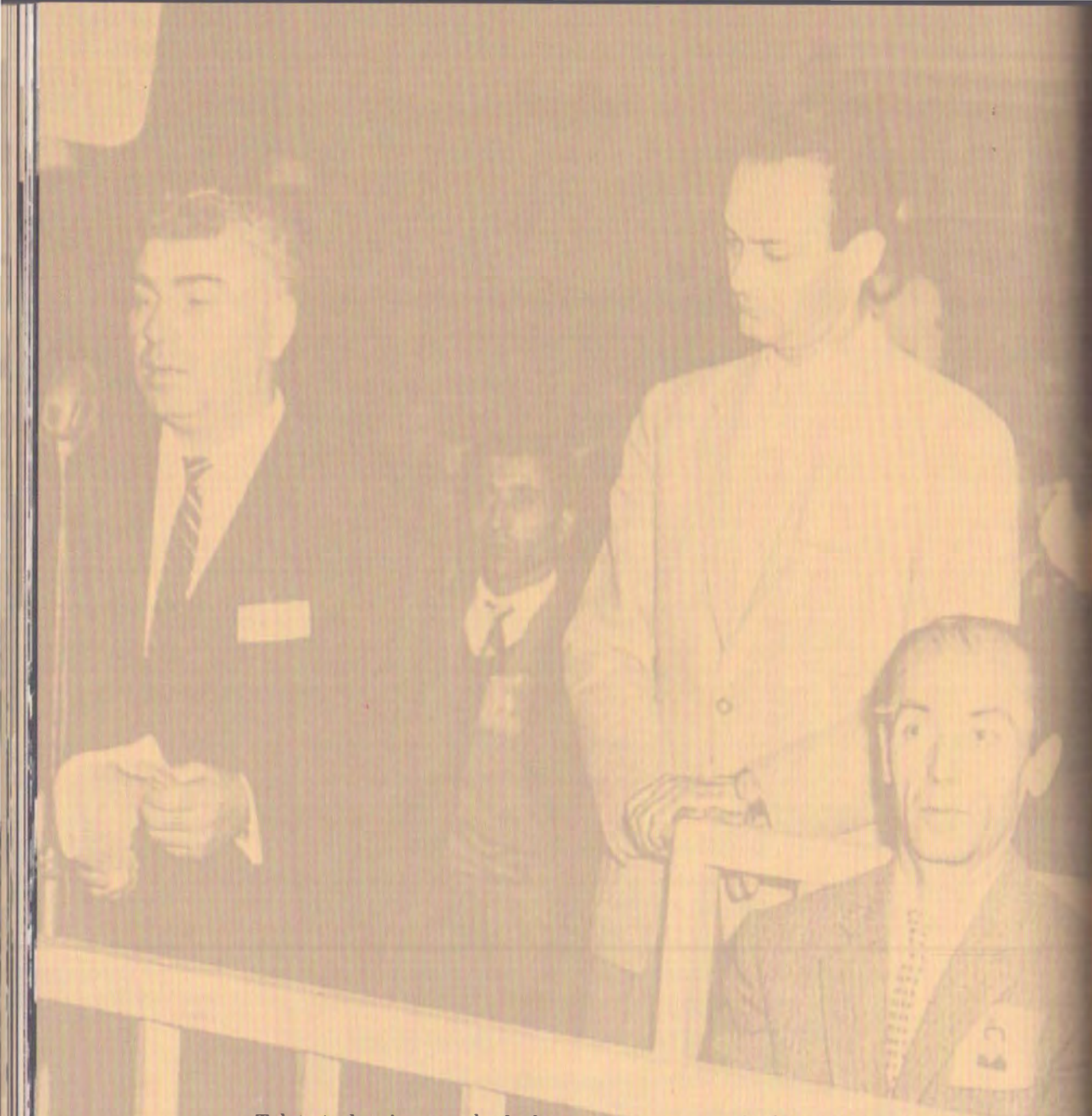
Bir Radyoya Yenilmek...

1960 yılında gerçekleşen ve dönemin başbakanı ile iki bakanını ölüme götüren askeri darbenin gerçek amacına ulaşmadığını ve kendilerine haksızlık edildiğini düşünen Talat Aydemir ve arkadaşları, ilk fırsatta tekrar bir araya gelerek kendilerince "yarım kalan işi" bitirme çabasına girişirler. Onlara göre, yeni bir askeri darbe, yarım kalan işin tamamlanmasını, ilk başta düşünülen reformların gerçekleşmesini ve şikâyet ettikleri vaziyetin bir daha gündeme gelmemesini sağlayacaktır.

Bu işin görünen tarafıdır ve esasında herkesin "darbe yapma" saiki son derece farklıdır. Birbirinden ayrı dünyalara, ayrı hayallere ve kişilik yapılarına sahip bu adamları birleştiren ortak özellik, hepsinin de askerlikten sonra "sudan çıkmış balığa" dönmüş olmalarıdır. Bildikleri, nefes aldıkları suya geri dönmek isterler.

Darbeyle birlikte kaybettikleri onur ve haysiyeti de yeniden kazanacak, bir "ronin" yani efendisiz kalmış samuray savaşçısı gibi düştükleri bu utanç verici halden kurtulacaklardır.

Darbe gecesinin tek hedefi vardır: İhtilal bildirisini Ankara'da Radyoevi mikrofonlarından "anons" etmek.

Talat Aydemir ve arkadaşları gecenin sonunda bir radyoya yenilirler. O zamana kadar belki de hiç farkında olmadıkları, yanlarından tüm zenginliği ve karmaşıklığı ile akıp giden "sivil hayat", görünmeyen ve tarif edilemeyen, ezeli ve ebedi gücüyle onları alt etmiştir. Kendilerinin üstinsan olduğu vehmine kapılarak başkaları adına karar verme hakkına sahip olduklarını zanneden bu insanlar, aslında "hayata" yenilmişlerdir. Şimdi hesap verme zamanıdır, ne yazık ki!

Bu fotoğrafın akıbeti, 31 Ekim 1963 günü saat 13.00'de belli oldu. Temyiz Mahkemesi, Talat Aydemir'in idam hükmünü onayladı.

Aynı gün saat 15.00'de Talat Aydemir'in, karısı Şadan Hanım'a yazdığı mektuptan:

"... Sevgili ruhum Şadan'ım... Yegâne düşüncem sensin, sana bugünlerin azabını çektirdiğim için üzülüyorum. Başka hiçbir şey tesir etmiyor. Mukavemetim yerinde. Metinim, her zaman olduğu gibi ümitliyim. Şimdi yapacağın iş gözyaşı dökmemek, metin ve sabırlı olmak, geleceğe ümitle bakmak. Allah her şeyin sabrını verir. Arkamdan yaşadığın müddetle de kocan ile iftihar edersin, o şeref ailemize kâfi gelir. Sizlere kötü bir isim bırakarak gitmiyorum. Hırsızlıktan, namussuzluktan, vatana hıyanetten, adi cinayetten ölüme giden bir insan değilim. Benim hayat boyunca her türlü kahrımı çektin, ne yapalım ki memleket uğrunda çalışan bir insana zevce oldun. Talihin böyleymiş. Senin de hayatın heyecan ve üzüntülerle dolu olacakmış. Erkek olsa idin aynı ruhta olduğuna çok inandığım için belki şu anda benim ile ölüm yolculuğuna çıkmış bir arkadaşım olacaktın. Çünkü sen de hayatta haksızlığa dayanamayan, vatanperver, memleketsever idealist ruhlu bir kadınsın, zaten böyle olmasa idin benim senelerdir yaptığım mücadelelere destek olmazdın, benim her sahada yanımda olmazdın... Hiçbir şeyin sonu gelmiş değildir. Sabırla, ümitle, cesaretle bekle..."

Sinema Zamanı...

Caddede hafta sonu sessizliği hâkim. Eski ve haşmetli demir kapısıyla, azınlıklara ait bir okulun karşısında yer alan büyükçe bir apartmanın önündeyim. Ağır kapının sağ tarafına sıralanmış numaralardan birinin ziline basıyorum. Az sonra ikinci katın geniş penceresinin caddeye bakan perdeleri dalgalanıyor, birisi, yaşlıca bir adam, aşağıya kapının önüne bakmaya çalışıyor. Biraz geriye çıkarak kendimi gösteriyorum. Az sonra kapı açılıyor ve birbirine sarılarak yükselen mermer, yılankavi merdivenleri tırmanarak kapıya varıyorum. Haftada bir temizlik ve yemek işlerine geldiğini bildiğim yaşlı kadın açıyor kapıyı ve hiçbir şey söylemeden kayboluyor sonra.

Salona girdiğimde, özel davet ve yemeklerde mutlaka giydiğini bildiğim; siyah, yumuşak bir kumaştan diktirdiği takım elbisesini giymiş, pencere kenarındaki geniş divanda oturuyordu. Yanında asistanı, yardımcısı, arkadaşı, kızı ve artık her şeyi olmuş genç bir kadın; ayakta ve ona bakıyor...

Burası Metin Erksan'ın evi. Uzun yıllar oturduğu Cihangir İlyas Çelebi Sokak'taki evinden ayrılmak zorunda kalmasının yegâne sebebi olan kitaplar, salondan arkadaki geniş odalara kadar uzanarak tüm evi büyük bir kütüphaneye çevirmiş. Salonun boş kalan duvarında büyükçe bir bayrak ve Atatürk resmi. Hemen ortada duran aslan ayaklı azametli masif ahşap masanın ortasında geniş bir kavanoz. Ağzına kadar bozuk parayla dolu. Kavanozun yanında biraz önce açılıp arasına ayraç konmuş, ilk fırsatta okunmaya tekrar dönüleceği anlaşılan iki üç kitap. Divanın etrafında bir zamanlar gösterişli olduğu anlaşılan eski ve yıpranmış koltuklar.

Metin Erksan'ın oturduğu divanın hemen sağ çaprazındaki koltuğa oturuyorum. Gülümseyerek elimi tutuyor. Ardından biraz hoşbeş...

Metin Bey'in yapacağımız konuşma için kendince hazırlandığı ve beni adını koyamadığım bir gerginlikle beklediği belli.

Sevmek Zamanı filmini konuşacağız ve tüm sohbeti kaydedeceğim. "Söylediklerinin kaydedilmesi" lafından hiç hoşlanmıyor. Benim için yeni bir şey değil bu. Öteden beri böyleydi. Bu huyunu bildiğim için de uzun yıllara dayanan dostluğumuz süresince çoğu konuşulduktan sonra unutulup gidecek sohbetlerimizin ses kaydını hiç tutamamıştım. Bu kez neden kabul etmişti? Galiba giderek bulanan zihni ve kaybettiği refleksleri, geçmişte çok karşı çıktığı bazı alışkanlıklarından da vazgeçirmeye başlamıştı onu.

Yavaşça açtım kayıt makinesini ve başladık:

"... Evvela oturup önce öyle bir senaryo yazdım. Bu, *Sevmek Zamanı*'nın... Az oyunculu bir film yapmak istiyordum, çok oyunculu film çok zor. Onları birleştirmek, oynatmak, öteberi. Az oyunculu bir film yapmak istiyordum bir taraftan ama bu, *Sevmek Zamanı*'nı asıl yapma nedenim değil... Bir aşkın anatomisini anlatmak istiyordum. Asıl o... Aşkın anatomisi... Bir adam var. Bir de bir kız var. Kızla adam birbirlerini tanımıyorlar. Aynı çevrelerden değil.

Biri çalışan bir adam, yani amele güruhundan. Biri de zengin bir kız. Adam çalıştığı evin içinde bir resmini görüyor kızın. Eee, çok beğeniyor tabii kızı. Bir şey var... Cismani bir dünya var ve bunun üzerine, boş eve amele çocuk gidip gelirken kıza âşık oluyor. Resmine âşık oluyor.

Sevmek Zamanı'nı yapmak tutkusunun veya mutlaka isteğinin olması için o zamanların da içinde olmak lazım. Oyuncu olarak, Müşfik. Müşfik'i aldım. Tipi çok şey yaptım. Okullu olması değil. Hayır. Tipinden... Müşfik gibi böyle, durmuş oturmuş bir tip istiyordum.

Sema'da da çok görülmemiş bir yüz istiyordum. Sinemada görülmemiş bir yüz istiyordum. Sema da, o zamana kadar kaç film çevirmiş onu da bilmiyorum. Belki de ilk filmi miydi, değil miydi onu da bilmiyorum. Unuttum şimdi ama tanınmış bir tip değildi. Tanınmamış bir tip istiyordum. Sema'yı da onun için aldım oraya. Süleyman'da da... Süleyman Saim Tekcan'da da, yani filmin üçüncü kişisi. Ressam asıl. Mesleği de ressam. *Sevmek Zamanı*'nın kastını yaparken bu üçünü, bu şekilde konumlandırmaya karar verdim.

Yapımcı olarak benim şirketim vardı. Biraz param vardı. Yani filmin nakit parasını benim nakit birikmiş paralarımdan aldım en çok.

Senet olarak, nakit olarak değil senet olarak bana 50 bin liralık senet verildi, Birsel Film'den. O senetleri ben bankadan çok büyük vergi ve faizler ödeyerek aldım.

Filmin kaça çıkacağını... bizim handa oturan, yazıhanenin hanında oturan maliyeci vardı... hesap mütehassısı. Bütün şirketler ona giderdi. Ona verdim şeyleri... Hemen çok net rakamlar söyleyeceğim size. Filmi ben 150 bin liraya çıkaracaktım. 150 bin lira çok büyük para o zaman. 150 bin lira, müthiş. O zamanlar filmler çok ucuza çıkıyordu. 40 bin liraya, 50 bin liraya, hatta 30 bin liraya çıkan film vardı. Ben aldım o adamı. Ona verdim.

Benim o filmde asistanım yoktur. Asistan parasını veremediğim için asistanım yok. *Sevmek Zamanı*'nın asistanı yoktur. *Sevmek Zamanı*'nı sette çalışan bir çocukla idare ediyordum.

Çekimler 28 gün sürdü galiba. Daha doğrusu 20 gün sürdü de, 28 diyoruz. Hadi 28 diyelim. Bir kere filmi çektiğim sırada kar yağıyordu, o Belgrad Ormanı'nda, çok aksattı filmi kar. Devamlı kar yağıyordu. Böyle barajlar taşıyor, sular aşağıya iniyordu. Onlarla da devamlı olarak şey yaptım... Önlemeye çalıştım. Aralık, Ocak aylarıydı. Evet. Filmi göstermedi sinemacılar. Gösterilemedi. Şöyle, benim o sırada film imalatı dolayısıyla bir prodüktöre bazı borçlarım var. O borçlarımı ödemek üzere filmin 35 mm kopyasını ve 16 mm kopyasını o adama, 'Ya kardeşim borçlarımı ödeyemiyorum, ben bu şeylerin hakkını sana vereyim bölge hakkını, hangi bölgeyi istersen' diyorum prodüktöre. Benim borçlarımı ödediğim prodüktör, benim o sırada satabileceğim prodüktöre diyor ki: 'Sen deli misin o filmi alıyorsun ya! Böyle deliye benzeyen bir adam, acayibül şey bir herif. Acayibül garip bir herif. Acayibül garip bir kız. Eline bir şey almış. Naylona bir resim sarmış. Boyuna geziniyor. Sen bu filmi nasıl alırsın ya, sen deli misin?' diyor. Filmin şeyi de, 'naylona sarılmış bir resmin ortada gezinmesi' olarak saptandı. Prodüktörler ve sinemacılar arasında oynatmadılar.

Sevmek Zamanı'nın önemi benim için, diğer filmlerime nazaran... öyle veya böyle rahat bir nefes alarak çektiğim bir filmdir. Kendi paramla çektiğim için... *Sevmek Zamanı* benim kendi malım. Yüzde yüz benim kendi malım. Rahat çalıştım onda. Kendime karşı. Ben bir prodüktörümü, yani siz söylediniz karıştırmam bu işe ama gayet güzel rahat ettim sette.

Yani bugün *Sevmek Zamanı*'nı kült yapan bütün unsurlar kafamın içinde billurlaşmıştı. Ondan sonra, yani şey olarak... mizansen olarak, yani oyuncu yönetimi olarak bunlar billurlaşmıştı.

Tutku, tabii tehlikeli bir şey. Yalnız bu filmde değil. Bütün filmlerim benim hissiyatımı taşıyor. İster yapay, ister doğal, benim hissiyatımı.

Ne diyebilirim?"

Arena Neresi?...

Metin Erksan'a, 1982 yılında çektiği *Preveze Öncesi* filminde, niçin hiç deniz savaşı göstermediğini sormuştum.

"Haklısın... Hem Barbaros'un hem de Andrea Doria'nın savaş gemilerini ve kavgalarını çekmeliydim. Lakin bunun için sponsorumun Kanuni olması gerekirdi. Ama adam çoktan ölmüştü! Bu yüzden ben de geminin güvertesinde durmak yerine geminin altına indim. Kürek çeken forsaların yanına yani. Düşünsene, yukarıda müthiş bir kavga var. Kılıç şakırtıları, haykırışlar, çığlık ve küfürler. Bu arada güvertede ölen savaşçıların kanları, tahtaların arasından sızarak forsaların omuzlarına akıyor. Yukarda ölenlerin kanı aşağıdaki köleleri boyuyor. Ben de onu çektim. Başka nasıl anlatabilirdim savaşın dehşetini?"

Erksan'ın anlattıkları Roma arenasının tabanının neden kumla döşendiğini, arena adının nereden geldiğini de açıklıyor. Arenaya adını veren kum, savaşan gladyatörlerin akan kanını emiyor, onların kaymadan kavgaya devam etmelerini sağlıyordu. Arenanın altında kendilerine ait barakalarda sıralarını bekleyen savaşçı köleler, arkadaşlarının, kumların arasından yüzlerine ve vücutlarına sızan kanlarına bulanmış, birazdan çıkacakları meydandaki akıbetlerini düşünüyorlardı.

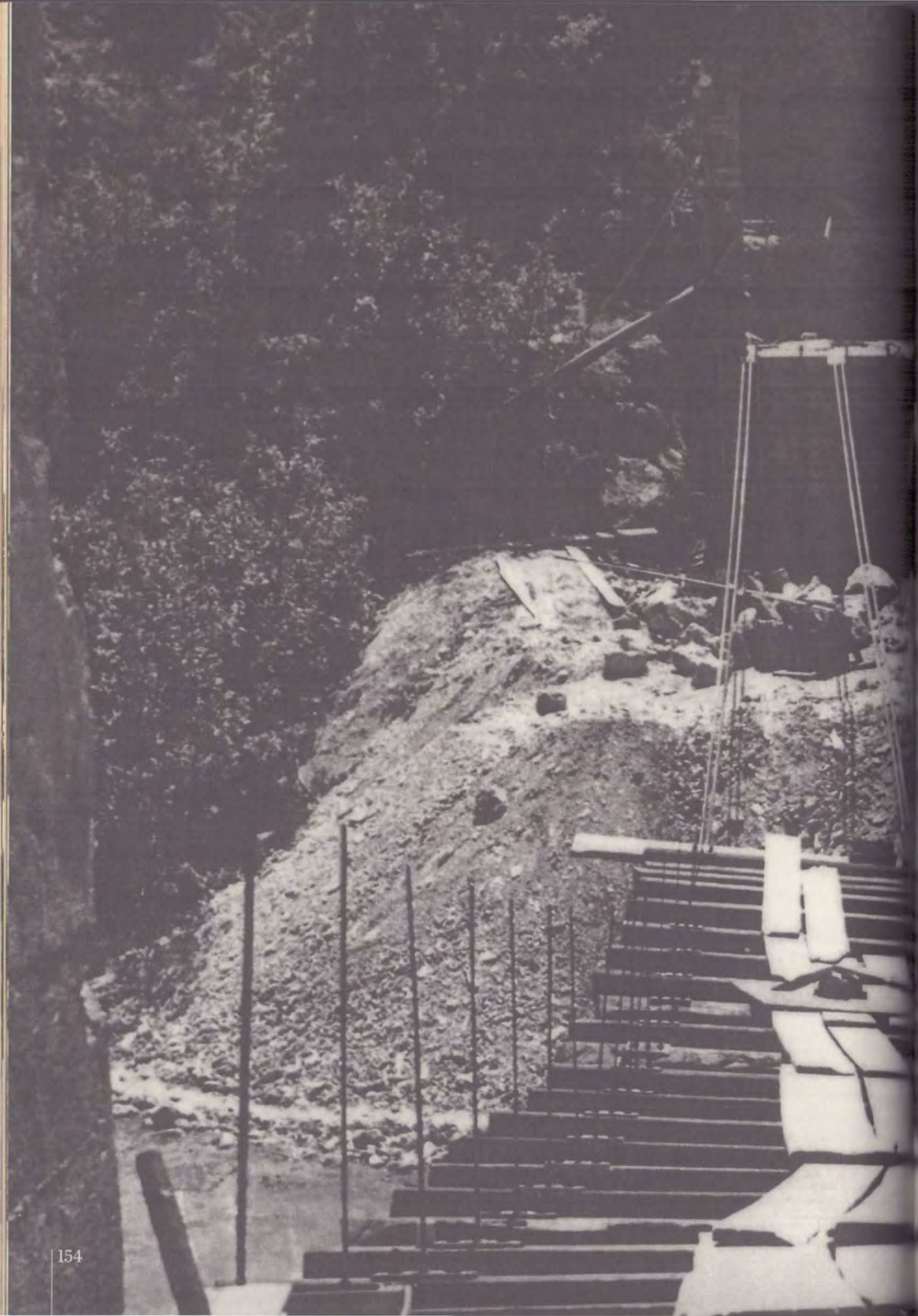
Günümüzdeki tüm stadlar modern arenalardır. Şimdilerde işin gizli saklısı da kalmadı. Stadlar, "Arena" ismiyle açılıyor daha en baştan. Yeni gladyatörlerimiz artık futbolcularımız. "Futbol borsada değil, arsada güzel" diyen Metin Kurt ve benzerlerinin izleri çoktan silindi.

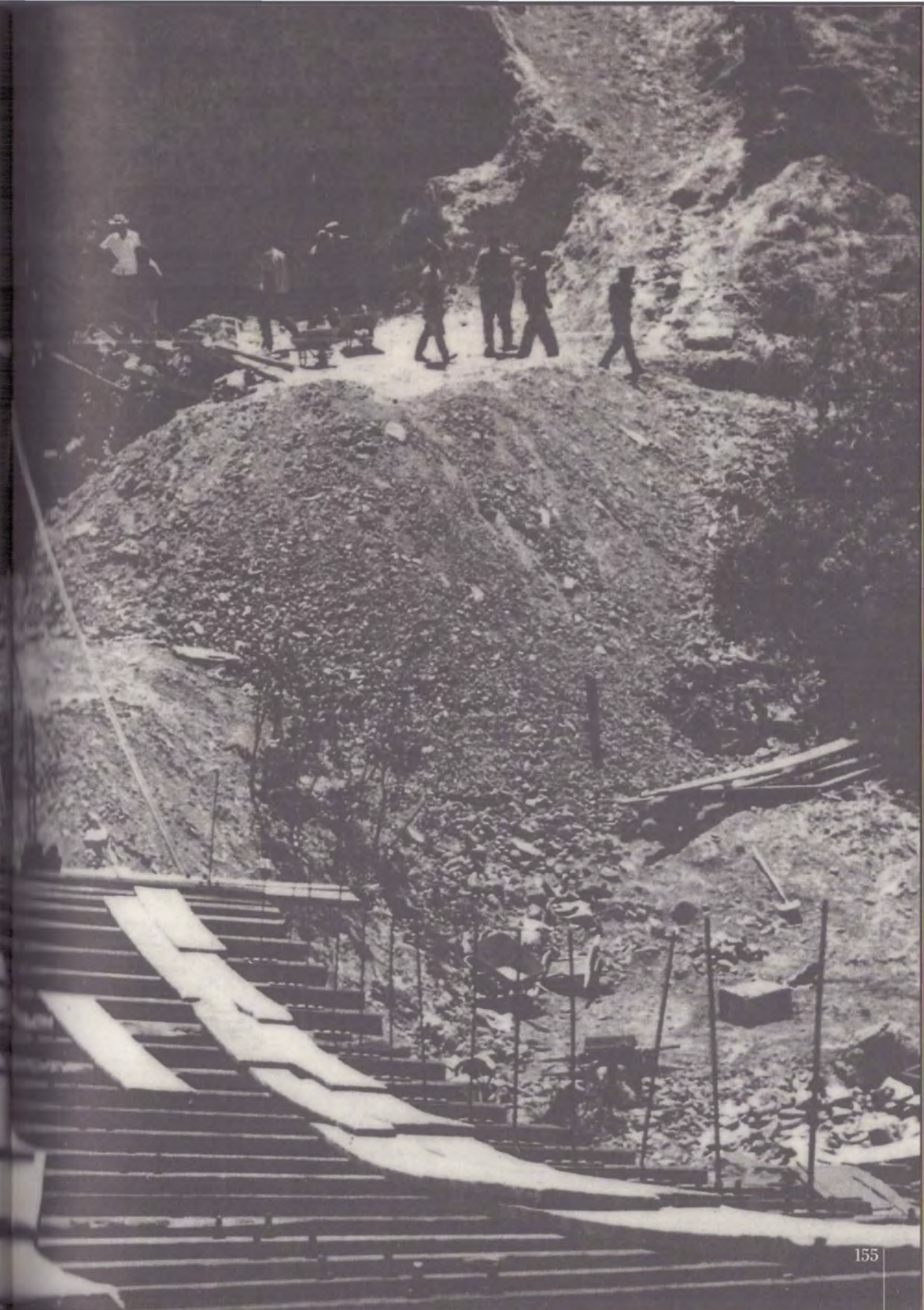
17 Eylül 1967'de Kayseri-Sivas maçının oynandığı stad, futbolun hâlâ arsada oynanabileceğine dair inanç taşıyanların son hesabının kesildiği yerdir. Arena, sadece gladyatörlerin alanda futbol oynadıkları mekânı da aşarak tüm stada yayılmıştır. Karşılıklı sahaya çıkan 22 kişinin yerini, stadı dolduran on binler almıştır.

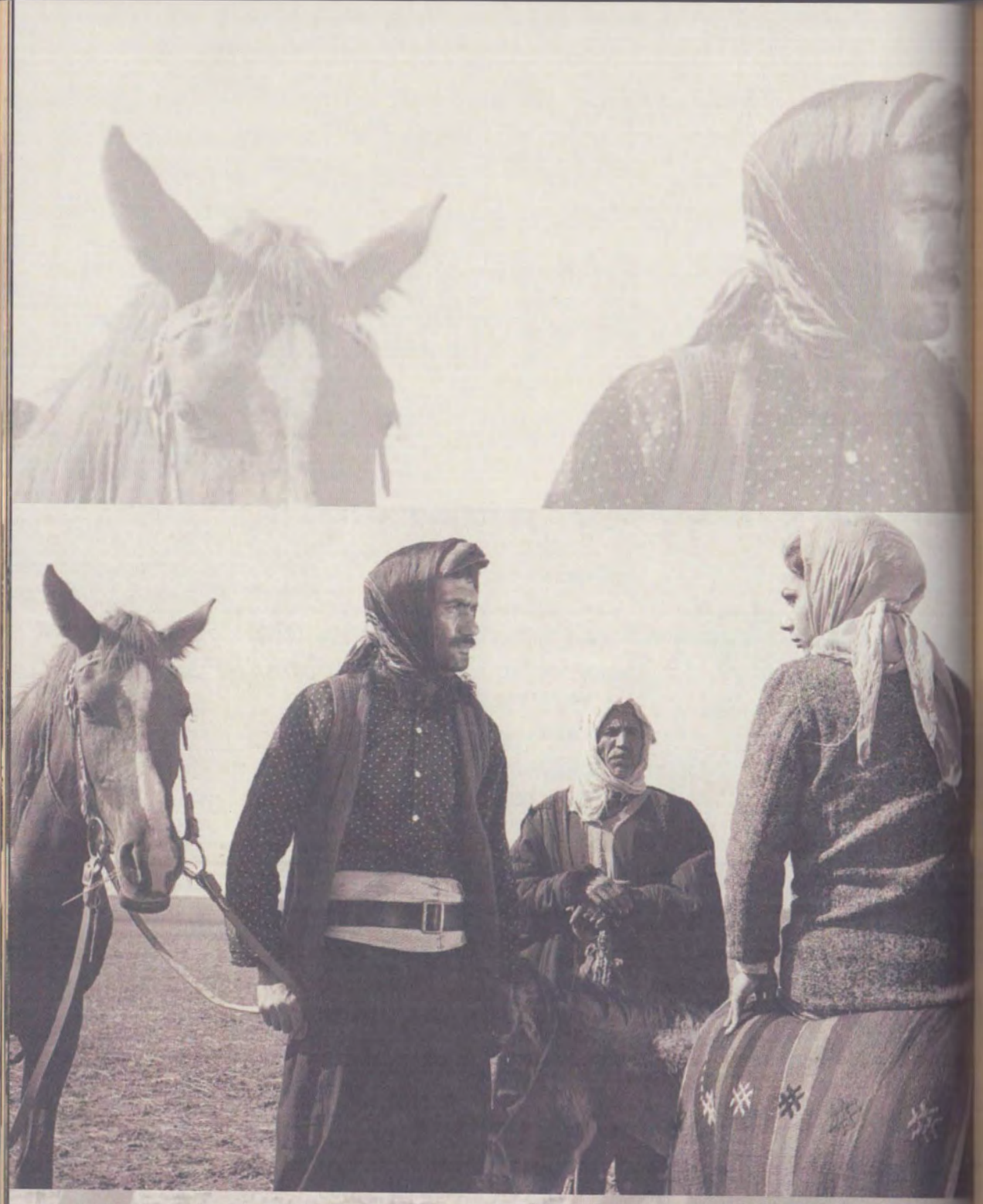
Kayseri'de yaşananlarla birlikte maç yapma, oyun oynama duygusunun son masumiyet kırıntıları da sofradan silkelenmiştir. O gün onlarca Sivaslıyı öldürerek zafer duygusu yaşayan zihniyet, onların çocuklarını da 26 yıl sonra, 2 Temmuz 1993 günü bir otele kıstırıp yakmıştır.

Arenada, stadın altında beklerken, yukarıda savaşan arkadaşlarının tepelerine sızan kanıyla boyanan savaşçıların yerini, komşusunun, hemşehrisinin kanıyla boyanan bir güruh aldı.

Her yer arena ve hepimiz gladyatörüz artık!

Hudutların Kanunu'ndan Çirkin Kral'a...

"*Hudutların Kanunu* senaryosu alışılmış hacimden iki üç kat büyük geçti elime. Kahraman, gözü pek bir kaçakçı. Karşı tarafa ne gerekirse götürüyor, bu tarafa ne istenirse getiriyor birkaç deli bozuk arkadaşıyla ama asıl ünü kadınlar arasında" diyor Lütfi Akad, *Hudutların Kanunu* filminin senaryosunun ilk halinden söz ederken.

O zamana kadar herhangi bir Yılmaz Güney filmi görmeyen Lütfi Bey, yine de onun filmlerinin seyircisinin ağırlıklı olarak, çocuk ve bitirim takımı olduğunu biliyor. "Senaryoyu okuyup bitirdiğimde içimden fırlatıp atmak geçti" diyen Lütfi Akad, öyle yapmıyor. Oturup, konuşuyor Yılmaz'la. Senaryonun, kaçakçılıkla ilgili hiçbir sosyoekonomik konuya değinmemesini, anlattıklarının inandırıcılık problemini, hikâyedeki kahramanların eylemlerini anlaşılır

kılacak olan genel ve öznel koşulların niye açıklanması gerektiğini vs. tek tek anlatıyor.

Bundan sonraki diyalog çok ilginç:

"Ağabey, beni perişan ettin ama ne diyem haklısın. Yalnız şu var, sen benim bu senaryoyu kimler için yazdığımı biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Peki, senin istediğin senaryoyu yazarsak kimler görecek filmi, biliyor musun?"

"Biliyorum. Herkes görecek..."

Lütfi Bey'in aklında Yılmaz Güney'i "Çirkin Kral" yapacak bir film var. Bu inançla çekip gidiyor Urfa'ya ve bir otele yerleşiyor. Senaryoyu yeni baştan yazacak ve set öncesi mekân vs. diğer hazırlıklar yapılacak. İlk önce Yılmaz'ın bir yardımcısından tecrübeli, gözü pek, eski bir kaçakçıyla konuşmak istediğini söylüyor Akad. Yardımcı, gülerek "Başım üstüne ağam" diyor, ardından da ekliyor: "Bu işte insan çok eskimez zaten!"

Lütfi bey anlamıyor önce, taki kaçakçı gelinceye kadar.

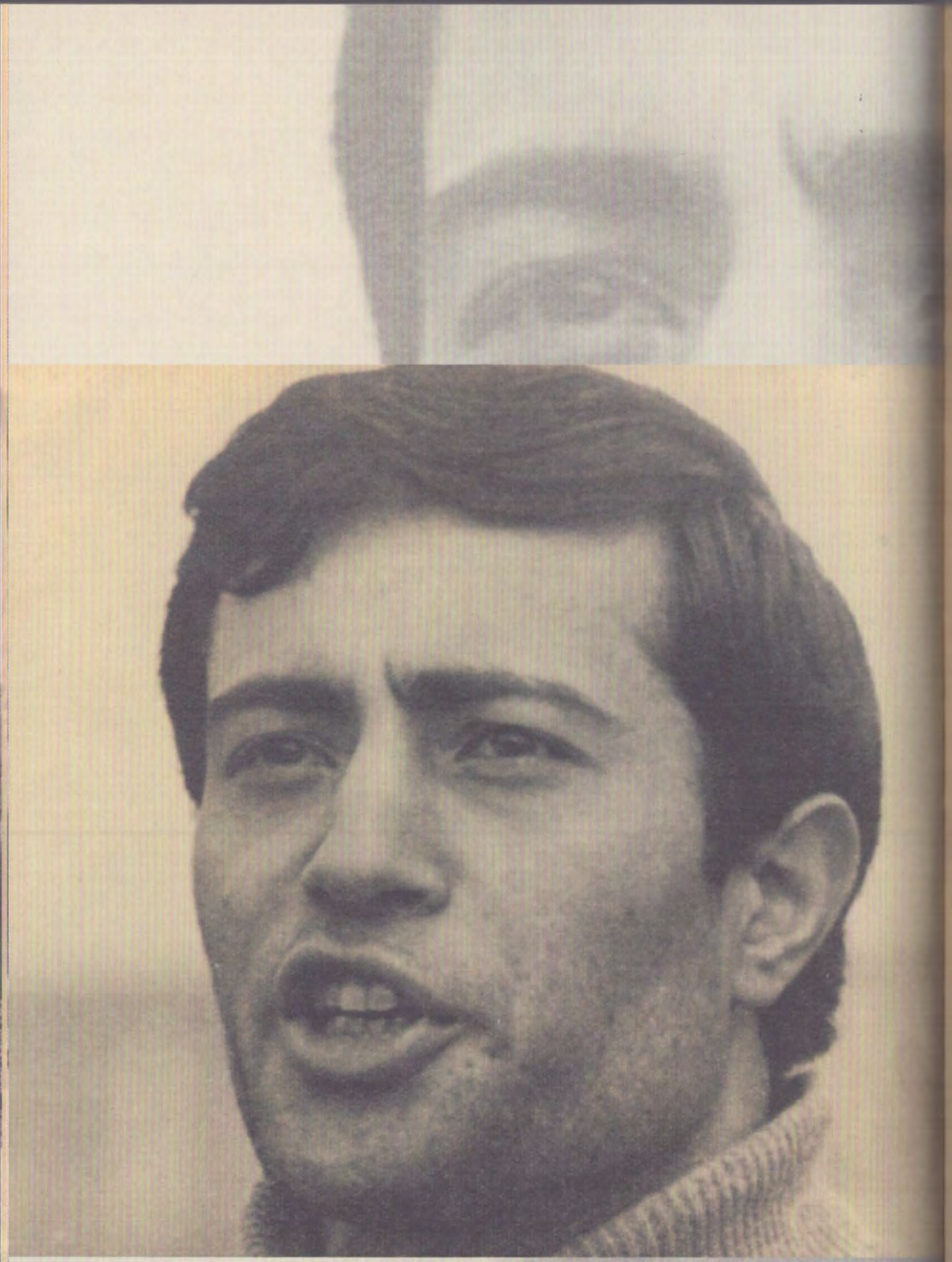
"Ertesi gün odamın kapısı vuruluyor, açıyorum. İnce uzun boylu, saçları geriye doğru sıkıca taranmış, esmer, yakışıklı, genç bir adam. Üstünde düğmeleri iliklenmiş lacivert, kruvaze bir takım var, boynunda uzun, beyaz, ipek bir atkı... Çaylar geldikten sonra sigara ikram ediyorum, konuşmanın uzun sürebileceğini, bana yardım etmek istiyorsa rahat olması gerektiğini anlatıyorum, boyun eğiyor. Konuşma gerçekten de uzun sürüyor. Sınır boylarına gidip gelmenin bütün tekniklerini öğreniyorum... "

Bir süre sonra da Akad, hiçbir plan yapmadan kâğıdı daktiloya takıp yazmaya başlar:

"... Köyde bir açıklık, yerde bir ceset yatıyor. Hıdır'ın ağabeyi sınırı geçerken çatışmada vurulup ölmüş..."

Lütfi Bey senaryoyu yeniden yazar ve haklı çıkar. Film, Yılmaz Güney için bir dönüm noktasıdır. *Hudutların Kanunu*, Yılmaz Güney'in alışılmış kendi seyircisinin dışında, hiç beklenmedik bir başka seyirci grubuyla da buluşur. Film çok beğenilir. Yılmaz Güney bir katmanın değil, tüm sinema seyircilerinin tek gözde oyuncusudur artık ve adı da Çirkin Kral'dır.

Bir Militanı Dünyada Neler Bekler?...

"Bir militanı dünyada neler bekler? Matemini yüklenmeyen militan devam edemez, yarı yolda kalır. Matem onlara ve olanlara oturup ağlayıp durmak değildir. Onları ve geçmişi göklere çıkartıp putlaştırmak, hamaset nutukları atmak da değildir. Duyumsamak, bu duygudan kaçınmamaktır ve buna rağmen yürümektir yolunda." (Şirin Cemgil)

Doktor Che Guevara, Bolivya'da kendilerini yakalayan Albay'a, biraz önce infaz edilerek yere uzatılan gerilla arkadaşlarını göstererek şöyle der: "Bu çocuklar, Küba'da istedikleri her şeye sahiptiler. Yine de ölmek için geldiler."

Che, Küba'da istediği her şeye sahipti. Muzaffer bir kumandan ve herkesin koşulsuzca sevdiği efsane bir devrimciydi. Ama ölmek pahasına, Bolivya'ya gelmişti işte.

Che Guevara ve bu fotoğraf, "bir militanı dünyada neyin beklediği"ne dair o yakıcı soruyu düşündürtüyor kaçınılmaz bir biçimde.

Sinan'ı ve Che'yi öldürüldükleri yere taşıyan sebep ne olabilir?

Oğlu Sinan'ın cesedini teşhis edip, teslim almak için Nurhak'a gelen Adnan Cemgil, etrafta sessizce dikilen muhbir köylülere şöyle der:

"Benim oğlum mühendis olacaktı. Diğerleri de oğlum gibi çok başarılı ve çok zeki öğrencilerdi. İsteseler çok yüksek maaşlarla istedikleri şirketlerde çalışabilirlerdi. Ama onlar sizin için, sizler daha iyi yaşayasınız diye öldüler, bunu biliyor musunuz?"

Benim Oğlum Başımı Hiç Önüme Eğdirmedi...

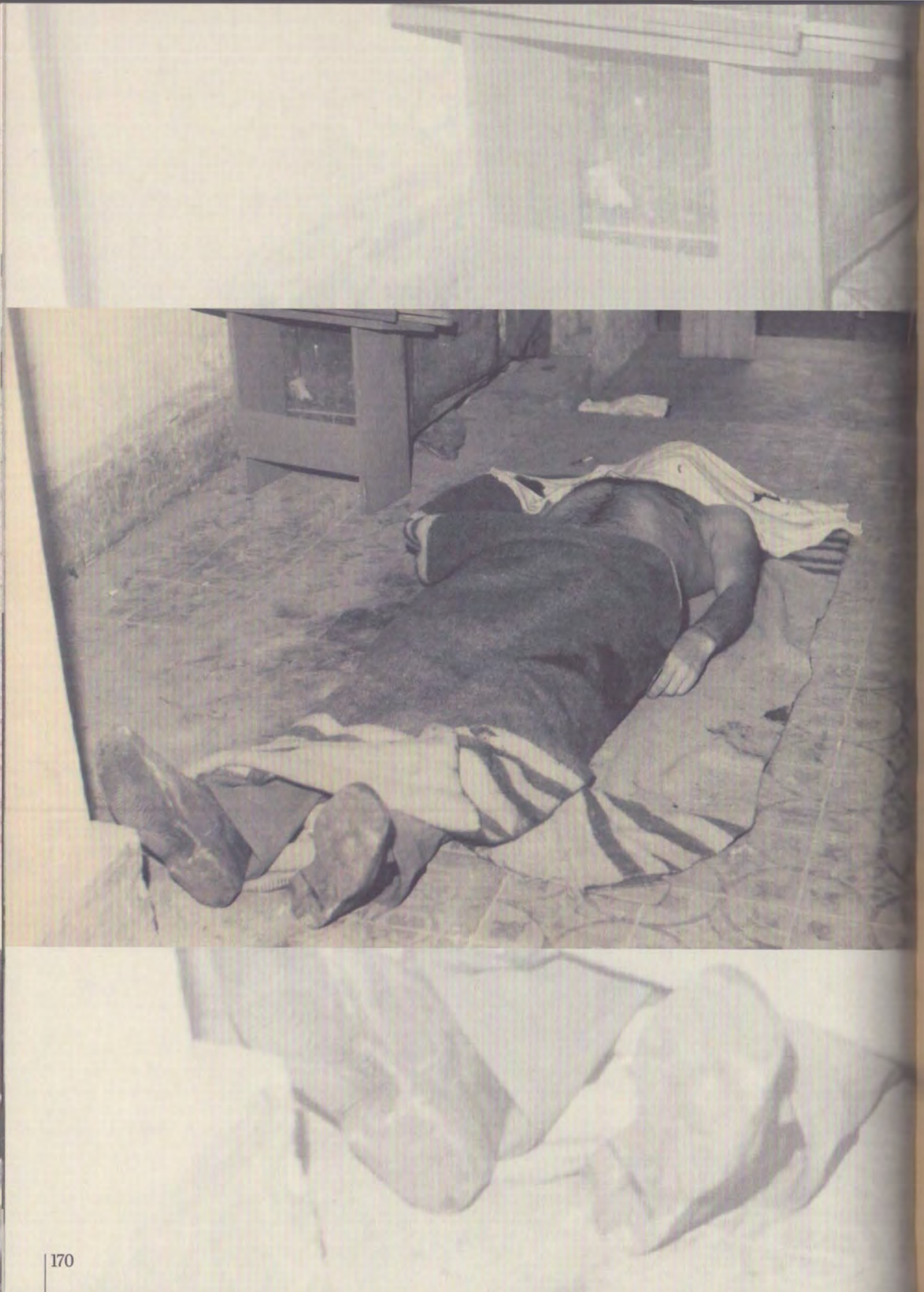
İbrahim Kaypakkaya, 1949 yılında Çorum'un Sungurlu ilçesinin Karakaya Köyü'nde doğdu. Hasanoğlan Öğretmen Okulu'ndan sonra da Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na başladı. 1968 İstanbul'undan, 1973 Diyarbakır'ına kadar geçen süre bir sabır ve inanç hikâyesidir.

İbo, Diyarbakır'daki dört aylık sorgulama ve işkence sürecinden sonra, mahkemeye çıkartılmasına az bir zaman kala, 18 Mayıs 1973'te öldü. Resmi kayıtlara "intihar" olarak yazıldı.

Babası Ali Amca'nın parayla olan derdine bakın:

"... Askeri hastaneye gittik. İbrahim'i morga koymuşlardı. Bana 'Git tabut getir' dediler. Diyarbakır'ın içerisine koştum. 300 lira verdim, tabut yaptırdım. 60 liraya kefen aldım, pamuk aldım. Bir de 'Formol diye bir ilaç al' dediler. Cenaze bozulmasın diye. 20 liraydı sanıyorum, bir de o ilaçtan aldım. Bir hoca geldi, morgdan çıkardık, tabuta koyduk. Belediyeden bir memur getirdim. Üzerine, 'Taşınmasında bir mahzur yoktur' diye damga bastı, bir yazı verdi elime. Sonra tabutu... iki tekerlekli arabalar var, hamallar omuzlarına takıyorlar, onunla taşıyorlar yükü... öyle bir hamal getirtmiştim. Cenazeyi oradan çıkartmıştık, tabutu indirdi. Hamala 5 lira verecektim. 'Ne oldu, bu ne oldu, nedir?' dedi. 'O ğlum' dedim. 'Öğrencidir, solcu diye işkence ettiler, burada öldürüldü, onun cenazesi' dedim. Adam ağladı. '5 liranı almıyorum' dedi. Oradan araba aramaya çıktım. 1.700 lira istiyorlardı. Ben 1.200 lirayla gitmiştim. 500 lira falan kalmıştı. Mümkün değil o parayı karşılayamıyordum. Bir de peşin istiyorlar. 'Seni tanımıyoruz' diyorlar. Şoförün biri dedi ki: 'Uçağa git, uçak ucuz götürür' dedi, tekyönlü olduğu için. Oraya gittim. '210 lira tabut için, 245 lira da sana alırız' dediler. 'Biletini verelim, bu parayı verebilir misin?' dediler. 'Tabii' dedim. Vardı o kadar param. Akşam 6'ya bileti verdiler. Bir 20 lira verdim, pikap tuttum... Getirdik köye defnettik. İbrahim'im ezilenden yanaydı. 'Kim emeğiyle kazanıyorsa onun eli öpülür' derdi.

Benim oğlum başımı hiç önüme eğdirmedi."

Battal...

"Ana! Bi bak hele..."

İnsaf Ana, elinde taşıdığı bir zamanlar kocası rahmetli Arabacı Süleyman'ın atları suvarırken kullandığı yarısı kesilmiş kovayı yere bıraktı.

"Hayrola Muhtar, ne oldu?"

Sonrasını nasıl anlatmıştır Çarmuzu Mahallesi'nin muhtarı, bilmiyoruz.

Devlet erkânı pek mahirdir, uygun lafları bulmakta; eh muhtarlık da bir devlet makamı olduğuna göre, herhalde adabınca anlatmıştır, İnsaf Ana'nın, 27.01.1947 doğumlu, 11 yaşında yetim kalmış, Yıldız Mühendislik Öğrencisi biricik oğlu, gözünün bebeği Battal'ın sabah vakti okulunun önünde faşist kurşunuyla öldürüldüğünü. Cenazesinin epeyce yerde kaldıktan sonra, ölüm sebebinin tespiti için Adli Tıp Morgu'na kaldırıldığını, onu öldürenlerin kim ya da kimler olduğunun bilinmediğini; nasıl anlatmıştır? Bilmiyoruz.

Bildiklerimiz ve bu fotoğraftan mülhem içimizi acıtan şeyler ise:

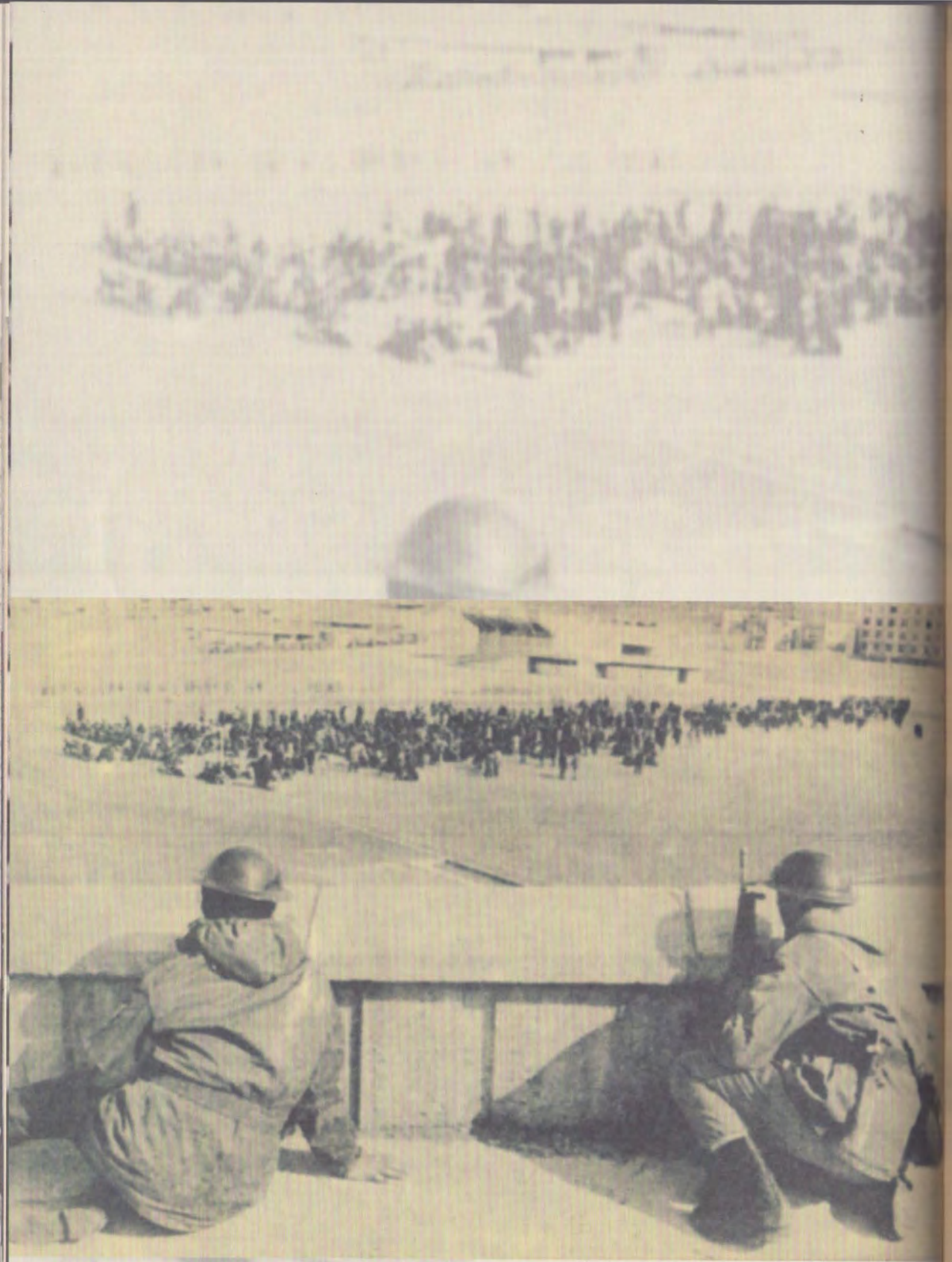
Battal Mehetoğlu 14 Aralık 1969'da okulunun önünde kurşunlandı. Faili ya da failleri bulunamadı. Battal yoksul ve yetim bir öğrenciydi. Anası İnsaf Mehetoğlu'nun tek umuduydu. Battal okulu bitirecek, mühendis olacaktı. Anasının bir ömür gülmeyen yüzünü güldürecekti.

Battal'ını henüz 22 yaşındayken toprağa veren İnsaf Ana, oğlunun acısıyla 6 yıl yandı kavruldu. Evinde sakladığı, oğlum diye sarıp sarmaladığı, Battal'ın öldürüldüğü yerden alınan kanlı toprağı kendisi öldüğünde koynuna koymalarını istedi hep.

"Öldüğümde, beni oğlumun yanına gömün. Onun mezarından benim mezarıma bir pencere açın ve ondan sonra bu toprağı üzerime dökün" diye vasiyette bulundu.

1975 yılında, 45 yaşındayken hayatını kaybeden İnsaf Ana'nın vasiyeti yerine getirildi. Oğlu Battal'ın yanına defnettiler. Battal'ın mezarından bir pencere açtılar anasının mezarına.

İnsaf Ana'nın yoksul ömründe değilse de ölümünden sonra ilk kez kalbi huzur buldu; biricik oğlunun yanındaydı artık...

Bu Fotoğrafta Tehlikede Olan Kim?...

İlk bakışta önlerindeki duvarın arkasına yatmış, kafaları hafifçe yukarda, uzaktaki kalabalığı gözetleyen iki askeri görüyoruz. Elleri tetikte, ateş etmeye hazırlar sanki. Gelişmiş silahları ve kemerlerinde yeterince mermileri var, bu belli oluyor hemen. Uzaktaki topluluk ise her yanı açık geniş bir meydanda toplanmış öğrenci kalabalığı. Neşeli ve coşkun bir halleri var.

Askerler nasıl?

Onlar gergin ve korkulular!

Askerlerin kendilerini tehlikede hissederek mevzilendikleri öğrenci kalabalığının içinde, Bourdieu'nun 'habitus' mevzusunu ödev olarak hazırlamış bir sosyoloji öğrencisi de var. Bir yandan yalnız bırakmamış arkadaşlarını, öte yandan son kez okuyor akşam hazırladığı metni:

Habitus: Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlardan biri olan habitus, toplumsal faillerin algılama, hissetme, düşünme ve davranma şemaları olarak içselleştirdikleri toplumsallık anlamına gelir. Buna göre habitus, toplumsal faillerin günlük hayattan siyaset alanına, kültürel beğenilerden konuşma tarzına kadar bütün toplumsal pratiklerini yapılandıran içsel yapıdır.

Siz de fark ediyorsunuz; hayat taklit edilemeyecek kadar zengin ve tekrarı olmayacak kadar tekinsiz işte.

Her iki tarafın hali, Bourdieu'nun "habitus" kavramını doğrularcasına vücutlarına ve baktığımız fotoğrafa sinmiş.

Görüyorsunuz işte, "her bireyin kendi toplumsallaşma süreci boyunca kendi bedeninde içselleştirdiği nesnel varoluş koşulları, o birey için kalıcı ve aktarılabilir habitus'u oluşturmuş."

Askerler tembihlenmişler sıkıca: "Bunlar teröristtir, dikkatli olun."

Tamam ama ortada eşitsiz bir durum olduğu da aşikâr.

Bu fotoğrafta tehlikede olan kim?

Askerler mi, öğrenciler mi?

Askerler haklı bence. Tehlikede olan onlar. Buraya gelirken arkalarında bıraktıkları dertler onların dönüşünü bekliyor çünkü. Hiçbiri ne kayboldu ne de azaldı.

Tarlada kalan ürün, para etmeyen buğday, bire beş bile vermeyen başaklar, sudan ucuz süt, işsizlik korkusu, gelecek kaygısı, eşitsiz eğitim, yakılan köy, yasaklanmış dil...

Terhisden sonra köy ya da kasabalarına döndüklerinde onları bekleyen dertlerle, etraflarını silahlarıyla kuşattıkları şu çocukların haykırdıkları sloganların herhangi bir ilişkisini kurabilecekler mi acaba?

Askerler tehlikedeler ve daha kötüsü onları bekleyen tehlikenin henüz farkında değiller. Bu yüzden kafalarını çıkartmaktan korkuyorlar duvarın arkasından ve bu yüzden elleri tetikte. Hiç tanımadıkları bir düşmanı bekler gibi pusuya yatmışlar ve korkuyla izliyorlar aşağıdakileri.

Geniş kalpleri ve göğüslerinden çıkan taleplerin coşkun çığlığıyla meydanı dolduran genç bedenlerin karşısında o kadar güçsüz ve çaresizler ki!

“Çocuk Bi Şey Yemiyor...”

30 Mayıs 1971’de Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir polis ve asker takibinden kurtulabilmek için İstanbul, Maltepe’de boş bir apartman dairesine sığınırlar. Apartman askerlerce kuşatılır. Çayan ve Cevahir apartman içerisinde en üst katta bulunan Binbaşı Dinçer Erkan’a ait eve girerler. Binbaşının 14 yaşındaki kızı Sibel Erkan’ı alıkoyarlar. Kolluk kuvvetleri ile Mahir ve Hüseyin arasında bir süre sonra şöyle bir konuşma geçer:

Mahir Çayan: “Bizim bir şeye gereksinimimiz yok ama kızın birtakım şeylere gereksinimi olabilir. Yemek yemiyor. Burada peynir ekmek var. Sibel yemiyor. Bilmiyorum istiyor mu bir şey söylesin.”

Sibel Erkan: “İstemiyorum...”

Mahir Çayan: “Burada soğan ekmek var. Kızcağıza zorla yedirmeye çalıştık ki hasta olmasın, bir şey olmasın.”

Komutan: “Teşekkür ederiz. Şartların sonucu geldiği an hemen size bildireceğim. Söz verdim.”

Mahir Çayan: “O sonucu alıncaya kadar kızcağıza hiçbir şey yapılmayacaktır. O bizim kız kardeşimizdir.”

Komutan: “Ben sizinle çok çekiştim. Şu garip yavruyu anasına babasına bağışlayın, bırakın.”

Hüseyin Cevahir: “Binbaşı, bunu hükümet bağışlar, hükümet.”

Mahir Çayan: “Ben başka bir mesele söyleyeceğim, bak dinle. Biz dayanırız sonuna kadar, fakat bu kız dayanamayabilir, yemek ekmek meselesinden dolayı, dinliyor musun?”

Binbaşı: “Anlayamadım.”

Mahir Çayan: “Biz alışkınız ve dayanırız; yemek ekmek meselesidir.”

Komutan: “Onu düşünüyoruz, demek ki vicdanınız çok temiz. O halde beraber çıkın.”

Beraber çıkamazlar. Bekleyiş 51 saat sürer. Bu sürenin sonunda, eve baskın yapılır. Hüseyin Cevahir 83 (seksen üç) kurşunla öldürülür, Mahir ağır yaralı ele geçer...

Yılmaz Abi!
Abi, Seni Çok Seviyoruz Biz...

'71 yılında 12 yaşındaydım. Yılmaz Güney *Ağıt* filmini bizim oralarda (Avanos, Ürgüp) çekiyordu. Aynı yıl, 3. Altın Koza Film Festivali sonuçlanmış ve Yılmaz Güney'in yazıp yönettiği, Fatma Girik'le oynadığı *Acı* filmi dört ödül birden kazanmıştı. Ödüllerden biri Fatma Girik'e verilen "en iyi kadın oyuncu" ödülüydü. Yılmaz Güney'in aynı festivalde yarışan diğer filmleri *Ağıt* ve *Umutsuzlar* da ödüle boğulmuştu.

O günlerin magazin gazetelerinden birinde gördüğüm bir fotoğrafı hatırlıyorum. Fotoğrafta, masanın üzerine tüm ödülleri yerleştirmişlerdi. Fatma ile Yılmaz'ın ellerindeki bardaklarla verdikleri poz da gazeteci ricasıydı belli ki; çok belli oluyordu çünkü. Ama arkaya sıralanmışların hâl, hareket ve ifadelerinin yüzde yüz sahici olduğuna bugün de kalıbımı basarım. Hatta, boyu kısa ve yaşça küçük olduğu için diğerlerinin arasından sıyrılarak Yılmaz'a bakmaya çalışan çocuğu nedense kendime çok benzetmiştim.

Ama, öyle değil midir; bu topraklarda sinemayı merak eden her çocuğun içinde yakıcı bir Yılmaz Güney sevgisi vardır.

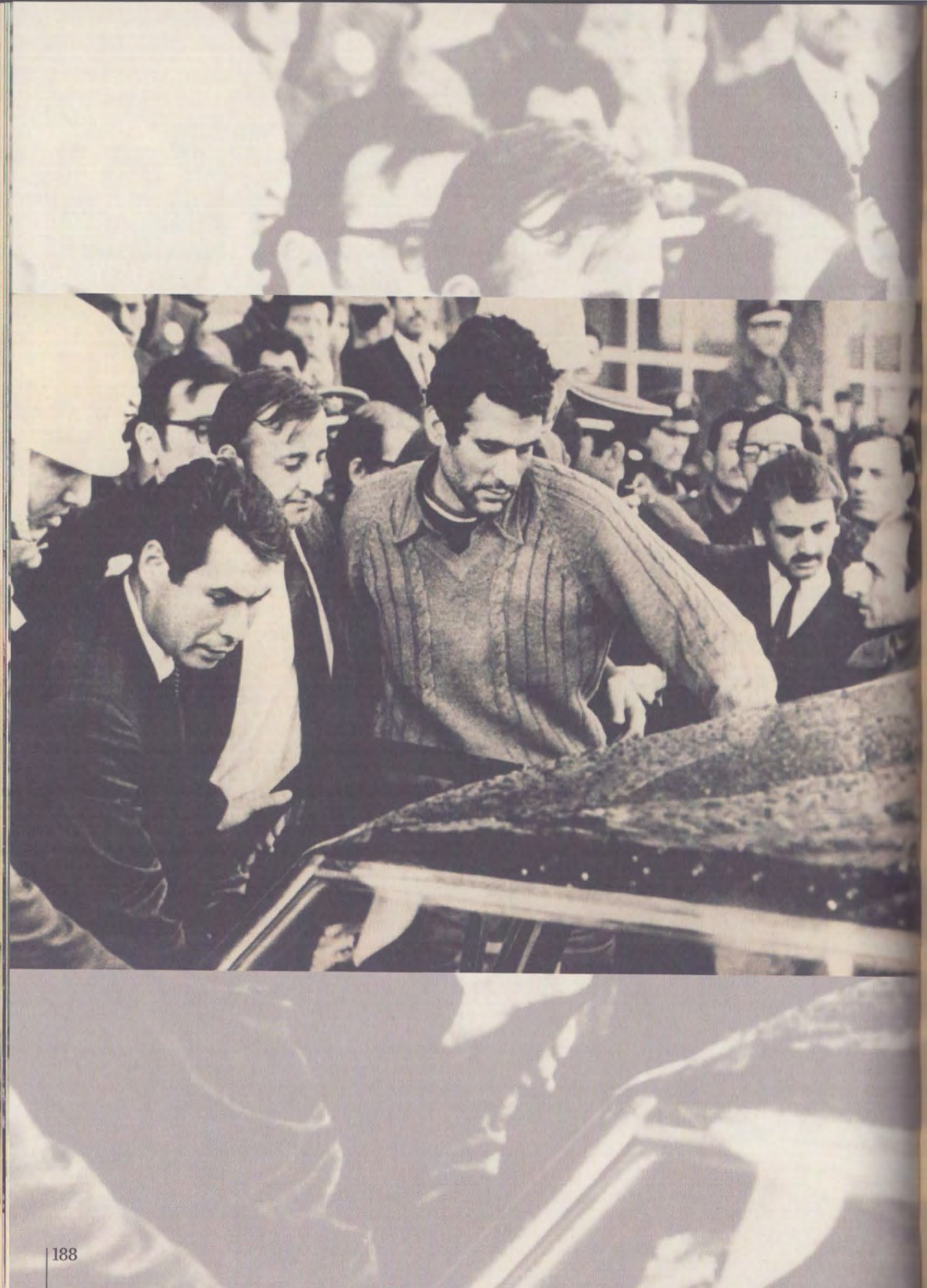
"... Tüm dünyaya sevinç ve merakla baktığım günler. Yılmaz Güney film çekiyormuş, beyaz bir arabayla benzinliğe gelmiş. Top sahasından koşarak onu görmeye gidiyoruz. Arabanın şoförü, istasyonun yarım akıllı pompacısıyla dışarıda bir şeyler konuşuyor. Önde, şoför mahallinde şişman, tıknaz biri oturuyor. Kucağında james bond çanta. Yılmaz sağ arka köşede dalgın. Biraz düşünceli ve üzgün galiba. Önümdekileri iterek yaklaşıyorum arabaya. Arkadaşlarım cesaretime saygı gösterip, sessizce çekiliyorlar kenara. Ellerimi arabaya dayayarak yüzümü değdiriyorum cama ve gülüyorum.

'Yılmaz Abi!' diyorum yavaşça. 'Abi, seni çok seviyoruz biz...'

Bir süre daha düşüncelice önüne baktıktan sonra, kaldırıyor kafasını ve gülümsüyor. Tıpkı filmlerdeki gibi. Deponun kapağını kapatıyorlar sonra ve araba hareket ediyor.

'Yılmaz Abi, Yılmaz Abi!' diye bağırıyoruz var gücümüzle. Camın arkasından el sallıyor ve gidiyor istasyondan... "

Bu topraklarda sinemayı seven her çocuğun, içinde mutlaka Yılmaz Güney geçen bir anısı vardır.

“... dün burda üç abiyi asmışlar...”

İnsan yaşarken fark edemiyor galiba kendisinden başka birilerinin de var olduğunu bu dünyada.
Bu kadar basit bir gerçeği, evet, tuhaf ama fark edemiyor işte! Hepimizin eninde sonunda “yalnızlık hastalığı”na esir düşmesindendir belki.
Yalnızlık aslında kendi dışındakileri unutmak ya da fark etmemek değil midir? Senden başkalarının da aynı kederlere gark olduğunu anladığında çoğalıyorsun ancak ve o zaman tahammülün artıyor dünyaya. Olgunlaşmak da böyle bir şey değil mi zaten?
Ama, heyhat; bu dünyada çok fazla zamanın da kalmıyor tüm bunları anladığında.
En çok hayıflandığım şeylerden biridir, aynı coğrafyada ve hatta aynı şehirlerde yan yana yaşadığım birilerini ancak öldükten sonra fark etmek.
Daha önce hiç tanımadığınız bir şairin herhangi bir şiirini, ölümünün ardından yazılan yazıların birinde tesadüfen okumak mesela. Ya da ilk defa bir filmini seyrettikten sonra merak ettiğiniz bir yönetmenin daha geçen yıl bu zamanlar çekip gittiğini bu dünyadan. Hikâyesini okuyup çarpıldığınız bir kalemin, o hikâyeyi siz üniversitede öğrenciyken aynı şehrin aynı semtinde her zaman gittiğiniz bir parkta yazmış olabileceğini.
Yıl 1983’tü. Okul bitmek üzere, yakında doktor olacağım. İçimde saklayamadığım bir heyecan ve bir an önce hayata karışma arzusu.

16 Ocak günü, üç gündür aralıksız yağan İzmir yağmurunun insana sebebsiz bir hüzün veren duygusuyla fakültenin okuma salonunda oturmuş, Hans Enzensberger okuyordum (Kitabın ilk sayfasına o günün tarihini de yazarak yağmurla ilgili bir şeyler karalamışım). Aynı günün sabah saatlerinde, Paris'ten Ankara'ya gelen bir uçakta, *Genç Ölmek* isimli bir şiir kitabı yayımlanmış olan, 45 yaşında, "donuk sarı kum kıyılara / ölümü yazmışlar renkli çakıllarla / kasabanın kırmızı saçlı çocukları / uyanıp portakal uykularından..." diye şiirler yazan bir şair vardı: Ergin Günçe. Uçak Esenboğa'da düştü ve birçok yolcuyla birlikte o da hayatını kaybetti. Yaşarken konuşup, tanışabileceğim birini daha kaybetmiştim işte.

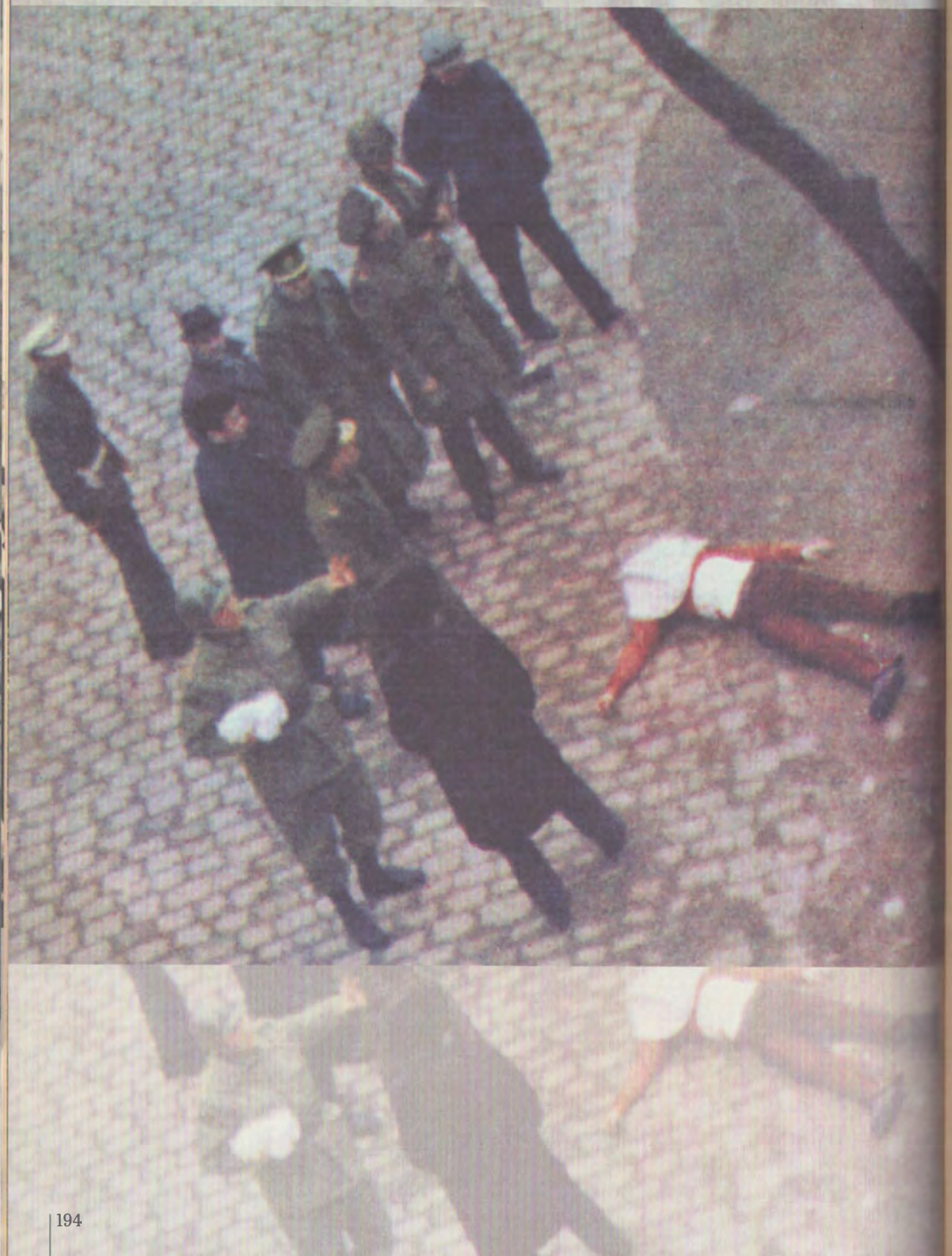
Denizler'in çeşitli zaman ve mekânlarına ait yüzlerce, belki binlerce fotoğrafına baktım. Deniz'in, Yusuf'un ve Hüseyin'in masum yüzleri nedense hep Ergin Günçe'yi ve onun yazdıklarını hatırlatır.

Onun, hiçbir şey söylemiyormuş gibi sessiz ve derinden akan ama çok şey anlatan şiirlerini. Denizler gibi...

Denizlerin idamları sırasında, onlarla aynı cezaevinde kalan bir tutuklu çocuğun teyzesine yazdığı mektubun son mısraları özellikle:

"... karpuz istedi canım bugün bir de ekşi elma
vardır ya vardır ya kiraz getirseniz biraz belki
sokmazlar kantinde var derler çünkü
parayla ya da işle satarlar
sen gene getir iboyu, ben uzatır elimi severim
minnoşu da getiririm görüşünüze
biraz gıdıklarım, sana da bir boncuk işlettim
burda en güzel yapan cafer ağaya
havalar ısındı remziye teyze ve çok pislik buralar
ister zahmet etmeyin ister cuma günü gelin
babamdan mektup getirirseniz
dün burda üç abiyi asmışlar
suçları anayasayı devirmek
zor mudur acaba asılmak?
hepinize hoşça selam eder ellerinizden öperim..."

(Ergin Günçe)

Yerde Yatan Ulaş Değil Ömrümüzdür...

Deniz Gezmiş yakalandığında ortaokul ikinci sınıf öğrencisiydim. O gün okuldan erken çıkmış, babamın gazozhanesine gitmiştim. Sol kulağım akıyordu. Müdür muavini saçlarım uzamış diye elindeki makasla önden arkaya traş etmişti ve henüz evimizde televizyon yoktu. Siyah beyaz paket yayın yapan televizyonu komşumuz emekli astsubay Memiş Amcaların evinde seyrediyordum.

Denizler asıldığında da ortaokuldaydım, demek ki çok uzatmamışlar mahkemeyi. Hüseyin haklı çıkmış, Erdal Öz'e "Bunlar bizi asacaklar" demişti. O yıllarda gazozhanenin karşısında Avanos Demokratik Kültür Derneği vardı ve aradığım da sürekli orada bulduğum dayım o günün akşamı, gözleri kıpkırmızı bir şeyler konuşuyordu ayaktakilerle.

Bizim kasaba Hacıbektaş'a çok yakındır. Bu yüzden Ulaş Bardakçı'yı hemşerimiz biliriz. 19 Şubat 1972'de Ulaş'ı, İstanbul Arnavutköy'de vurdular. Bu fotoğraf Ulaş'ın öldürüldükten sonra evin önünde çekilen fotoğrafıdır.

Aynı yılın 30 Mart'ında Mahir'leri de öldürdüler.

Bu tarihten üç yıl sonra Nevşehir Lisesi'ni bitirdim, Üniversite sınavlarının sonucunda Mahir'in okuluna gittim, Siyasal'a. Yıl 1976 idi... Yeni okulumun öğrenci derneği başkanı Hakan Yurdakuler'i ben okula kayıt yaptırmadan beş ay önce öldürmüşler. Kantindeki çocuklar, "Katil Oligarşi" falan diyorlardı.

5 Şubat 1977. O günlerde Ankara'da bir miting yapıldı. Siyasallı olmama rağmen nedense İYÖD'lülerin pankartının arkasında katılmıştım mitinge. Helva-ekmek yediğimizi ve çok üşüdüğümü hatırlıyorum. Bir de Süleyman Demirel'in kalın gerdanını titreterek, "Atatürk'ün mezarının önünde Maocularla Leninciler gavga ettiler" deyişini.

1977'nin sonlarında Bornova'daydım. Ege Üniversitesi'nde. Küçük Kantin'de çadırlarda kalıyorduk ve boykottaydık. 1 Mayıs 1977 katliamı yaşanmış, 34 kişi katledilmişti... Aynı gün *Devrimci Yol Bildirgesi* çıkmıştı galiba ve "Tek Yol Devrim"di işte.

1978-79 çok ağır geçti. 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt kapısında bekleyen öğrencilerin üzerine bomba atıldı. 7 öğrenci öldü. O sırada Bornova Öğrenci Yurtları'nda kalıyordum. Tüm üniversite, Ankara-İzmir karayolunu kapattık. Asker geldi, başlarındaki komutan, "Tüfek doldur! Nişan al!" komutu vermişti, bir an ateş edeceklerini ve hepimizi öldüreceklerini düşünmüştüm.

16 Mart saldırısında bombayla öldürülen çocukların failleri hiç ceza almadı. En son bir gazetede gördüm, ölen gençlerden birinin avukat olan kız kardeşi hâlâ sürdürüyormuş davayı!

1979'da Tıp Fakültesi ikinci sınıftaydım. Artık her gün üç beş kişi ölüyordu. Tariş Direnişi olmuştu İzmir'de ve direniş başlayınca biz de hastaneyi işgal etmiştik.

Sonra, malum darbe. Darbenin hemen ardından Selim Martin'i, Mine Bademci'yi ve birçok insanı sorgusuz sualsiz öldürdüler. Sürek avına çıktıkları Karadeniz dağlarında, birer birer devrimci avladılar.

1990'lı yıllarda İstanbul'daydım ve ülkemizde faili meçhuller vakayı adiyeden sayılıyordu. Ölüm üçgenleri, Gladyo, Çatlı ve Susurluk. "Kurşun atan da, yiyen de şerefliydi!"

1993'de, Uğur Mumcu'nun da öldürüldüğü yıl, Sivas'ta bir oteli güpegündüz, saatlerce, herkesin gözleri önünde kuşatıp içindeki 35 kişiyle birlikte yaktılar. Devrin başbakanı, televizyonda yaptığı konuşmada, "otelin etrafındaki insanlara bir şey olmadığı" müjdesini(!) verdi.

1995'de Fransa'ya (Paris'e) gittim, on beş yıl önce kaçarak canını kurtaran mülteci bir arkadaşımın yanına. Derdim Fransızca ve sinema. Fransızca öğrenemedim. Paris'i iyi bilirim ama.

Ben Paris'teyken Gazi Mahallesi'nde 22 kişiyi öldürdüler, uzun namlulu silahlarla.

1996'da döndüm Türkiye'ye.

Faili meçhuller hiç bitmedi. Gaffar Okkan'ın, Hablemitoğlu'nun öldürülüşüne tanık olduk.

2007'de bir halkın en soylu evlatlarından birini Hrant'ı sırtından kalleşçe vurdular.

Roboski'de sınırdan mazot taşıyan 36 kişiyi bombalarla parçaladılar. Yetmedi, (şahit falan kalmasın diye herhalde) olaydaki katırları da öldürdüler.

Ve nihayet Gezi oldu. Muktedirlerin korkudan nefesleri kesildi. Üşüdükçe kendini yakan çocukların canı erik yemek istemişti. Gezi kalbimizde kocaman bir nefes oldu ama Berkin'i, Ethem'i, Ali İsmail'i ve diğerlerini aldılar elimizden.

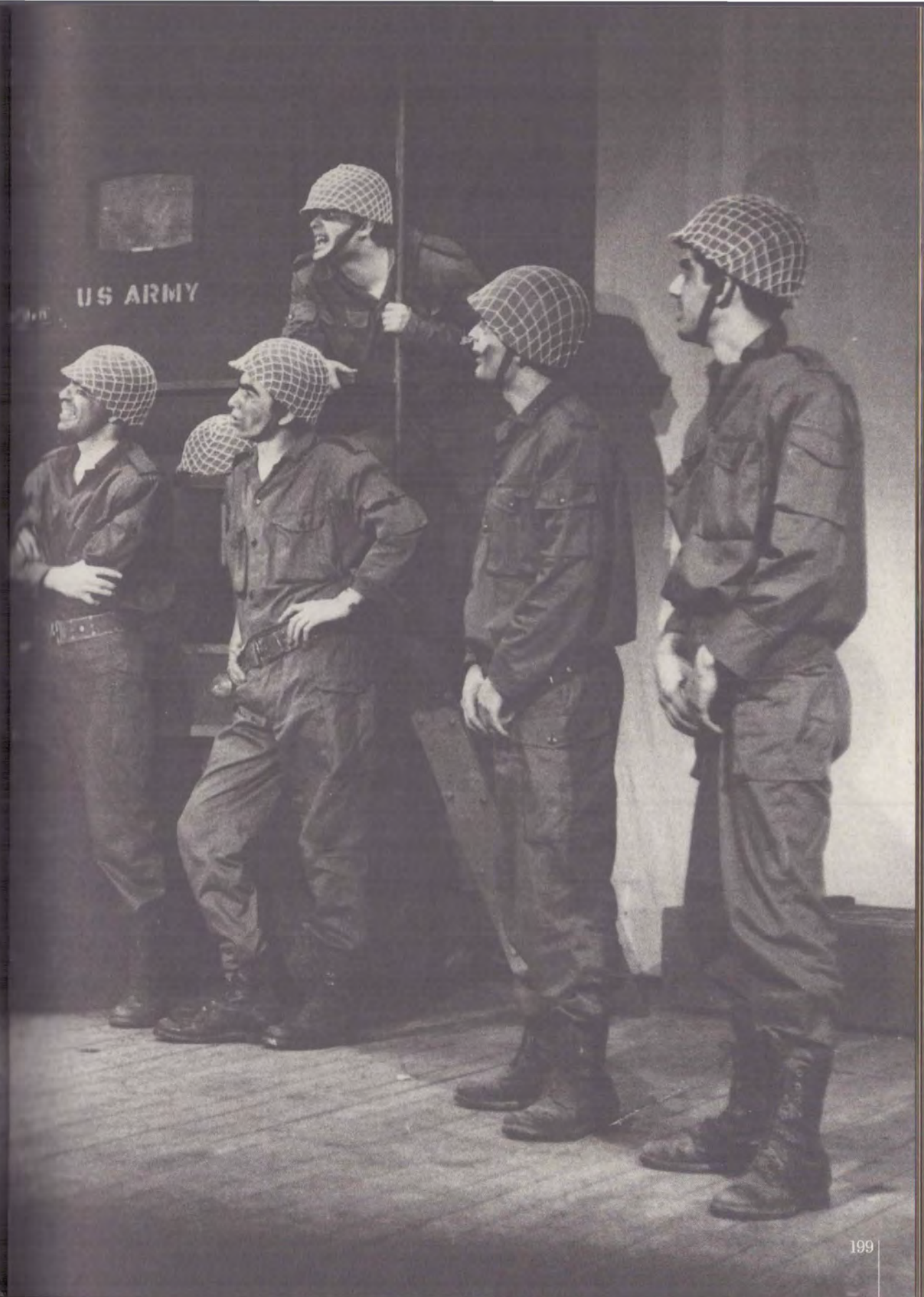
Şahsi tarihim, ülkemin siyasi cinayetler tarihiyle yan yana sürdü gitti...

Benim ömrüm bitti; ama ne öldürmeleri, ne de faili meçhulleri bitti ülkemin.

Bu fotoğraf canına okunmuş bir gençliğin ortak hatıratıdır.

Orada, yerde yirmi beş kurşunla delik deşik edilmiş yatan delikanlı Ulaş Bardakçı değil, bir kuşağın ömrüdür...

U.S.A

US ARMY

Bir Kızıldere Hikâyesi...

Meksika ormanlarının efsane komutanı Subcomandante Marcos'dan bir hikâye okumuştum. Küçük bir bulutun başından geçenleri anlatıyordu. Büyük bulutların yanında kendini gösteremeyen küçük bir bulut yağmur yağdırabileceği bir yer arar. Bir türlü bulamaz ama. O kadar uzaklara gider ki, sonunda çok ama çok kuru bir yere gelir. Burası o kadar kuru ve verimsiz bir yerdir ki tek bir çalı bile yoktur. Yağmur olup yağmayı kafasına koyan küçük bulut parçası büyük bir inanç ve umutla çabalayarak en sonunda tek bir yağmur damlasına dönüşür. Küçük buluttan oluşan bu tek damla epey yükseklerden aşağıya düşmeye başlar. Düşer, düşer, düşer... En sonunda yerdeki küçük bir taşın üzerine çarpar. Fakat damlanın düştüğü çöl o kadar sessizdir ki, damlanın taşa çarptığında çıkardığı ses büyük bir gümbürtüye sebep olur. Epeydir uykuda olan toprak bu sesle uyanır ve taşa sorar:

"Bu ses neydi?"

"Bir yağmur damlasıydı" der, taş.

Bunun üzerine toprak, güneşten saklanarak toprağa sığınan bitkileri, çiçekleri uyarır:

"Çabuk, kalkın, bir yağmur damlası düştü, bu birazdan yağmur yağacak demektir" diye bağırır!

Çölde saklanmış bekleyen tüm bitkiler ortaya çıkar. Her yer yeşile boyanır. Çölün yeşillendiğini gören ve daha önce oralardan geçip giden bulutlar çöle yağmaya karar verir. Bulutlar yağmur olur yağar, çöl yeniden yeşerir.

Hikâyenin sonunu şöyle bitirir Marcos:

"... Hiç kimse küçük bulut parçasının tek bir yağmur damlasına dönüşüp yere çarpmasıyla, uyuyanları uyandırdığını hatırlamadı. Kimse hatırlamasa da taş, küçük yağmur damlasının bu sırrını sakladı. Zaman su gibi akıp geçti ve ilk büyük bulutlar ortadan kayboldu, ilk bitkiler ölüp gitti. Hiç ölmeyen taş yerinde kaldı, yeni doğan bitkilere ve yeni gelen bulutlara küçük bir yağmur damlasına dönüşen bulut parçasının masalını anlatmaya devam etti..."

Grafiti...

Ansiklopedilerde "grafiti" kelimesinin karşılığı olarak şöyle yazar:

"Grafiti, en temel anlamıyla, duvar yazıları ve resimler yoluyla kendini ifade eden bir görsel uygulamadır. Grafik sözcüğünden türetilmiştir. Grafiti, kimi çevrelerce bir sanat dalı olarak kabul edilirken, bir başka bakış açısı da, grafitiyi vandalizm olarak değerlendirmektedir."

Biz bunun yerine Galeano'dan ödünç sözcüklerle, "Duvarlar, yoksulların matbaasıdır" da diyebiliriz.

“Geri Dur Zalim...”

Yazılar, anıların “billursu” hale gelmesidir.
Yazdıkça içimizdeki tortuları temizliyoruz ve galiba insanın çocukluğundan başka gerçekten sahip olduğu başka bir mülkü de yok.
Çocukluğum altın çağım. Maveraünnehir'im; bütün ırmaklarımın aktığı deniz ve tüm ırmaklarımın çağladığı kaynak. Dönüp dolaşıp girdiğim çıkmaz ve biricik çıkışım.
“Üzerine bastığım toprak” günahım, sevabım, vebalim, masumiyetim, tek bildiğim; bildiğimi zannettiğim...
... Akşam yavaşça iniyordu kasabaya. Ufku saran bakır renk, bozkırda bulunan canlı, cansız her nesnenin üzerine yayılarak, onları kendi rengine boyamış gibiydi. Vaktinden önce büyümüş sekiz on çocuk ve vaktinden önce yaşlanmış birkaç kadın, eskiçağ heykelleri gibi gözlerimizi uzaklara dikmiş, bekliyorduk. Çok geçmeden bir toz bulutu, mezarlığın ucundan yükselerek bize doğru yaklaşmaya başladı. Tüm heykeller hareketlendik. Anamın boynuma astığı torbanın ipini bir kez daha kontrol ettim. Akşamüzeri kasabaya dönen inek sürüsüydü beklediğimiz.

Az sonra, burunlarından çıkardıkları pofurtularla ve kabadayı yürüyüşleriyle kalabalık bir inek sürüsü önümüzden geçmeye başladı. Tüm gün yayılan ineklerin, kasabaya dönerken bir lütuf bağışlar gibi kaygısızca yollara bıraktığı şeyleri torbamıza doldurup, evlere götürmekti derdimiz.

Nihayet koşturmaca başladı. Çocuk çığlıkları ve yükselen tiz kadın seslerine sürü çobanının en bayağı küfürleri karışıyor ama kimse bu acımasız yarıştan geri kalmaya niyetli gözükmüyordu. O gün çok çalıştım. Hak edilmiş bir neşe ve dolu bir torbayla döndüm eve.

Anam, iki katlı kesme taştan yapılmış evimizin hemen altındaki ahırın yanında, ebemle birlikte samanlara bulanmış, eliyle şekil verdiği çamurları duvara yapıştırıyordu. Torbayı gururla boşalttım önlerine. Gübre, çamur ve saman karışımı, "kerme" denilen bu tuhaf cisimler, yaz boyunca ahırın duvarında kuruyacak, sonra da toplanıp kışlık yakacak için kullanılacaktı. Yerde yığılı duran malzemenin tamamı bitinceye kadar izledim onları. Anam son kütleyi de yapıştırdıktan sonra, duvarın önündeki çıkıntıya çamurlu ellerini bastırarak elinin izini çıkardı.

"Gel guzum, hadi sen de yap!" dedi, bana dönerek.

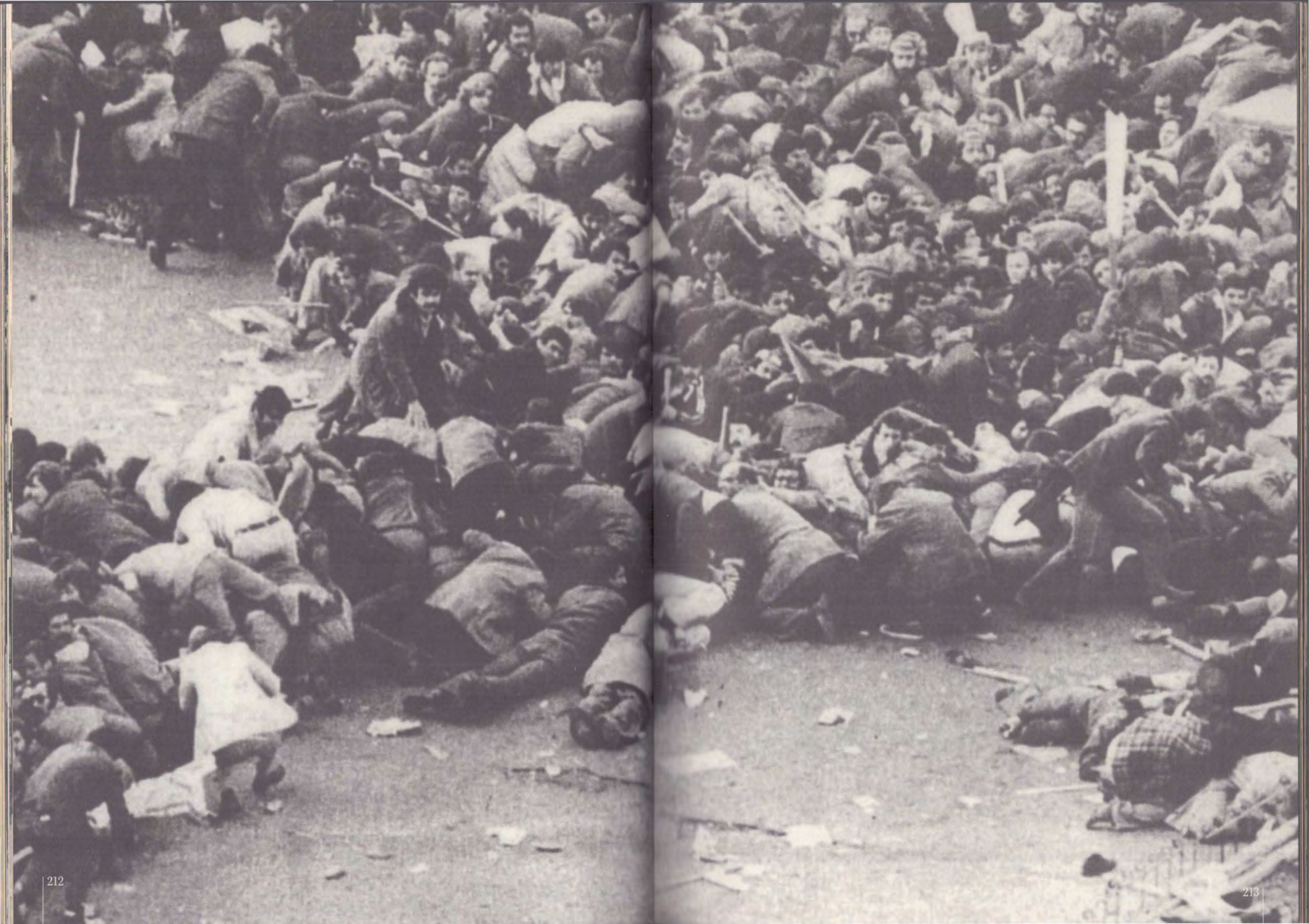
Az sonra duvarın boş kalan her yanına anamla benim el izlerimiz yayılmıştı. Anam, bir yandan dualar okuyor, bir yandan da "nazardan, kötülükten koruyacak inşallah" diyerek mırıldanıyordu. Kışa yakacak olması için duvara yapıştırdığımız saman ve gübre karışımlarının yanına, evimizi, ahırımızı ve tüm sahip olduklarımızı koruyacak bir sihir gibi yerleşmişti ellerimizin izi.

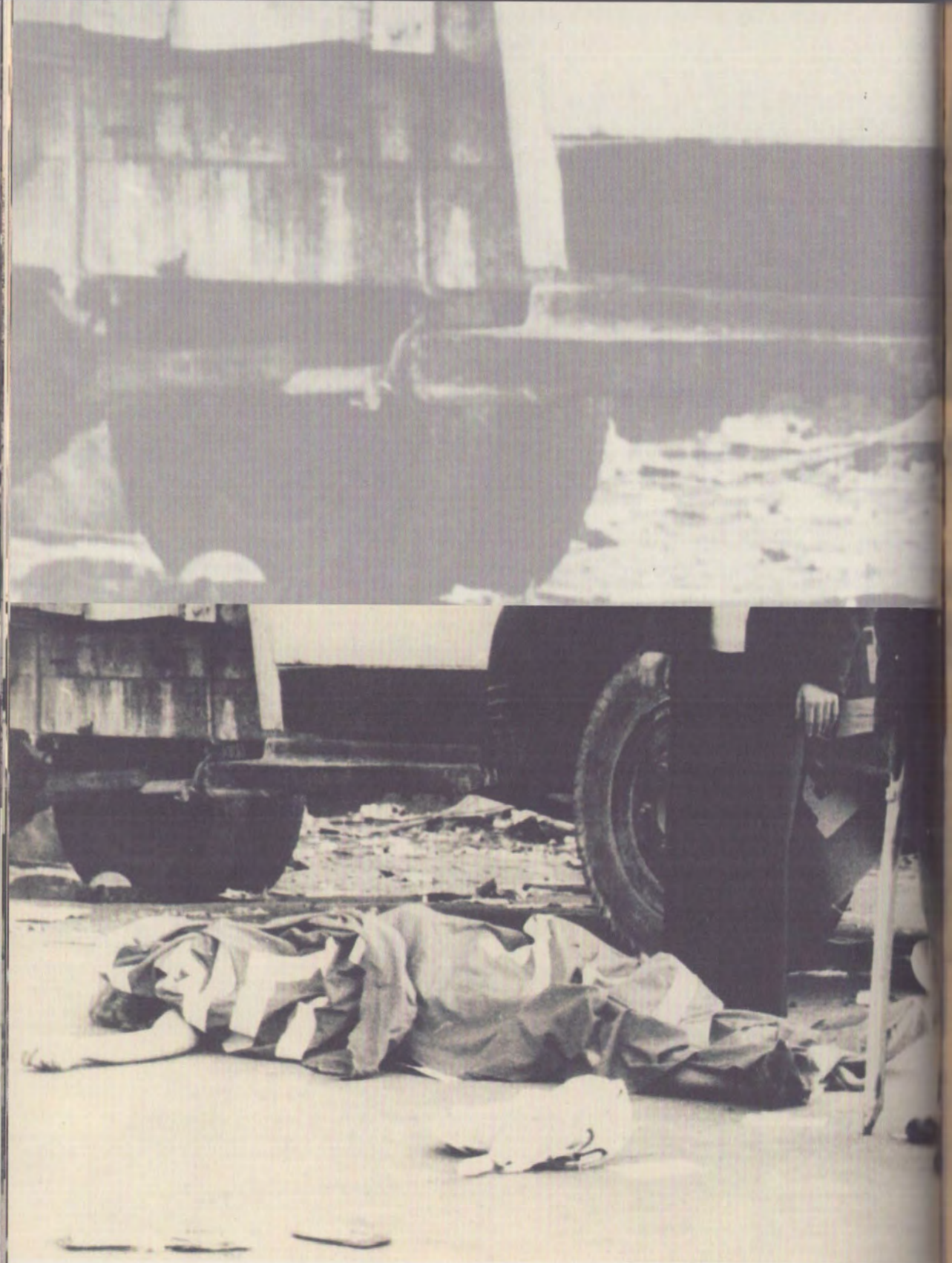
1895'de dalgıçlar, Marsilya yakınlarında, girişi deniz altında olan Cosquer Mağarası'nda, 27 bin yıl önce yapılmış bir el izi resmi buldular.

Bu elin sahibinin bir kadın olduğuna kalıbımı basarım.

Fotoğraftaki kadınlar da zalime, zulme ve kötülüğe karşı avuçlarını uzatmışlar. İçlerinden biri anneniz de olabilirdi. Evini, yurdunu, çoluğunu çocuğunu, tüm sahip olduklarını avucundan başka bir silahı olmadan korumaya çalışan analar, emeğini, alınterini çalan hırsızlara, canına kasteden zalimlere karşı kaç bin yıllık silahını uzatmış bağırıyor hâlâ:

"Yaklaşma, geri dur! Geri dur zalim!..."

Kırmızı Gül...

1 Mayıs 1977'de işçiler, Kazancı Yokuşu'ndan ve alandan alabildikleri ölü ve yaralılarını, bir kamyonetin kasasına koyarak hastaneye götürmeye çalıştılar.

Az önce omuz omuza halay çeken Nazan, Kadriye, Hacer, Mehmet Ali, Ercüment, Garabet, Hasan, Ziya, Aleksandros, Hüseyin ve Ömer'in cansız bedenleri artık yan yana eski bir kamyonetin kasasındaydı.

Kazancı'dan başlayıp Firuzağa'da biten yol Sıraselviler'dir. 1 Mayıs 77 katliamını yaşayanlar, yol boyunca kamyonetin kasasından yola kan aktığını ve meydandan İlkyardım Hastanesi'ne kadar bu kanlı çizginin kesintisiz devam ettiğini anlatırlar.

Geçmiş, kaybedilmiş bir zaman parçası değildir. Elimizden akıp gitmiş, geriye dönüp baktığımızda hayıflanacağımız bir zaman hiç değildir. Yaşanan her şey, bir yumak gibi sarılıp toplanarak ardımızdan gelir. Bu yüzden yaşadığımız her an kıymetlidir ve hiçbir şey boşuna değildir. Çünkü tarih ancak yaşananlar üzerinden yazılır ve hiç kimse bir başkasının tarihini kolayca anlatamaz.

"Tarih, ne zamandır, ne de bir gelişme. Her ikisi de bir sıranın göstergesidir. Zaman, bir durumdur. İnsanın ruhuna can verir ve zamanın dışında anı olmaz."[12]

Zaman ve anı, bir madalyonun birbirine açılan iki yüzü gibidir.

Bir yüzü, Ankara'dan sabah vakti trenle gelip hiç uyumadan Saraçhane'den yürüyüşe katılan Hasanoğlan'lı öğretmen Bayram Çıtak'a açılır, diğer yüzü, Uzel'deki direnişten çıkıp gelmiş işçi Kadir Balcı'ya... Bayram Hoca'nın kaburgaları kırılmış, Kadir'i de kurşunlamışlardır.

Bu yüzden, 1 Mayıs 1977 kırmızı bir güldür.

Zaman da bu gülün goncası.

Gülün en dış yaprağında ipek saçlarıyla Fen Fakültesi birinci sınıf öğrencisi Sibel durur, onun altındaysa Eczacı Meral.

Sibel, incitmeden sarmıştır Meral'in panzerin altında ezilen ve saatlerce alanda bekleyen cesedini.

Gül, kalbimizin üzerine asılıdır ve durmadan kanatır içimizi. Ama olsun; yaşanan her şey, bir yumak gibi sarılıp toplanarak ardımızdan gelir. Bu yüzden yaşadığımız her an kıymetlidir ve hiçbir şey boşuna değildir.

Bu Fotoğraftaki Kadınlar...

Bu fotoğraftaki kadınlar:

Alıcı kuşlar peşimizdeyken dara düşüp, gece yarısı kapılarını çaldığımızda, yere döşekler serip, sabahlara kadar kapılarda nöbet tutup, "Siz rahat uykunuzu uyuyun. Arka kapıda nöbet tutarım ben oğlum. Bu gece de uyumayayım ne olacak" diyen kadınlardır.[13]

Bu fotoğraftaki kadınlar:

Ömrü cezaevi kapılarında geçen, görüş günlerinde tekmelenen, yere düşürülen, dipçiklenen, çamurlarda sürüklenen kadınlardır

Bu fotoğraftaki kadınlar:

Oğlunun gece yarısı uykulardan uyanmasına kıyamayıp, evin bir kenarında duran boyayı fırçayı alarak, duvarlara yazılama yapıp eve dönen kadınlardır.

Bu fotoğraftaki kadınlar:

"Ölmeye hazır mısın?" diyerek polislerce götürülen oğlunun cansız da olsa bedenine kavuşmak için yirmi yıl, otuz yıl bekleyen kadınlardır.

Bu fotoğraftaki kadınlar:

Cezaevinde ziyaret ettiği oğlunun karşısında dili yasaklandığı için konuşamayıp, içini ağuyla dolduran kadınlardır.

Bu fotoğraftaki kadınlar:

Kızı açlık grevlerinde ölümlere yatarken, cezaevlerinin kapısında cebinde şekerle bekleyen, oğlunun kemikleri peşinde ömrünü tüketip, "O gün bu gündür bekliyorum, hiçbir yere gitmiyorum. Evimi boyamadım, eşyalarımı değiştirmedim, gelirse yabancılık çekmesin. Döndüğünde dışarıda kalmasın diye kapıları hiç kilitlemedim" diyen kadınlardır...

Tarkovski, belli ki "dünyada ne kadar fazla kötülük varsa, güzellik yaratmak için de o kadar sebebimiz var demektir" sözünü bu kadınlar için söylemiştir.

Kurban...

Antik Yunan'da, kıtlıklara karşı insan kurban etme geleneği vardı. Bu geleneğe "pharmakos" denirdi.

Pharmakoslar, kentin ortak bir bilinçle sahip çıkıp beslediği, koruduğu adaylardı. Bunlar genellikle kentteki kimsesiz, zayıf, hasta, sakat ve kadınlardan seçilirdi. Kıtlık ve savaş zamanlarında özel ayinlerle kurban edilen bu insanlar başlarına neyin geleceğini bilerek yaşar ve kendilerini bekleyen mutlak sona sessizce boyun eğerlerdi.

Pharmakoslar özellikle toplumun feda edebileceği (!) unsurlardan seçildikleri için toplumun hem içinde, hem de dışındadırlar.

Hem yaşarken, hem de ayin esnasında kurban olarak sunuldukları için bu dünyanın hem içinde, hem de dışındadırlar.

Pharmakos kelimesinden türeyen pharmakon kelimesi hem zehir, hem de panzehir demektir.[14]

Fotoğrafta, bariyerlerin önünde sessizce duran kadın öğrenci...

Bir pharmakos gibi hem içinde, hem de dışında yaşadığı zehirli bir dünyanın panzehiri olmak, gerekirse kendini feda etmeye razı mı olmaktır acaba?

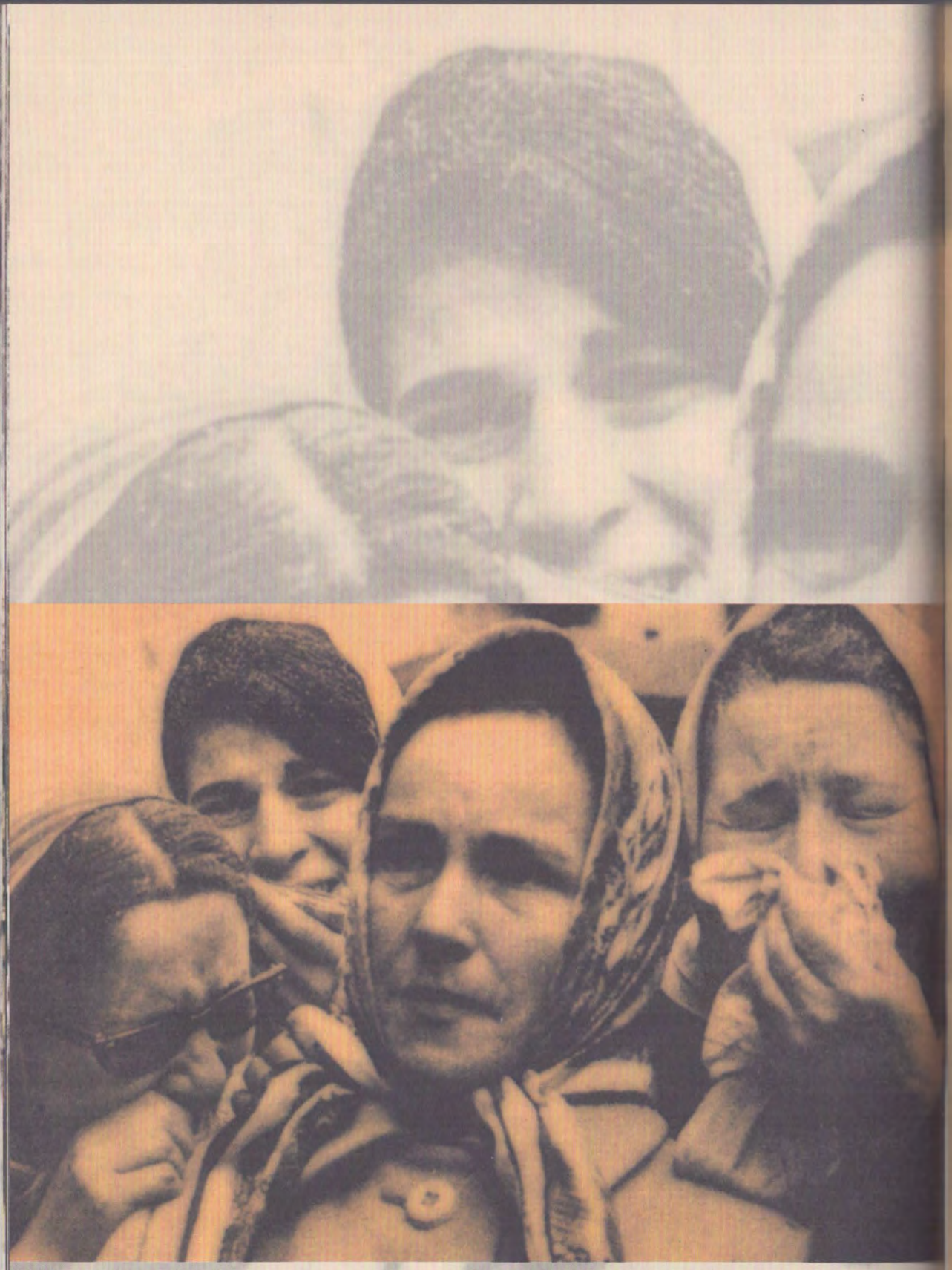
Zatopek Koşusu...

Emil Zatopek Çekoslovak bir maden işçisi. 1942 yılında Almanların işgalini ve Nazizmi yaşıyor. Hayatını sıradan bir işçi gibi sürdürmeye çalışırken, tesadüfen başladığı atletizmdeki yolu Olimpiyatlara kadar uzanıyor. Zatopek, 5 bin metreyi, 10 bin metreyi ve maratonu aynı olimpiyatta koşup altın madalya alan tek koşucu. Lakabı "Çek Lokomotifi."

Bütün atletlerin koşma stilleri konusunda çok fazla araştırma var. Emil Zatopek'in koşması bu standartların hiçbirine uymuyor, bu yüzden onu ayrıca sınıflandırmışlar. Atletler koşarken yorulduklarında, arkadakini kollayarak tempoyu düşürür, enerji toplarlar. Zatopek ise enerjisinin bittiğini hissedince depar atmaya başlıyor. Özellikle bu hareketi rakiplerini deliye çeviriyor. Bu enerji nereden çıkıyor, tam da enerjisi bitmek üzereyken?

Elini kolunu sallıyor, yüzü acıyla kasılıyor, bekliyor, yeniden koşuyor, duruyor, tekrar koşuyor. Yorulduğu yerde bütün enerjisiyle yeniden koşan bir adam.

Emil Zatopek'in koşusu Türkiye'deki devrimcilerin koşusuna benziyor. En yorulduğu anda bütün gücüyle tekrar depara kalkan bir koşuculuk. Bunların tekniği yazılmıyor, yazılamıyor. Bu bizim kendi Zatopek koşumuz.

Cenaze Sahibi...

Bu fotoğrafta ağlamayan kadın, cenazenin sahibidir. Ortada duran.

O, daha sonra ağlayacak...

Garip bir sahipliktir bu. Bu dünyada en sevdiğiniz varlık, avucunuzun içinden kayıp giderken, masum bedeni yıkanırken, omuzlarda taşınırken, toprağa verilirken; ara sıra sesler duyarsınız, hayatın akışını sürdürmeye pek hevesli meraklılardan: "Cenaze sahibi kim? Cenaze sahibi nerede?"

Fotoğraftaki cenazenin sahibi işte ortadaki kadın. Hiç ağlamayan, gözünden bir damla yaş düşmeyen kadın. İşte o.

O, sonra ağlayacak...

Banka...

"Bir banka
kurmakla
karşılaştırıldığında
bir banka
soymak
nedir ki?"
(Bertolt Brecht)

Benim İzmir'im...

"Yaşlı bir fil gibiyim" der, Marcello Mastroianni *Anılar*'ını anlatmaya başlarken. Ben de öyleyim.

Bir Anadolu çocuğuyum. Orta Anadolulu ve kasabalı. Çiftçi bir ailenin dört erkek çocuğunun en küçüğüyüm. Avanosluyum, doğru; ama benim anayurdum İzmir'dir.

İzmir'i ilk kez 1976 yılında gördüm. Bir söyleşide bu büyülü şehirden, yıllar sonra, şöyle söz ediyordum:

"Benim başkentim İzmir'dir. 1976 yılında, 16 yaşımda, sabahın çok erken bir saatinde Basmane Bulvarı'nda indim troleybüsten. Bulvarın ucunda deniz vardı. Çok güzel, ılık ve kokulu bir rüzgâr esiyordu yüzüme. Kemeraltı, Saat Kulesi, Karşıyaka vapuru, boyozcular, karadut şerbeti... O dakikada âşık oldum İzmir'e ve hiç bitmedi bu aşkım. İlk gençliğim, ilk sevdam, ilk ayrılığım... Tüm ilklerimin şehridir İzmir. 23 yaşımda hekim oldum, ayrıldım sonra. Hayatımın en coşkun, mutlu, pervasız ve hiç kirlenmemiş yıllarını İzmir'de geçirdim. Hiç de kolay geçmeyen, ölümle, zulümle dolu, '80 öncesi yıllardı o yıllar. Fakat nedense, bir tane bile kötü anı yer etmemiş hafızamda."

Yaşanan hiçbir şey kaybolmuyor, bir yumak gibi ardımızdan toplanarak geliyor ve ruhlarımıza yerleşiyor. Bu yüzden, "ne hatırlıyorsak o'yuz" aslında. Kabuğunu kaldırmaktan kendimizi alamadığımız eski bir yara gibidir ömrümüz, iyileştikçe sızlayan ve iz bırakan.

Mastroianni'nin, kendini bir fil olarak tarif ettiği yaşlardayım şimdi. O zaman, onun gibi devam edeyim:

Hatırlıyorum!

Tabii ki üniversitenin kampüsünü ve öğrenci yurtlarını öncelikle. Dördüncü bloğu. Geceyarıları oda gezmelerini, sabahlara kadar ve günlerce süren anatomi okumalarını, bitmeyen politik tartışmalarımızı ve her sabah başka bir hayata uyanacığımız umudunu, onun saflığını ve tazeliğini hatırlıyorum.

Hayatımda yaşadığım ilk depremi hatırlıyorum.

Bornovalı yurt hizmetlisinin halimize bakıp gülüşünü: "Burda zelzele çok sık olur, merak etmeyin."

Kendimi can havliyle bahçeye atmışım bu arada. İyi hatırlıyorum.

Başlayınca hiç bitmeyecek zannettiğim sonbahar yağmurlarını sonra. Başka hiçbir şehre bu kadar yakışmaz galiba yağmur.

Hâlâ bilet kesilen şehiriçi otobüslerini ve esmer, zayıf biletçinin gecenin son Konak-Bornova seferinde arka koltukta oturan birkaç yaşlıyla Rumca konuşmalarını.

Küçükpark'ı hatırlıyorum. Sevgiliden alınan buluşma sözünün sevinciyle kocaman ve renkli bir ormana dönüşen parkı.

Açıkhava sinemasını hatırlıyorum. Ferdi Tayfur'lu filmleri. Kapının önünde çiğdem satan çingene çocuğunu ve ahşap, renkli sandalyeleri.

Merkez lokantasını. Öğrenci kredisinin alındığı gün yenen pilav üstü döner ve telkadayıf ziyafetlerini.

Bornova Postanesi'ni hatırlıyorum. Ödemeli Avanos konuşmalarını. "Baba iyiyim ben, burada her şey yolunda. Yok, yok... Bizim buralarda bi sıkıntı yok. Tamam, baba... Karışmam olaylara, tamam!"

Akşam son ringi kaçırıp yürüyerek kampüse gitmelerimizi hatırlıyorum. Dünyanın en güzel kokulu yaz akşamları Bornova'da yaşanır, şahidim ve iddialıyım.

Çınar Pastanesi'ni hatırlıyorum. İlk sevgili, ilk buluşma. Hesabı ödemeye param yetecek mi? İçim titreyerek hatırlıyorum.

Meyhanelerini hatırlıyorum. Yiyeceğini yanında getirdiğin, sadece şarap satılan meyhanelerini.

Duvarlarını şiirle doldurduğumuz öğrenci evlerini. Yataksız ranzaları ve afiş, korsan sonrası sığınaklarımızı.

Velhasıl kelam, "nereye gidersem gideyim, ardımdan gelecek" o şehri hatırlıyorum.

Gençliğimi, yazgımı, umutlarımı, duru, saf ve katışıksız bir ömrü bahşeden yurdumu, İzmir'imi!

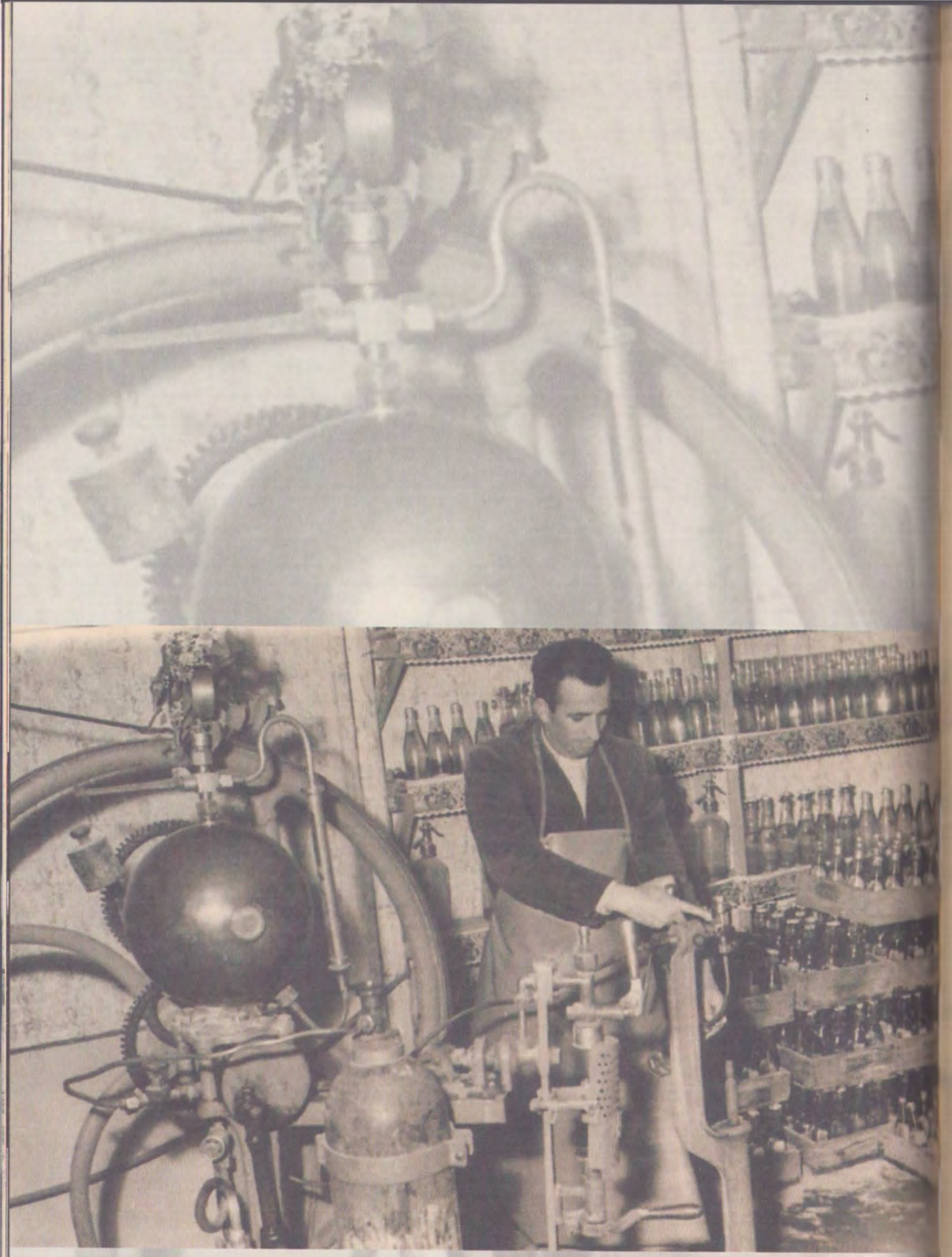
Folon...

Batı Afrika'da konuşulan Bambara dilinde:

fôlon, é té nyinika
fôlon, né té nyinika
fôlon, a toun bé kè t'ni dén
fôlon, ko kow koun bé kè
fôlon, môgow ma koté

kouma diougou bé môgo mi kono
hèrè bi môgo mi kono
kongo bé môgo mi laaaaa
fôlon, kow ko koun bi la
fôlon, é koun té sé kô fô.[15]

"eskiden kimse sana sormazdı,
eskiden böyle yürürdü işler,
eskiden ne olursa olsun,
kimse bilmek bile istemezdi ne olduğunu...
bugün,
hayata geçirmek için dilekleri olan insanlar,
kendileri hakkında düşünebilen insanlar,
aç kalmış insanlar...
bugün,
hayatta yer almayı ve bilmeyi istiyorlar."

Edebiyat ile Gazozun İlişkisi...

Otuz yıllık rençberlikten vazgeçerek kasabadaki ilk gazozcu olmaya karar veren babamın kendi imal ettiği gazozuna koyduğu isim "Peri" idi: Peri Gazozları. Hafif karanlık, serin ve esans kokulu bir dükkândı gazozhanemiz. Hemen girişte şişelerin yıkandığı küçük bir havuz, kenarda gizlice ağzımı dayadığım şerbetlik ve arkada küre biçiminde bakırdan bir kazan.

'80 öncesi, üniversitede öğrenciyken düzenli olarak gönderdiğim mektuplarla bana ve memlekete dair kaygılarını gidermeye çalıştığım babam, yazmayı geciktirdiğimde, anamdan eski mektuplarımı ister, onları yeni gelmiş gibi okurmuş. "Yav, ne güzel yazıyor!" dermiş sonra anama. Okullar kapanıp, Avanos'a döndüğüm ilk gün, mektuplardan da kaynaklanan güvenle yanıma gelip, Peri Gazozları için slogan bulmamı istemişti. Babam hür müteşebbis ve gazozuna da olsa sonuçta kasabanın tek sanayicisi olmanın sorumluluğuyla yeni pazarlama stratejileri geliştiriyordu anlaşılan!

Sloganı yazdım, verdim. Göreme yolunun girişine, bir de dükkânın önüne asılacak reklam tabelasına yazılan slogan pek masumdu: "Peri Bacaları Diyarında Peri İçilir."

Edebiyat ne işe yarar diye soruyorlar bazen. Bozkırın ortasında gazozculuk yapmak gibi bir hayalin peşinden koşan eski bir çiftçinin işini kolaylaştırır, derdine azıcık derman olur; yetmez mi?

Almanya Acı Vatan...

1960-70'li yıllar, "Almanya acı vatan" yıllarıydı. Akrabalarımızın, komşularımızın bir çoğu buradaki hayatlarını bırakıp işçi olarak Almanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine gitmişlerdi. Alamancılar'ın geride bıraktığı çocuklarını bayramlarda giydikleri naylon gömleklerinden ve arada sırada ellerinde görülen iri çikolata paketlerinden tanıyabilirdiniz.

Çocukken mahallemizde, okuma yazması olmayan Alamancı kadınların mektuplarını yazar, kocalarından gelen mektupları da çağırdıklarında gidip okurdum.

Halamın kocası Mehmet Amca'ya yazdığım mektupların gönderildiği adresi şimdi bile tüm canlılığıyla hatırlarım: 7805 Bötzingen Waldstrasse 16 Deutschland.

Aile ve özellikle akrabalar arasındaki statümü yükselten bu durum, edebiyatın bana sağladığı ayrıcalıktı ve bundan pek memnundum.

Bu sayede hiç çekinmeden içeri girip peynir ekmek, kuru üzüm yediğim evlerin sayısı artmıştı. Sonra küçük hediyeler, iri çikolata paketlerinden payıma düşenler, daha önemlisi, mektupları yazarken ya da okurken taraflara ait özel bir cümlenin paylaşılmasının yarattığı sırdaşlık ve bunun gizli gücü!

Yurtdışında yaşanan ağır gurbetlik geçim derdine bir nebze çare olmuştu ama geride kalan eşlerin kederlerine ve yalnızlıklarına merhem olamamıştı. Fotoğrafta, eşinin yanına aynı gurbeti paylaşmaya giden şanslı(!) bir kadın var. Kahir çoğunluğu ise geride kaldı. Onlar, evdekilerden saklamaya çalıştıkları gözyaşlarını içlerine akıtarak bir sürahiye doldurdukları suyu belki birkaç yıl sonra ancak görebilecekleri eşlerinin yolunun açık olması dileğiyle arkalarından döktüler. "Su gibi gidip gelmeleri" için!

İyi Fotoğrafın Gösterdiği Şey...

Yıl 1980. 12 Eylül faşist askeri darbesinin üzerinden az bir zaman geçmiş.

Fotoğraftakilerin beşi bir yerde, her zaman olduğu gibi. Keyifleri yerinde! Yaptıkları işlerden, kendilerinden ve orada birlikte olmaktan o kadar mutlular ki.

Onları iyi tanıyoruz. Yapıp ettiklerini, geride bıraktıklarını.

Ama şu anda, bizi fotoğrafın bizzatihi kendisi ilgilendiriyor kuşkusuz.

Bu fotoğraf "iyi bir fotoğraf!"

"İyi fotoğrafın gösterdiği şey gösterilmemiş olanı akla getirir. Buz güneşi, keder trajediyi, tebessüm hazzı, beden aşkı, yarışı kazanan at katıldığı koşuyu çağrıştırır" diyor Berger.

Bu fotoğraf da gösterilmemiş birçok şeyi akla getiriyor.

Fotoğraftaki 5 kişinin ve avanelerinin bu ülkeye yaptıkları ve fotoğrafta gösterilmediği halde hatırladıklarımız şunlardır:

12 Eylül 1980'den sonra:

1 milyon 683 bin kişi fişlendi, 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.

7 bin kişi için idam cezası istendi, 517 kişiye idam cezası verildi.
Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı.
İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi.
71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.
98.404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı.
388 bin kişiye pasaport verilmedi.
30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.
14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.
30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.
171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.
937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı.
23.677 derneğin faaliyeti durduruldu.
3.854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hakimin işine son verildi.
400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.
Gazetecilere 3.315 yıl hapis cezası verildi.
31 gazeteci cezaevine girdi.
300 gazeteci saldırıya uğradı.
3 gazeteci silahla öldürüldü.
Gazeteler toplamda 300 gün yayın yapamadı.
13 büyük gazete hakkında 303 dava açıldı.
39 ton gazete ve dergi imha edildi.
Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.
144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
14 kişi açlık grevinde öldü.
16 kişi kaçarken vuruldu.
95 kişi çatışmada öldü.
73 kişiye doğal ölüm raporu verildi.
43 kişinin intihar ettiği bildirildi.

Zulüm ile abad olanın akıbeti berbat oldu. Yapıp ettikleri her şey, kardeşlerimin namuslu avuçlarında kayboldu gitti. Onlara, bir baykuş gibi tünedikleri koltuklarında, susarak kurtulacaklarını zannettikleri bir vicdan ve bitirmeye çalıştıkları zavallı bir ömür kalmıştı. Nihayet, onu da da bitirdiler. Gövdelerinden kalan tozları kötü bir miras gibi bırakarak yeryüzü toprağına, yok olup gittiler...

Vatan Hainliği...

Aynı ilçede birlikte çalıştığım bir diş hekimi abim sayesinde, o güne kadar sadece yazı ve şiirlerini bildiğim birçok sanatçı, yazar ve şairle tanışmış, birlikte vakit geçirmeye başlamıştım. Aziz Nesin, Yalçın Küçük, Cevat Geray, Çağlar Kırçak, Tahsin Saraç, Haluk Gerger ve diğerleri.

Aziz Bey ve etrafındakilerle ilk tanıştığım günlerde, kamuoyunda "Aydınlar Dilekçesi" olarak adlandırılan bir eylem konuşuluyordu. "Türkiye'de demokratik düzene ilişkin gözlem ve istemler" başlıklı bu dilekçeyi iki bini aşkın kişi imzalamış; metin, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Başkanlığına verilmiş ve hemen arkasından da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı emriyle 56 kişi hakkında dava açılmıştı.

12 Eylül'ün faşist generali Kenan Evren Manisa'da yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Biz çok aydınlar görmüşüzdür, vatan hainliği yapmışlardır. Bazı şairlerimiz vardı, yurtdışına kaçtılar. Ve başka bir memlekete sığınıp orada öldüler. O aydın değil miydi? Ne yapayım böyle aydını? Bu millete hükmetmek için aydın olmak gerekmez. Son padişah Vahdettin de aydındı, cahil miydi? Ama memleketi düşmanlara teslim etti. Ne yapayım öyle aydını?"

Ankara'ya gitiğim her hafta sonu, Mülkiyeliler Birliği Lokali'nin ve Tavukçu Lokantası'nın, uzun akşam sofralarında sürekli yanında oturduğum bir şair vardı: Tahsin Saraç.

Aziz Bey'in en kıymetli dostu. Fransızcayı Fransızlardan bile iyi konuştuğu söylenen, Muşlu bir ağa çocuğu. İlk bakışta insanı korkutacak kadar keskin, köşeli ve esmer çehresiyle, iriyarı gövdesinin arkasında, sözleri ona ait olan "Çocuklar kardeş oldu mu" şarkısı kadar naif, kırılgan bir kalp.

Yargılanan aydınlar arasındaydı. 1 Ocak 1930 Muş doğumlu Tahsin Saraç, 1952'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirmiş, 1953-1957 yıllarında Paris Sorbonne'da Fransız Dil ve Edebiyatı üzerine eğitim görmüş, Türkiye'ye dönüşünde Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştı. Bu arada Talim Terbiye Kurulu üyeliği, Öğretmenler Federasyonu Başkanlığı, TÖS kuruculuğu da yapmıştı. *Tercüme* dergisi yayın kurulu üyeliğinde bulunmuş, kitapları ve çevirileri bir çok ödül almıştı. 1968 yılında Fransız hükümetinden Legion d'honneur nişanı almış, ardından da 12 Mart muhtırası gelmişti. Saraç'ın tabiriyle: "12 Mart faşist şenliği." Sorgulamalar, tutuklamalar ve cezaevi günlerinden sonra, şimdi de Aydınlar Dilekçesi'ndeki imzasının hesabını soruyorlardı ondan.

Soruşturmalar başladığında bazı imzacılar imzalarını geri çekmiş, bir kısmı da imzalarını savunamayıp, "neyi imzaladığımı bilmiyordum, sarhoştum, kooperatif başvurusu sanmıştım" türünden bahaneler uydurmuşlardı.

O günlerde Aziz Nesin'in savunmasında geçen, "Bu dilekçeyi imzalayanlar arasında salt ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde sanatçılar, yazarlar, gazeteciler, bilimciler, hukukçular, eski bakanlar vardır. Bunlar aydın değillerse, Türkiye'de Aydın ilinden başka aydın kalmaz" sözleri meşhurdu.

Tahsin Saraç ise savunmasında şunları söylemişti:

"Vahdettin'in aydın olup olmadığı tartışılabilir ama devlet başkanı olduğu kesindir, tartışılamaz. Çünkü sayın yargıç, her şeyin olduğu gibi vatan hainliğinin de bir fizibilitesi vardır. Vatana ihanet edebilmek için, devlet sırlarını bilebilecek bir mevkide, ülkenin yazgısını şu ya da bu çıkar karşılığı olumsuz yönde değiştirebilecek bir görev ve karakterde olmak gerekir. Sade yurttaşlar olan bizim gibilerin böyle bir fizibilitemiz yoktur. Yaşamını noktalamadan kimin yurtsever, kimin vatan haini olduğu kesin olarak belirlenemez."

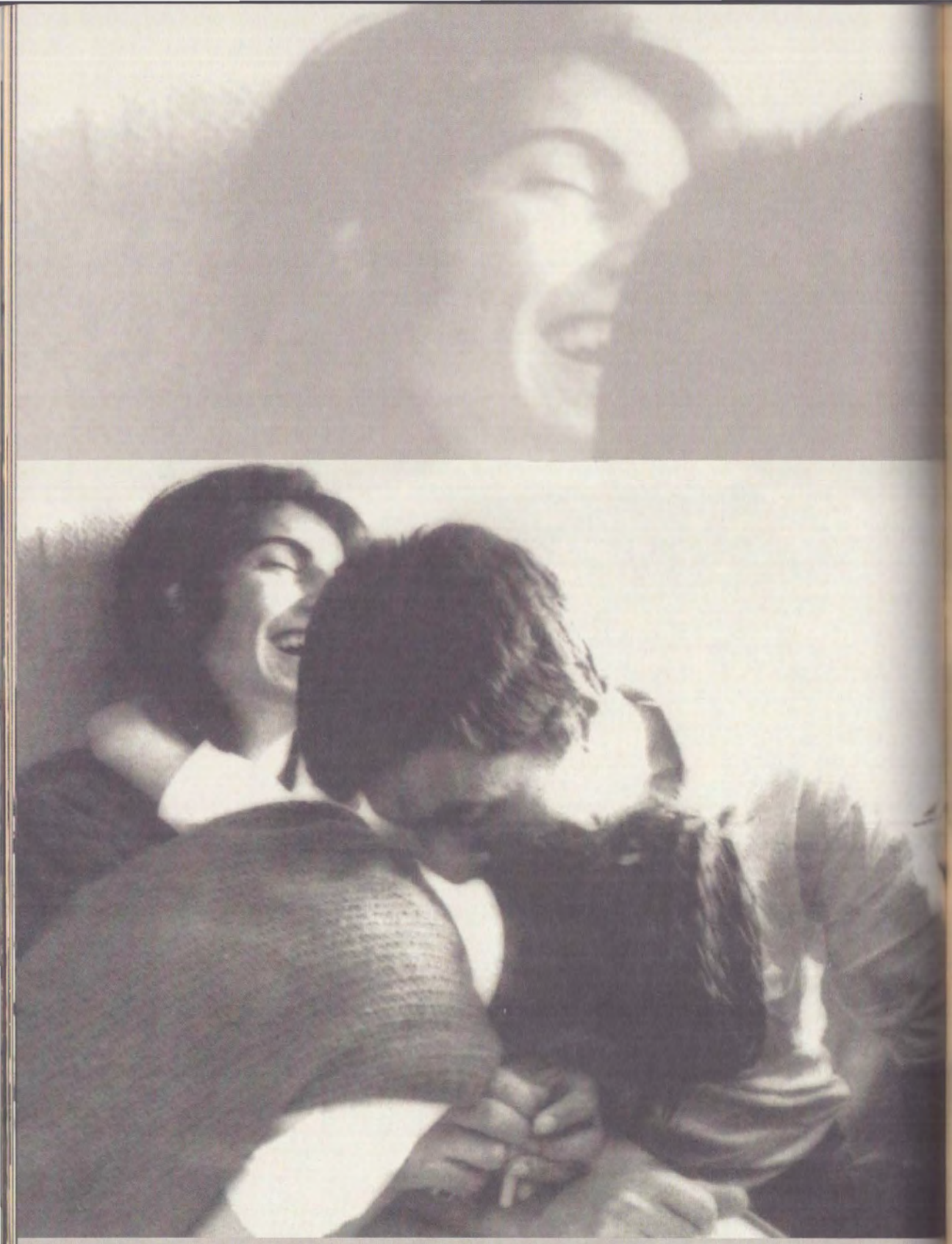

Savunma...

"... Eğer suçumuz soygunculuğa, sömürü ve baskıya, kaçakçılığa karşı çıkmak ise, eğer suçumuz daha yüksek ücret istemek ise, eğer suçumuz daha fazla ikramiye ve kıdem tazminatı elde etmekse, eğer suçumuz emperyalizme ve faşizme karşı çıkmak ise, eğer suçumuz kimsenin kimseyi sömürmediği, kimsenin kimseye kul olmadığı güzel günler için mücadele etmek ise, eğer suçumuz gerçek demokratlar ve yurtseverler olmak ise, biz bu suçları kabul ediyoruz. İnsanoğlu daha iyiye, daha güzele doğru yürüme mücadelesini vermektedir. Bu mücadele içinde kalıcı olan, vazgeçilmeyecek olan temel insan hak ve özgürlükleri olacaktır. Hiçbir örgüt, hiçbir kimse, özellikle bir sendikacı bu haklar için mücadele vermekten kaçamayacaktır..."

(Abdullah Baştürk'ün 12 Eylül döneminde mahkemedeki savunmasından.)

Cennetin Kokusu...

Fotoğraf, bir cezaevi görüşünden. "Açık görüş" olduğuna göre dini bayramlardan biridir. Ramazan mı, Kurban mı, bilmiyoruz.

Mevsim bahar olmalı.

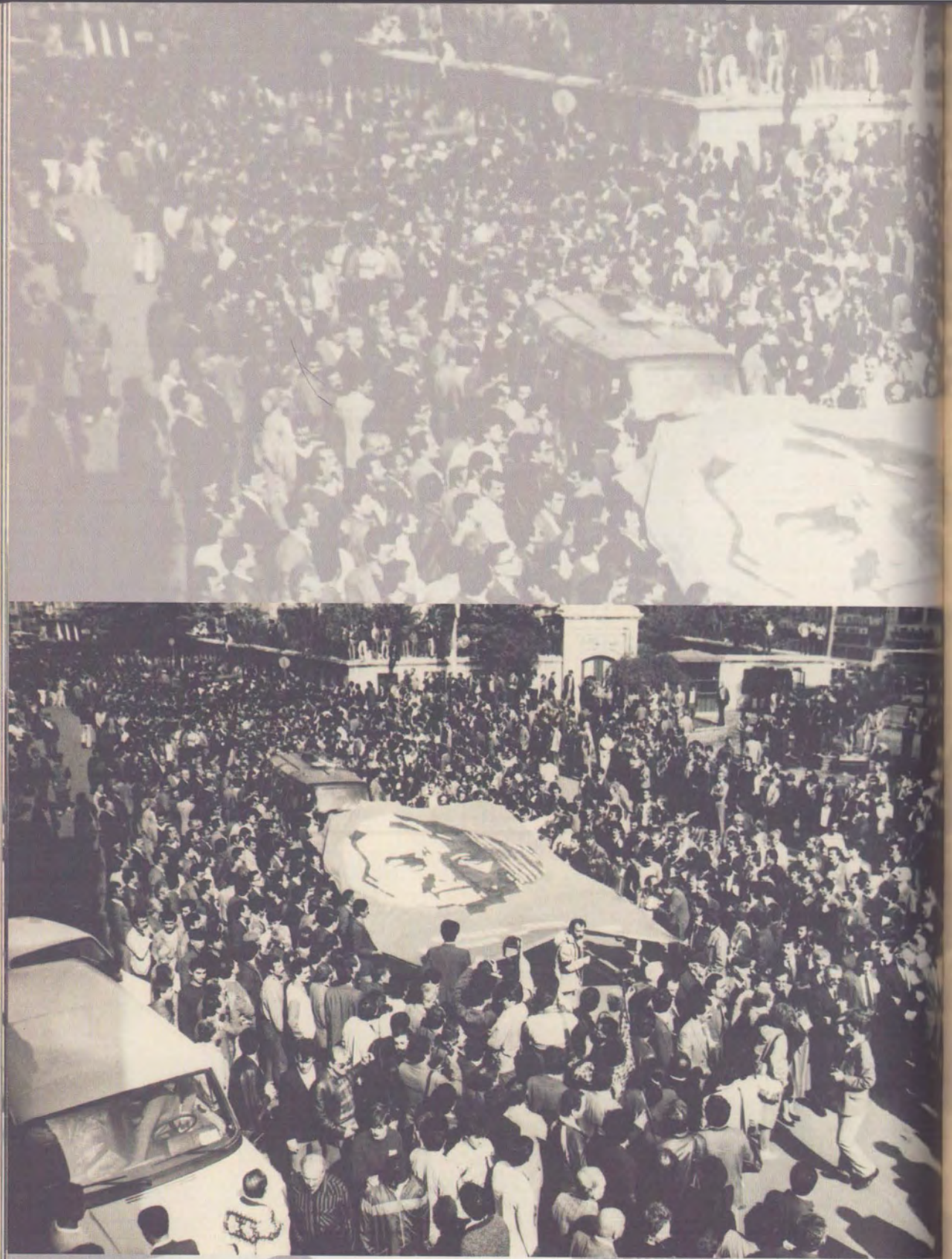
Fotoğraftakiler için kış kötü geçmiş. Anne ve kızı için babasız, baba içinse eşsiz ve evlatsız geçen bir kış.

Anne ve kızın üzerlerinde hâlâ kıştan kalma kazaklar var. Baba gömlekle gelmiş görüşe, belli ki açık havanın ve güneşin tadını çıkarmak istiyor.

Anne, babasını kucaklayan kızının coşkusunu paylaşıyor. Erkeğinin yanında, ona hafifçe dokunmak, şimdilik yetmiş ona. Bütün sevme haklarını kızına devretmiş sanki.

Küçük kızın bir eli hâlâ annesinde. Birazdan babasından ayrılacak ve annesi hâlâ yanında, iyi ki. Baba kızının ensesine gömmüş kafasını, kokluyor. Biliyor mu acaba cennet kokusunun çocukların güzel ve masum ensesinde olduğunu?

(Hz. Muhammed'e sahabeden biri sorar: "Cennet nasıl kokar, kokusu nasıl bir şeydir?" Peygamber cevap vermeden önce evde oynayan torunlarından birini kucaklayarak ensesini koklar. "İşte!" der, "cennetin kokusu tam olarak böyle bir şeydir.")

Fotoğrafta Kendine Rastlamak...

Ekim 1987.

Başkente yakın ama dünyaya uzak bir bozkırın ortasında, ıssız bir sağlık ocağında hekimdim. Yaşım 23'tü ve gezegenin ortasında tek başına kalmış gibi hissediyordum kendimi. Tıbbiyede iken, garip bir özgüvenle ve mutlaka gerçekleşeceğine inandığım "hekimlik hayallerim" kısa zamanda tuzla buz olmuştu. Ama hayallerim çok da masumdu: Bir atım olacaktı. Eğerin üzerine attığım heybemin bir gözünde ilaçlar, diğerinde yiyecek ve kitaplarım. Köy köy dolaşacak, şifa dağıtacaktım!

Elimde zavallı valizim, sağlık ocağına vardığımda karşıma çıkan şey, kırık dökük bir binayla, benzin alamadığı için bir köşede bekleyen eski model bir cip olmuştu. Ne hemşire ne de bir ebe, arka bahçede marul maydanoz yetiştiren bir sağlık memuru sadece.

Sonra... Sonrası, bitmek tükenmek bilmeyen gece yarıları, sabahlara kadar beklediğim ateşli çocuk alınları, traktör kazalarından artakalan kopmuş parmak uçları, kahırla ve çaresizlikle kendini ipe veren ipek saçlı kız kardeşlerim... Otopsi tutanakları, olay yeri zabıtları, fiili livata raporları. Gençliğim. Bitmeyen kederim.

Böyle günlerin birinde, ki o gün hava her zamankinden daha soğuktu, öğle arasında, yemek yemek yerine odamın kapısını kapatıp bu kasabaya sürgün edilme nedenlerimden biri olan gazetemi ağır ağır okumaya karar vermiştim. İlk sayfadaki haberle birlikte sarsıldım: "7 Ekim'de Brüksel'de hayatını kaybeden Behice Boran'ın cenazesi Türkiye'ye getirilerek İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilecektir..."

Ertesi gün Ankara tren garındaydım. Sabaha kadar süren zahmetli bir yolculuk. Yağmur ve çamur içinde bir İstanbul.

Haydarpaşa'da indim, karşıya geçtim. Börekçide börek yedim. Karaköy dalgalı ve rüzgârlıydı, kalbim gibi.

Ömrünü "kendine duyduğu saygıya" adayan bir kadının, insan olmaktan başkası elinden gelmeyen bir sosyalistin son yolculuğuna şahit olmak istemiştim...

Sora sora Şişli Cami'ne geldim. (1979 yılının 1 Mayıs'ında sokağa çıkma yasağına rağmen Merter'den yürümeye başlayıp Taksim'e giderken durdurulup hâkim karşısına çıkarılan Behice Boran'a sorarlar: "Nereye gidiyorsun?" Cevap: "Taksim'e..." Anlayamazlar tabii ki; yine sorarlar: "Yol uzun değil mi?" Behice Hanım: "Dinlene dinlene gideriz.")

Caminin önünde bekleyen kalabalığa karıştım. Az sonra bir aracın arkasında geldi Behice Hanım'ın cenazesi. Camiden sonra da, Zincirlikuyu'ya kadar uzayan bir yürüyüş.

Akşam kalmadım İstanbul'da ve aynı trenle döndüm Ankara'ya.

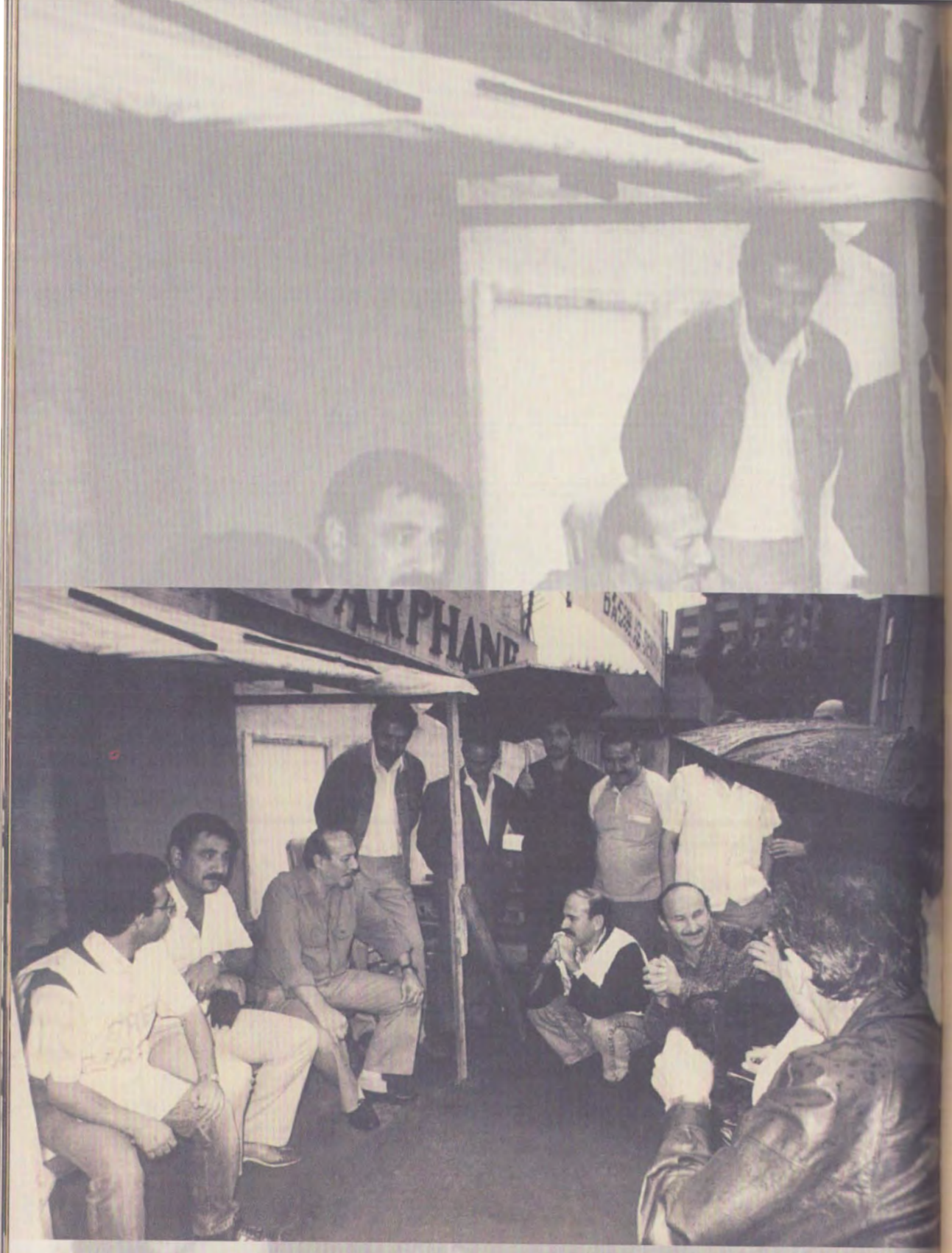
Şimdi üzerinden onca yıl geçmiş şu fotoğrafa bakarken, eşim yanıma geldi.

"Behice Boran'ın cenaze töreni" dedim. "Ben de katılmıştım Ankara'dan giderek. Bu fotoğrafın bir yerlerinde varım ama kimbilir nerdeyim?"

Nazan bilgisayarın üzerine hafifçe eğildi ve az sonra "Aha, işte buradasın!" diyerek doğruldu. Evet, işaret ettiği yerde duruyordum. Fotoğraftaki binlerce insanın arasından beni nasıl bulduğunun şaşkınlığıyla baktım yüzüne.

"Evlenmek için o kadar insanın arasından arayıp bulmuşum seni, bu fotoğraf ne ki!" dedi.

Sesimi çıkarmadım... Mutlaka bir bildiği vardır!

Darphane Önünde Cemal Süreya...

Cemal Abi'yi çok eskiden bir İstanbul ziyaretinde Özdemir İnce'yle Kuruçeşme Mülkiyeliler Birliği restoranında buluştuğumuzda tanıdım. Özdemir Abi, "Cemal Süreya'yla tanışmak ister misin?" deyince nasıl da şaşırıp sevinmiştim.

Cemal Süreya, az sonra elinde bir bardak rakıyla masamızdaydı. Sohbete biraz önce ara vermiş de yeniden masaya dönmüş gibi bir hali vardı. Özdemir İnce'yle üstü kapalı epey bir atıştılar. Galiba muzır ve komik mevzulardı. Fazla kalmadı sonra, birileri çağırdı, onların yanına gitmek için ayrıldı masadan.

Şimdi bu fotoğrafta Cemal Abi, bir zamanlar müdürlüğünü yaptığı, orada basılan paraların üzerinde imzasının olduğu darphanenin kapısının önüne oturmuş, işçilerle sohbet ediyor. Onlarla muhabbete nasıl başlamıştır sizce?

Fotoğrafa bakınca, Cemal Süreya'nın onlara ne dediğini duyuyorum; siz de duyuyor musunuz?

"Annem ben çok küçükken öldü" diye başlamıştır sohbete.

İşçilerden birkaçı, "Başın sağolsun, Allah rahmet eylesin" falan deyince de, muhabbete devam etmiştir:

"O zamanlar sen daha neydin ki, annen Alucra'nın gizli su kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden. Neden sonra aldın o bardağı, o yüzyıl beklemiş sütü; çırpınarak tülbentten süzülmeye uğraşan o koyu, o beyaz, o rahatsız sübyeyi içtin elinden; onun süreğen elinden. Annen miydi? Kesik saçı ve açık ensesi miydi teyzenin? İçtin elinden..." Onlara bu coğrafyanın en has, en sıcak ve en içten kelimelerini dizmiştir arka arkaya.

Cemal Abi belki lafın sonunu şöyle bağlamıştır:

"Üç anayasa ortasında büyüdüm ben,

Biri akasya, biri gül, biri de zakkum."

Akasyayı bilmiyorum. O zamanlar dünyada yoktum. Gül anayasasında doğmuşum ben de. Zakkum anayasasıyla büyümeye fırsatım olmadı, erkenden yaşlandım. Şimdi bitirmeye çalışıyorum ömrümü, siyah bir kasımpatıda...

Hep Beraber...

Fabrika kapısından çıkıp alanlara yürüyen işçiler...

Biraz önce makinelerinin başındaydılar. Artık vücutlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş bobin, rotatif ve şalterleri alışkın dokunuşlarıyla çalıştırıp, bir öncekinden hiçbir farkı olmayan bir günü daha tüketmeye aday, sessizce sıralanmışlardı her zamanki yerlerinde.

Yemek aralarında kadınlar küçük el çantalarından çıkardıkları masum boyaları sürmüşlerdi soluk yanaklarına. Erkekler sigaralarını paylaşmışlardı sessizce.

Ama şimdi gökyüzüne savrulan isyan ve nihayet güçlerini fark etmenin coşkusuyla yan yana, omuz omuzalar. Ne kadar dikkatlice baksanız da fotoğrafa, kadın ya da erkek birbirinden hiç ayırt edilmiyor nedense.

Kadın ve erkek, nerede ayrılıyor birbirinden? Nerede kayboluyorlar birbirlerinin içinde?

Evet; iyi fotoğraf, fotoğrafta olmayanı akla getirendir.

Aklıma anam geldi...

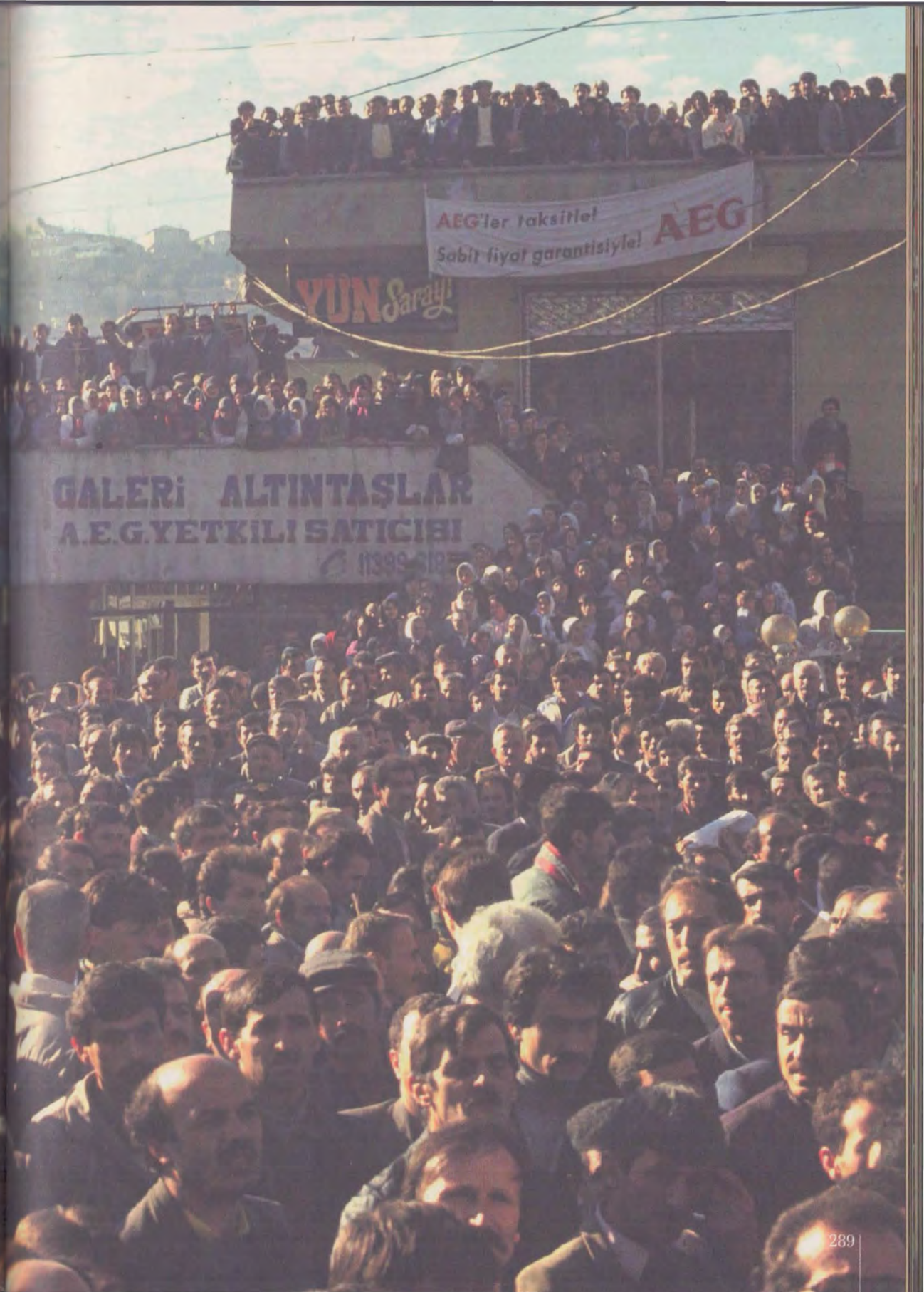
Biz çiftçi bir aileydik. Hasat zamanı evimizin önüne yanaşan arkası buğday çuvallarıyla yüklü traktörleri iyi hatırlıyorum. "Harar" denilen ve bir kişinin tek başına taşıması mümkün olmayan genişlikte olurdu çuvallar. Anam, evin erkeği kendisiymiş gibi, önce traktörün şoförünü, onu uygun bulmamışsa yoldan geçen güçlü kuvvetli birini çağırır, daha sonra da, onun bileğini bir eliyle yakalayıp, karşısındakinin eline de kendi bileğini tutturarak, adeta bir duvar gibi ördüğü bu dört elin üzerine ağır buğday çuvalını yükleyip, evin arkasındaki depoya taşırdı.

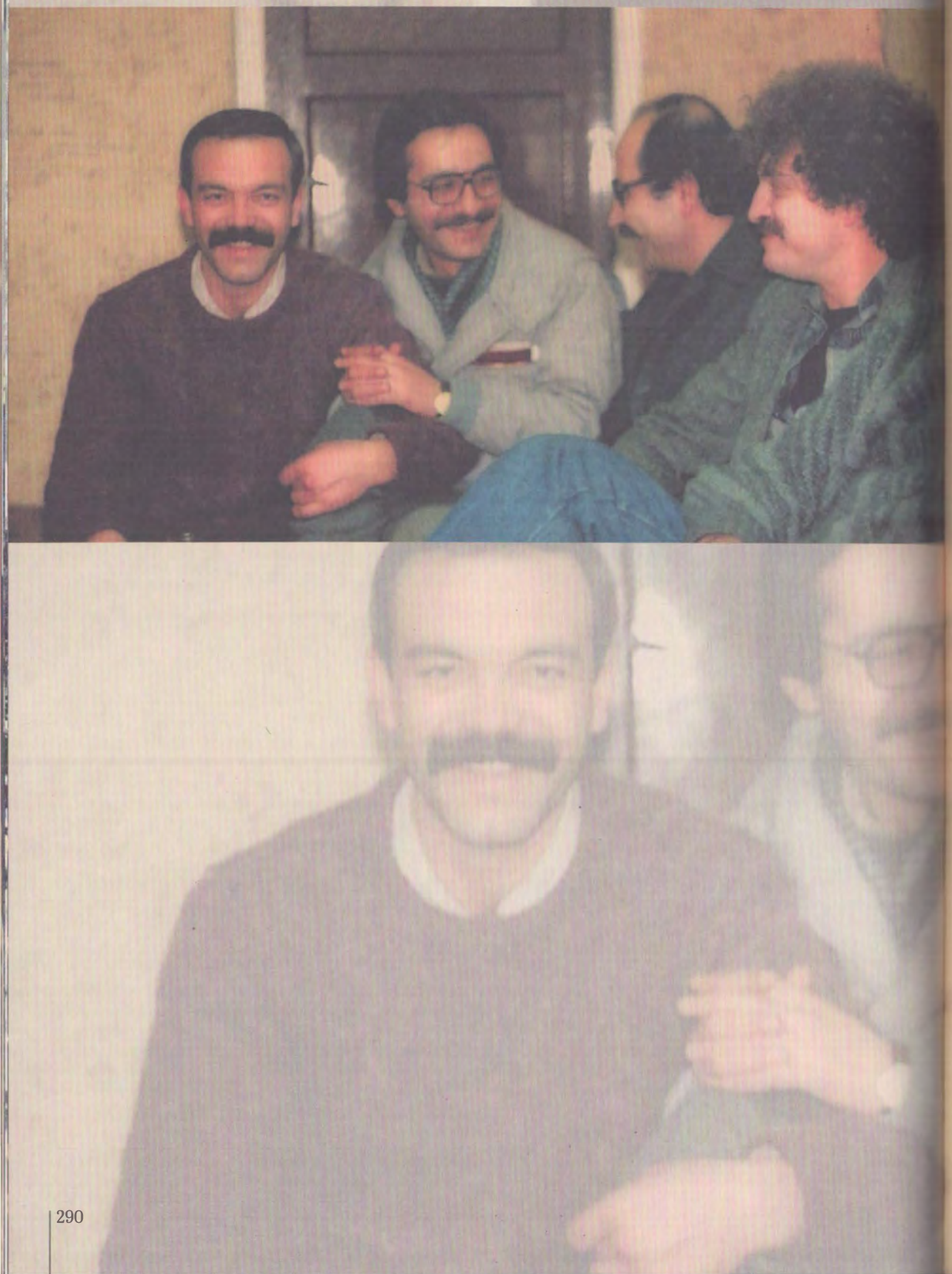
Uzun yıllar sonra, biraz da kızdırmak için "buğday taşınması" meselesini açarak, sormuştum anama:

"Yav ana, elin erkeğinin elini, bileğini nasıl tutardın sen öyle, ayıp değil mi?"

"Çalışmanın, işin ayıbı mı olur oğlum. Biz eskiden tarlada, yazıda, yabanda hep ırgatla birlikte olurduk. Kadınlı erkekli birlikte çalışır, sofraya da birlikte oturur, beraberce yerdik. Çalıştığın zaman kadın erkek birbirine karışır, herkes bir olur, aynı olur. Öylesi daha iyi olur!"

YUMAK
BEBE
ET BALIK KURUMUNUN MAMULLERI
BELEDIYE TANZIM SATIS MAGAZASINDA

AEG'ler taksitle!
Sabit fiyat garantisiyle! AEG
YÜN Sarayı
GALERİ ALTINTAŞLAR
A.E.G. YETKİLİ SATICISI

Ankara Rüzgârı...

Fotoğraf 1985 yılına ait olmalı. Ankara'da bir çatı katı. Duvarları şairlerin kendi el yazılarıyla yazdığı şiirlerle kaplı bir ev. Yıllar sonra evin bulunduğu sokağa yolum düştüğünde, yerine çok katlı otopark yapıldığını gördüm. Binanın yıkımına başlandığı günlerde, evde kalan bazı eşyaları almaya giden arkadaşımıza, evi yıkan işçilerin sordukları soru enteresandır:

"Kardeş, bu evde yaşayanlar gerçekten bu yazılanları yaşamış olabilir mi?"

Evet, yaşadık ya da öyle zannettik. Sanat, gerçeğin yeniden icat edilmesi değil midir zaten?

Fotoğraf bir kış gecesi çekilmiş. Dışarıda beter bir Ankara ayazı var belli ki. Evin içinde bile çıkarmadığımız giysilerden anlaşılıyor.

Fotoğrafta en soldayım. Üzerimdeki kazağı anam örmüştü, iyi hatırlıyorum. Sabah erkenden Mermerler Seyahat'e binip Kırıkkale-Keskin yol ayrımında ineceğim. Mecburi hizmet henüz bitmedi. Yanımda koluma sarılmış gülümseyen delikanlı, Türkçe'nin en has şairlerinden Ahmet Erhan. Bizim Erhan yani. O günlerde evliydi galiba ama sohbeti eve tercih etmiş yine anlaşılan. Hemen yanındaki, şair doktor Behçet Aysan. Doğrusu Behçet Safa Aysan. 2 Temmuz 1993'de Sivas Madımak Otel'de yakıldığı haberini televizyonlardan öğrendiğimiz güne kadar Safa diye bir isminin daha olduğunu bilmiyorduk, o gün öğrendik. Hemen yanındaki, en soldaki ise şair Adnan Özer, halen İstanbul'da yaşıyor.

1984 yılında Ege Tıp Fakültesi'nden mezun olup mecburi hizmet kurası için Ankara'ya gittiğimde, hemen tüm arkadaşlarım kurada doğu ve güneydoğudaki sağlık ocaklarını çekerken benim şansıma Ankara, Keskin, Cerit Müminli Sağlık Ocağı çıkmıştı. Bunun anlamı bir ayağımın hep Ankara'da olabileceğiydi. Fırsat buldukça ve bazen hafta sonları Ankara'daki dostum ve hemşerim Oktay'ın Kızılay Sümer Sokak'taki evinde kalırdım. Mecburi hizmet yıllarım, tayin isteğim karşılanmadığı için aynı yörelerde ve uzun yıllar sürdü.

Sümer Sokak'taki evimizin daimi konukları ise Ahmet Erhan, Azer Yaran, Behçet Aysan, Adnan Özer, Murat Kalaycıoğlu, Tolga Çandar, Erkan Oban, Suavi, Adnan Azar, Abdullah Gök ve Adnan Satıcı olurdu. Daha az görsem de Ahmet Telli'yi ve sanki bir kez de Ali Cengizkan'ı hatırlıyorum... Akif'le (Kurtuluş) daha çok Cafe Cappadocia'da ve Ekspres gibi mekânlarda olurduk. Hepimizin hayatlarının baş köşesinde şiir ve müzik vardı. Daha çok şiir.

Adnan Azar'ın ölümünden sonra yazdığım bir yazıda, o günleri ve arkadaşlarımın bendeki karşılıklarını şöyle anlatmıştım:

"Ahmet Erhan, ailenin en yetenekli ve sessiz çocuğuydu. Hüzünlü bir Adanalı. Şiirlerindeki gibi bir portakal ağacı, bilemedin turunçtu Ahmet Erhan. Behçet Abi, yaşlı bir aslan gibi dolaşırdı aramızda. Ağır, oturaklı, görmüş geçirmiş. Hepimizden büyük ve şişman. Tabii ki ceviz ağacı onu en iyi anlatan. Akif en zeki ve haşarısı ekibin. Her cümlesi, kaynağından yeni fırlamış su gibi, neşeli ve coşkun. Ağaçlardan erik ağacıydı Akif, caneriği ama. Murat, Edip Abi'ye (Akbayram) şiirler yazar; yaşlı bir sedir, gölgesinde ve sesinde dinlendiğimiz. Hep ağır aksak ve biraz uzak Azer Abi ise, kocaman gövdesine sakladığı derin korkularıyla bir ahlat ağacıydı, Adnan'ın deyişiyle. Hepimizi de eninde sonunda bir zeytin ağacı şefkatiyle kucaklayansa Oktay'dı (Tok). Gezer, tozar, vakti geldiğinde de yine onun dalları altında toplanırdık. Yediğimiz şiir, içtiğimiz aşktı. Ben bu isimlerle, Cumartesi öğleden sonra okuldan erken çıkmanın keyfiyle, sokağa savrulan ergenler gibi yaşadım Ankara'yı. Tuhaf bir özgüven, mesnetsiz bir sevinç ve bitmek bilmeyen bir aşk duygusu...

Neşeli, gürültücü, bazen sarhoş, şair, âşık ve içli bir aileydik. Bozkırın ortasındaki bu gri şehri, bin bir çeşit ağacın içindeymiş gibi yaşadım, şükürler olsun."

1989'da Ankara'yı ve hekimlik defterini kapatarak İstanbul'a gittim. Behçet Abi darbe yıllarında uzaklaştırıldığı Tıp Fakültesi'ne afla geri dönmüş, okulu bitirmiş, psikiyatri ihtisasına bile başlamıştı. Her şey yolunda gidiyordu sanki. Ahmet de özel bir okulda öğretmenlik yapıyordu. Sık sık haberleşiyor, Ankara'ya yolum düştükçe onu, Behçet Abi'yi ve Oktay'ı görmek için fırsat yaratıyordum.

2 Temmuz 1993 günü Sivas yangını geldi. Behçet Abi'nin ölümü hepimizi dağıttı. Furuğ'un dizesindeki gibi, "Biri karatahtaya taş sözcüğünü yazar yazmaz avludaki kuşlar gibi havalanmıştık" Ankara'dan. Herkes bir yerlere uçtu gitti. Azer Abi Fatsa'ya döndü. Ahmet Ayvalık'a, Akif Bodrum'a...

Ahmet, İstanbul'a geldi sonra. Kaldı ve yeniden evlendi üstelik. Ama aklı hep Ankara'daydı sanki. Eşinin ve dostlarının gayreti Ahmet'e ömür kattı. Ama yetmedi. Kollarımızda öldü...

Bazı fotoğraflar içinizi yakar her seferinde ve azaldığınızı hissedersiniz. Bu fotoğraf da onlardan biri işte.

Mehdi Zana ve Ailesi...

12 Eylül faşist darbesinden sonra cezaevine gönderilen Mehdi Zana toplam 16 yıl içeride kaldı.

Mevsim yaz olmalı. Kısa kollu gömleklere hak veren aydınlık bir hava var.

Leyla Hanım belli ki çok uzun süre beklemiş bu açık görüşü.

Bayram zamanıdır, açık görüş olduğuna göre. Dini bayramdır, milli bayram olamaz. Esasında, Mehdi Zana'nın orada olması da milli bayramların ruhuna uygun bir sonucun tezahürü değil mi zaten?

Çocukların biri kız, biri de oğlan. Kız Leyla Hanım'a benziyor. Oğlan daha çok Mehdi Bey'e. Mehdi Zana'nın arkasındaki kadın anası. Kendince tarıyor ve tartıyor ortamı. Oğluna nereden zarar gelebilir? Ne yapması lazım?

Mehdi Bey, objektife bakmış. Çekeni tanıyor gibi. Yüzünde kırık bir gülümseme. Üzerinde tektip elbiseler. Ceket cebinde bir paket var, mendil olamayacağına göre, sigara olmalı.

Leyla Hanım ve çocuklar objektifin dışında bir yere bakıyorlar. Kız elini uzatmış, bir şeyi tutmak ister gibi. Fotoğrafı çekenin yanında birisi var, kadim bir dost belli ki. Komik bir şey mi söylüyor ya da çocuklar için bir hediye mi hazırlamış?

Arka sıradaki çocuğun elinde bir şekerleme var, babası cezaevinde olsa da o şimdi ağzındaki tadın peşinde.

Yanındaki mahkûm baba, arkadaşına (kardeşine mi?) ağzını açmış, dişini gösteriyor, şunları anlatıyor olabilir mi:

"Dişim ağrıyordu. revire götürdüler. Çürük azıdişim beni öldürecekti. Doktor hangisi ağrıyor dedi. Sağdakini gösterdim. Soldaki mi dedi. Sağdaki dedim. Soldakini çekti. İğne falan vurmadan çekmişti dişimi. Sonra toplamda sekiz dişimi çekti. Ne ağrı için ne kan için bir şey vermedi. Ya, tamam çektin. iki tanesini çektin de sekiz tane neden çekiyorsun?"[16]

Fotoğrafın sağ kenarında nöbetçi askerin hazır oldaki bacakları, fotoğrafın en sert ve ümitsiz detayı. Birazdan kıpırdanacak yerinden ve sürenin bittiğini haber verecek ziyaretçilere.

Sonra? Sonrası *Litoost*... Çekçe bir kelime bu; hasret, keder, öfke, ümitsizlik, ümit ve coşku, hepsi birden! Derin bir iç çekiş yani. O kadar...

Palempsest...

1992'de Cizre ve Şırnak'ta yapılan Newroz kutlamalarında polisin saldırısıyla çıkan çatışmalar, bayramı kana buladı.

23 Mart'a kadar süren çatışmalarda resmi açıklamalara göre biri gazeteci İzzet Kezer (*Sabah* Gazetesi) olmak üzere 57 kişi silahla taranma sonucu yaşamını yitirdi.

BM olayların incelenmesi için bir komisyon oluşturdu. Bu komisyonun 15 Nisan 1992'de yayımladığı rapora göre, güvenlik güçleri sivil halkın bulunduğu alanları yirmi saat boyunca taramış.

Tüm bu yaşananlar ve fotoğraftakilerin yüzleri, akla bir başka kavramı getiriyor: "Palempsest."

"Aynı yaprak üzerinde, bir metnin başka bir metne eklendiği, üst üste geldiği, ancak eski metni tümüyle gizlemeyen, eski metnin görülebildiği" bir nesne...

"Ortaçağ'da, parşömenin az ve pahalı olması nedeniyle, yazarlar eski elyazmalarının yüzeyini kazıyarak elde ettikleri parşömenleri yeniden kullanma yoluna gidiyorlardı."[17]

Yeniden kullanılmak üzere kazınan, fakat kazındıkça eskiden yazılanların parça parça ortaya çıktığı parşömenlerdir "palempsest"ler...

Bu yüzden, yirminci yüzyıl edebiyat eleştirilerinin de ortaya koyduğu gibi, her metin daha eski metinlerin taşıyıcısıdır, geçmişi içinde taşımayan tek bir metin dahi yoktur.

1992'de Cizre ve Şırnak'ta, 2016'da Sur'da, Nusaybin'de, Silopi'de yaşanan her şey bir palempsest'e yazılır gibi insanların vicdanına yazılmıştır.

Geçmişte yaşanan ve bundan sonra da yaşanacak her şeyin izlerini taşıyarak!

CHP
SAMSUN ÖRGÜTÜ

SOSYAL HIZMET
SENDİKASI
OTOBÜS ÖZEL YOLU
İNANCLARIMIZDA
KALEMLERİMİZDE ASLA

“Müdahale Edemeyeceğimiz Gerçeğin Parçası Olmak...”

Kendisini etkileyen her şeyi edebiyat aracılığıyla aktarabileceği bir yol arayan Marquez, 1990 yılında Tokyo’da, *Ağustos’ta Rapsodi*’yi çekmekte olan Akira Kurosava ile altı saatlik bir söyleşi yapar. Röportaj 1991’de *Los Angeles Times*’ta yayımlanır.

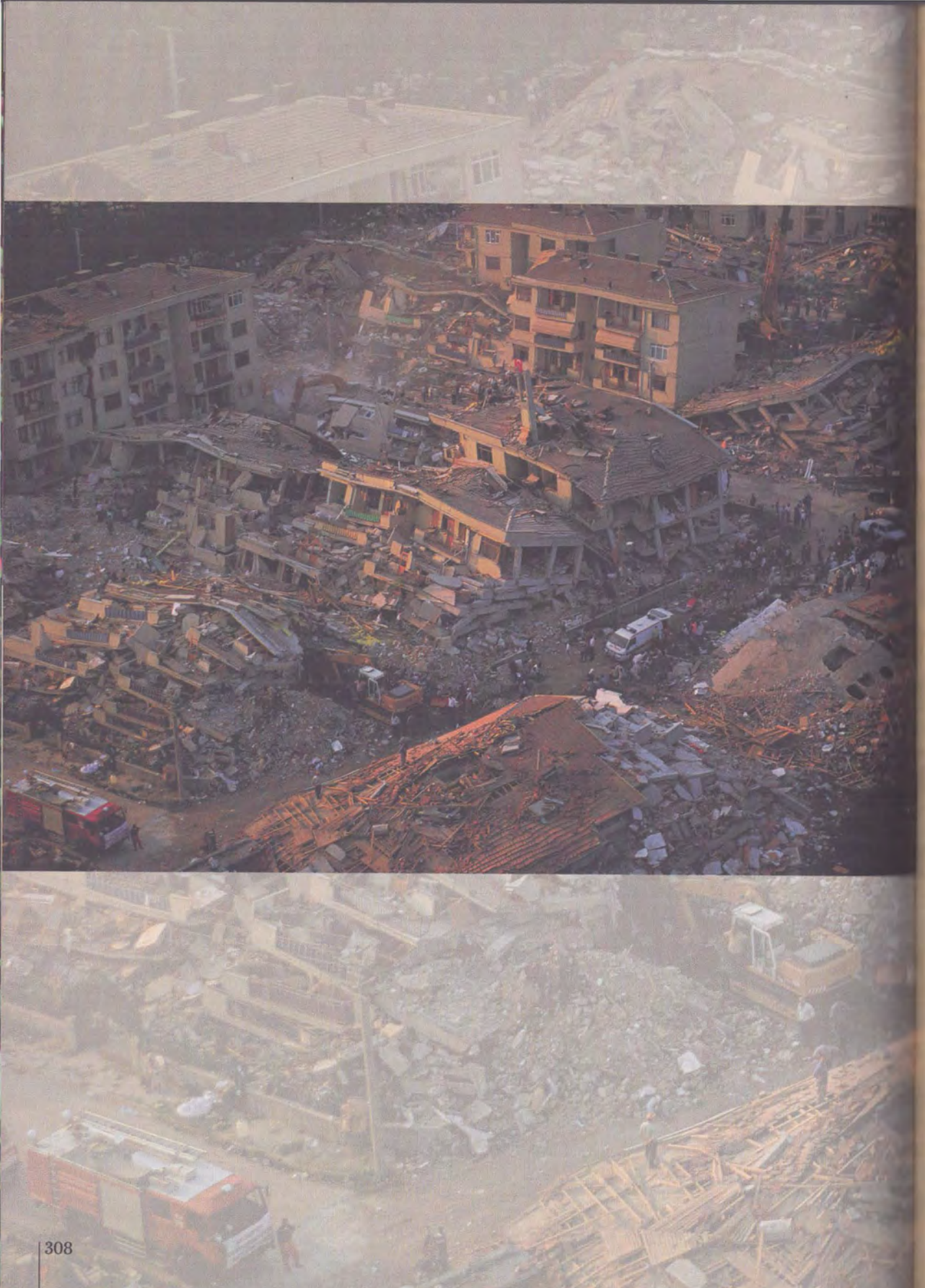
Şunları konuşurlar:

Marquez: Nükleer enerji lanetli bir güç olarak doğdu. Lanetli güç, Kurosava için güçlü bir tema. Nükleer enerjinin kendisine değil de başlangıçtan itibaren kötü emellerle kullanılmasına karşı çıkman dikkatimi çekiyor. Elektrikli sandalyeye rağmen elektrik hâlâ iyi bir şey.

Kurosava: Aynı şey değil. Nükleer enerjinin, insan eliyle oluşturulabilecek bir kontrol mekanizmasının ötesinde olduğunu düşünüyorum. Nükleer enerjiyi kontrol etmede yapılacak bir hatanın sonuçları ani ve telafi edilemez olur, radyasyon nesiller boyu etkisini sürdürür. Su kaynadığında bir süre soğumaya bırakırsın ve tehlike ortadan kalkar. Yüzlerce yıldır kaynamaya devam eden elementleri kullanmaya bir son verelim.

Marquez: Atom bombasının yalnızca sivillere karşı kullanılması ve Japonların bu olayı unutması için, Japonların Amerikalılarla gizlice işbirliği yapmasını korkunç bir adaletsizlik olarak görmeni anlıyorum. Fakat askeri olmayan amaçlarla, insanlık adına faydalı olabileceğini hesaba katmadan nükleer enerjinin tamamen lanetlenmesini de aynı şekilde adaletsizce buluyorum. Düşüncelerinde birbirine karışmış duygular olduğunu düşünüyorum.

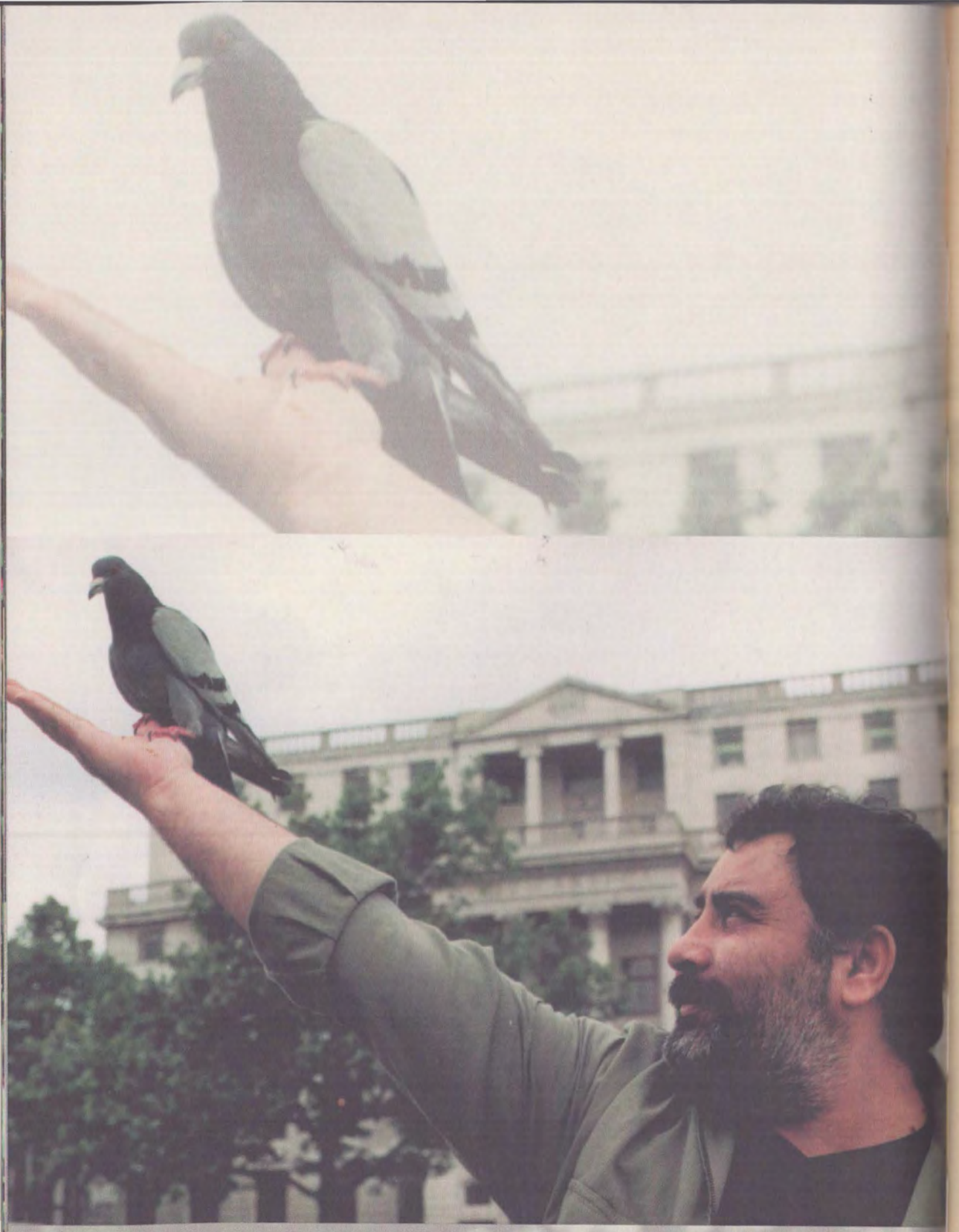
Kurosava: İnsanlar, müdahale edemeyecekleri bir gerçeğin parçası olduklarını anladıklarında daha insan olacaklar. Şu anda Çernobil’de olduğu gibi sekiz bacaklı atların ya da makatı olmayan çocukların doğmasına neden olmaya hakkımız yok.

Hırsızlık...

"Yalnızca bir günah vardır, tek bir günah. O da hırsızlıktır. Onun dışındaki bütün günahlar, hırsızlığın bir çeşitlemesidir. Bir insanı öldürdüğün zaman bir yaşamı çalmış olursun."[18]

Bu şehrin binalarını yapanlar ve onlara göz yuman yöneticiler, yalan söyleyerek orada yaşayanların gerçeğe ulaşma hakkını çaldılar. İnşaatlarda hile yaparak haklılığı çaldılar. Binlerce insanın ölümüne yol açarak, onların yaşam hakkını çaldılar. Kadınların kocalarını, yetimlerin anne ve babalarını, ebeveynlerin çocuklarını çaldılar.

Asi, Melek ve Sürgün...

Ahmet Kaya'yla üç kez karşılaştım.

İlki, 1984 yılının kara tipiye boğulmuş bir bozkır akşamıydı. Ankara'ya yakın bir ilçede sağlık ocağı hekimiyken, bir grup öğretmen dostumun evine gitmiştim. Gecenin ilerleyen bir saatinde, artık "lojmana gitmesem, şuraya kıvrılıp yatsam" diye düşündüğüm bir vakitte öğretmenlerden biri, eski tuşlu kasetçalara bir kaset koyarak sesini açtı. O zamana kadar benzerini duymadığım tok bir ses yine o zamana kadar benzerini duymadığım bir tınıyla çalan saza eşlik ediyordu. Kederli, güçlü ve asi bir ses. Hasan Hüseyin'in, Nâzım'ın, Ahmed Arif'in şiirleri havalanmış, uzak ve yoksul bir bozkır kasabasının kenarında karların içinde yapayalnız duran yoksul bir evin çatısına konmuştu. Uzandığım yerden yavaşça doğrulup kasetin kapağına baktım, "Ahmet Kaya" yazıyordu.

Ahmet Kaya'yla 1993 yılında tanıştım. Beyoğlu'ndaki mekânında zamane dervişleri gibi yaşayıp, erkenden göç eden Mevlüt Gülveren'i ziyaret etmek için uğramıştım. Mevlüt'le ordan burdan, sinemadan edebiyattan konuşurken, içeriye Ahmet Kaya girdi. Mevlüt'ün dostuymuş, geldi oturdu masaya. Tanıştık. Bin yıldır tanıyormuş gibi rahat ve çelebi, yüzünde doğuştan ordaymış gibi duran masum gülümsemesi ve konuşurken bir eliyle bileğimi tutması, "gözüm" demesi... Sonra başka birkaç arkadaşıyla ayrıldı mekândan. Bir yerlerde okumuştum: "İlk kez karşılaştığınız insanın melek mi şeytan mı olduğunu merak ediyorsanız, o ayrıldıktan sonra içinizde bıraktığı duyguya bakın, kendinizi çok iyi hissediyorsanız, o insan melektir, sıkıntıyla kalakalmışsanız işte o giden şeytandır!" Ahmet Kaya melek gibi bir adamdı.

Söz söylemenin bedelinin ağır ödendiği bir coğrafyadır ülkemiz. Ahmet'e de sürgün olmakla ödettiler bunu. Yurdundan, yuvasından, eşinden, çocuklarından, çok sevdiği arkadaşlarından koparddılar. '99 depreminde yıkılan evlerinin altında kalarak hayatını kaybeden ablasının ve yeğeninin yardımına koşamamak, hiç değilse mezarlarına bir avuç toprak atamamak, acısını daha da katmerlendirmişti sanki.

"Tarifi imkânsız acılar içindeyim. / Gurbette akşam oldu yine rüzgâr peşindeyim. / Yurdumdan uzak yağmurlar içindeyim. / Akşam oldu, sürgün susuyor..." diyen Ahmet Kaya'ya en son, 16 Kasım 2000'de bir televizyon kanalındaki ölüm haberinde rastladım. Kederli bir elvedayla bitirmişti sürgünlüğünü.

YAZAN DEĞİL YAPAN SUÇLU

Caddede Bir Adam Yatıyor...

"Jose Carrasco, *Analisis* dergisinde çalışan bir gazeteciydi. 1986 yılının baharında bir sabah erkenden onu evinden zorla alıp götürdüler. Birkaç saat önce General Augusto Pinochet'ye karşı bir suikast girişimi olmuştu. Birkaç gün öncesinden de diktatör, 'Gözümüz belirli bazı kişilerin üzerindedir' demişti.

Santiago'nun eteklerindeki bir duvarın dibinde gazetecinin kafasına on dört kurşun sıktılar. Sabahın çok erken saatiydi; görünürlerde kimsecikler yoktu. Gazetecinin cesedi öğleye kadar orada, yerde kaldı.

Komşular kanları temizlemediler. Bu köşe yoksullar için, her gün çiçekler ve mumlarla dolan bir türbe, Jose Carrasco da mucizeler yaratan bir evliya olup çıktı. Kurşunlarla delik deşik olmuş duvarda, yaptığı iyilikler için ona teşekkür eden yazıları okuyabilirsiniz..."

Şimdi yukardaki yazıyı, *Analisis* yerine *Agos*, Santiago yerine İstanbul, Jose Carrasco yerine Hrant Dink olarak yeniden okuyabilirsiniz. Pinochet yerine kimi? Bu isim değişebilir... Ama Hrant'ın yattığı yerdeki kanı temizleyemezsiniz.

Ali İsmail...

Ali İsmail Korkmaz'ın, saldırganlar tarafından dövüldükten sonra karakolda verdiği ifadeden:

"Evime giderken 5-6 kişilik bir grup önüme geçerek ellerindeki sopalarla saldırdı... Başım ağrıyor...

Bana kimlerin neden vurduğunu bilmiyorum. Sivil kıyafetliydiler. Şikâyetçiyim...

Kafama, sırtıma, omuzlarıma ve bacaklarıma vurdular. Yere düştüm. Saldıran grup, yere düşünce beni bırakıp kaçtılar.

Tam hatırlayamıyorum..."

Ali İsmail kendisini acımasızca dövenlerin tarifini yapacaktı ki, nefesi yetmedi, fenalaştı ve hastaneye kaldırıldı. 38 gün komada kaldıktan sonra daha 19 yaşında iken hayatını kaybetti.

Otopsi raporunda ölüm nedeninin kafasına aldığı darbeler sonucunda oluşan beyin kanamasından kaynaklandığı belirtildi.

Şiir, çok az kelimeyle çok fazla şey söylemenin bir yoludur.

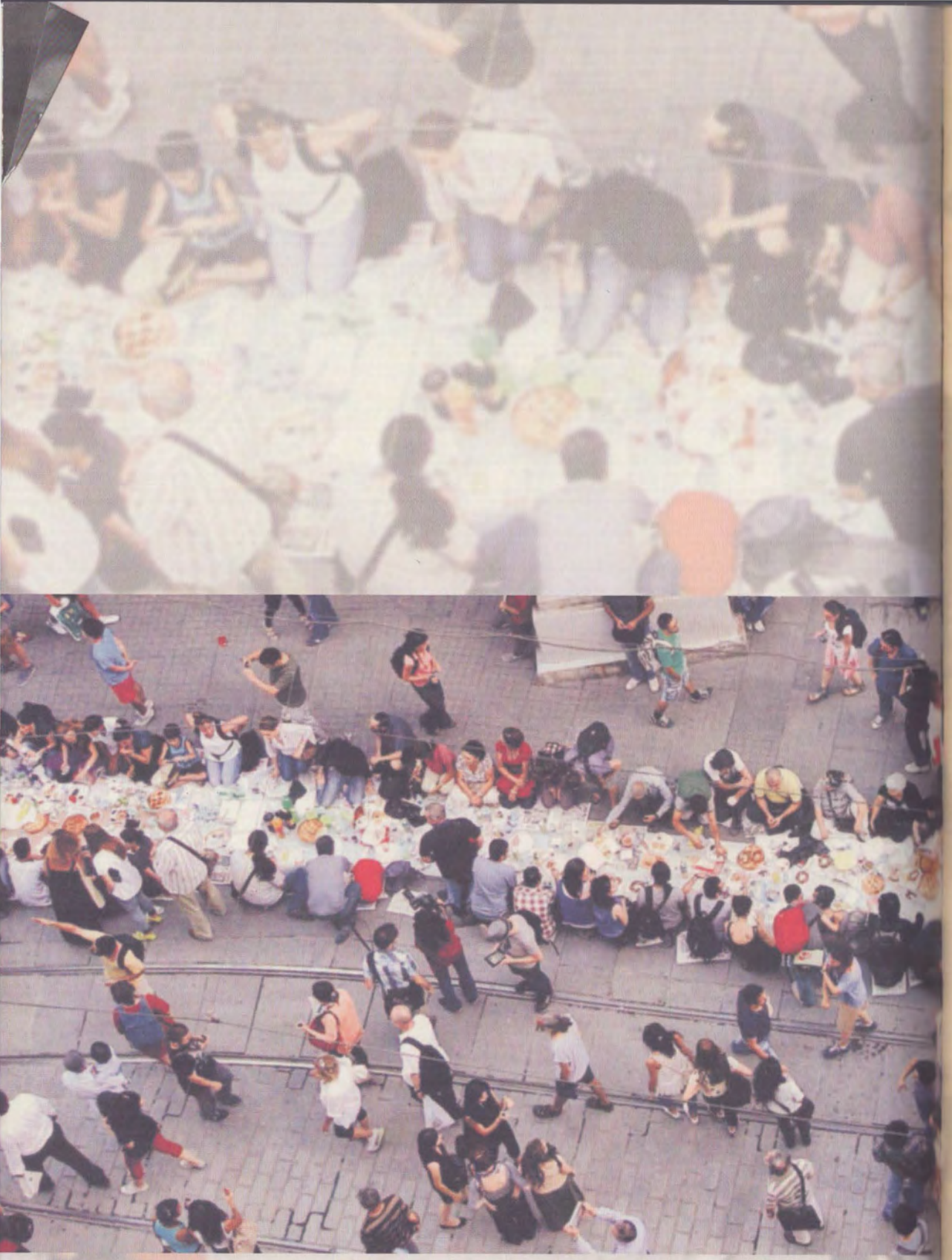
Geleneksel Japon şiiri *haiku* ise dünyanın en kısa şiir türü sayılır. 5-7-5 hece ölçüsüyle yazılan bir şiir türü. Bizim Yunus Emre'nin bazı dizelerini hatırlatıyor.

Ali İsmail için bir *haiku* yazmaya kalkıştığınızda, zaten onun kendisinin bir *haiku* olduğunu fark edersiniz:

Ali İsmail

Bir turna gökyüzünde

Ali İsmail

Veba Kol Gezerken Ziyafet Sofrası Kurmak...

Andrey Tarkovski, sadece filmleri izlenecek bir yönetmen olmaktan öte, düşünceleri, sinema ve hayat üzerine yazıları okunması gereken önemli bir felsefecidir de.

"İnsanlık kokuşmuş durumda. Ya da insanlar yavaş yavaş birbirlerini çürütüyorlar. Bizi bundan sonra tek kurtarabilecek şey, ancak şu anki sefil ve barbar dünyanın tüm ideolojik kurumlarının düşüşünü sağlayacak yeni bir cadı avıdır" diyor Tarkovski ve şöyle bir yargıyla devam ediyor: " İnsanlık o kadar acı çekti ki, artık insanın acı çekme duygusu köreldi. Bu çok tehlikeli. Ve işte bu yüzden insanlığın kan döküp acı çekerek kurtulması olanaksız."

Yaşadığımız yüzyıl, duygusal enflasyonun çok yükseldiği bir çağ. İnsanlık büyük bir iştahla yaşadığı gezegeni ve utanç duygusunu tüketiyor. Ülkelerin yöneticileri halklarına giydirdikleri "ideolojik deli gömlekleriyle" kolay yönetmenin yolunu bulmuşlar. Hayatın tüm alanlarında bir arada yaşamanın imkânsız hale gelmesi için herkes elinden geleni yapıyor. Hepimizin üzerinde anlaştığı tek değer var artık: Sahip olmak.

Çözüm yerini tutar mı bilinmez ama Tarkovski'nin şu önerisine bakalım:

"Modern insanın büyüklüğü, karşı çıkmasında yatar. Şimdi zaman, olağanüstü bireysel cesaret, bireysel fedakârlık gösterme zamanı: Veba illeti kol gezerken ziyafet verme zamanı yani. Ancak kendini kurtarabildiğinde diğerlerini de kurtarabilirsin..."

Fotoğraftaki insanlar Tarkovski'yi okumuşlar besbelli ve Gezi'nin orta yerine kurmuşlar sofralarını.

BENİM ÇOCUĞUM TRANS
ANNENİM YANINDAYIM
LGBT AİLELER VARDIR
İNTERSEKSLER VARDIR
BABANIM YANINDAYIM
KARDEŞİMİN YANINDAYIM
KOŞULSUZ SEVGİ MÜMKÜN
BİSEKSÜELLER VARDIR
İSTİHDAM ALANLARIMIZI İSTİYORUZ
ALIŞIN BURADAYIZ
GENEL AHLAKSIZ!
KADIN KADINA
Em Meleên Xwe Yên Perwerdeye Dixwazin

Maymun Neden Yakalanır?...

Uzak Asya'da avcılar maymunları yakalamak için çok ilginç bir tuzak hazırlar. Bir hindistancevizinin altından bir delik açarak içine tatlı bir yiyecek koyarlar. Bu delik, maymunun elini ancak açıkken sokabileceği büyüklüktedir. Yumruk yaparsa maymun elini dışarı çıkaramaz. Ağaçta asılı hindistancevizini gören ve içindeki tatlının kokusunu alan maymun, tatlıyı almak için elini sokar ve yiyeceği tutar ama yumruk yaptığı eli dışarı çıkaramaz. Avcılar onu gelip buluncaya kadar kaçabileceği halde, elini çıkarıp kaçmaz. Maymunu tuzağa düşüren ve orada kalmasına sebep olan şey arzularıdır. Arzularına olan bağımlılığıdır.

Bağımlılıksa bir hastalıktır. Düzelebilen, ancak o bağımlılığı yapan şey tekrar kullanıldığında yinelenen bir hastalık.

Bağımlılıkta kişi, "o şey" üzerinde kontrolünü kaybetmiş, kontrol karşı tarafa geçmiş ve artık kişi onsuz bir yaşam sürdüremez olmuştur.

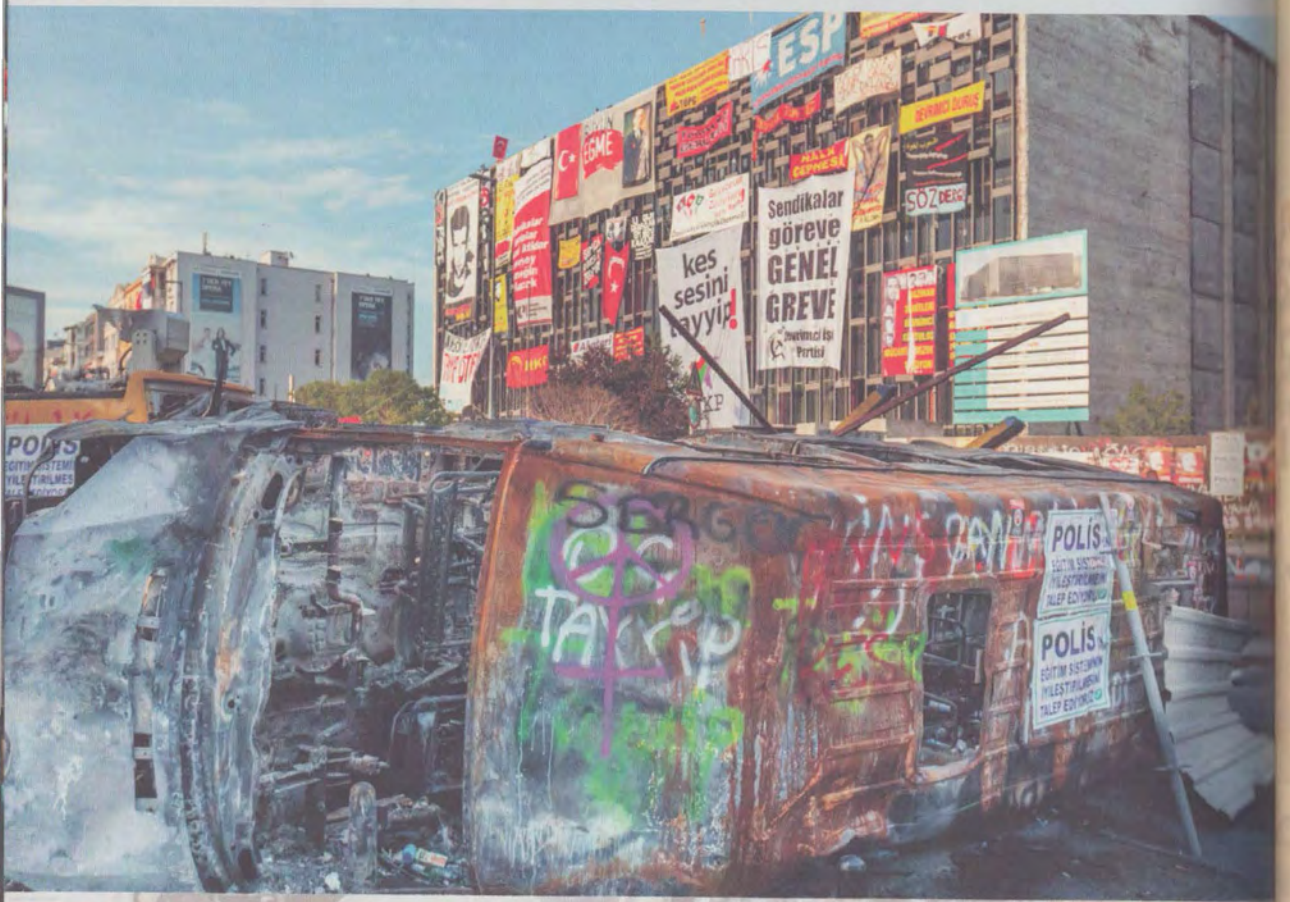
Daha kötüsü, ihtiyaç duyulan şeyden aynı etkiyi görmek için dozu sürekli artırması gerekir. Kişi, hayatının ve zamanının büyük bir kısmını onu bulmak için harcar.

Artık o insan tedavi görse ve düzelse bile tüm yaşamı boyunca o şeye karşı hassastır.

Ellerini sokup yakalamak istedikleri yerde daha çok sahip olmak isteği vardır. Daha çok para, daha çok kariyer, daha çok mal mülk. Daha çok yemek, daha çok içmek, ve daha fazlasına sahip olmak isterler.

Açgözlü bir maymun gibi, yakaladıkları şeyleri bir türlü bırakamazlar. İçlerindeki arzular, doyurdukça acıkan bir canavar gibidir. Tüm bağımlılar gibi kontrol tamamıyla onları bir türlü doyurmayan ihtiyaçlarının eline geçmiştir.

Bu yüzden yakalanırlar avcılara. Bunun için orada, öylece beklerler.

“Çok İstersen Olur Kuzum...”

Hiç okula gitmeyen, okuma yazması olmayan ama tanıdığım en bilge kadınlardan biri olan anam, hayatı boyunca emeğe, çalışmaya ve inat etmeye iman ederek yaşadı. Defter kapladığım renkli ambalaj kâğıtlarının ucunu tükürüğüyle ıslatıp dudağına ruj yapacak kadar kadın, ya da kurban bayramlarında evimizin bahçesinde kurban kesecek kadar erkekti. Virginia Woolf’un dediği gibi, “içindeki erkekle” mi buluşmuştu, bilmiyorum. Lakin, hayatla ve dünyayla iyi bir ortaklık kurduğu kesindi, ben şahidim.

Çocukken bir şey görürsünüz, istersiniz. Benim de olurdu. Anama giderdim. “Çok istersen olur kuzum” derdi.

“Çok istersen olur” lafını ciddiye aldım. Yaşantımın sonraki dönemlerinde bazı şeyleri çok istediğim oldu. Olmamışsa, “Demek ki çok fazla istememişim” diyordum.

Çaresiz zamanlarımda yine anama giderim. Gazeteye yetiştirmek zorunda olduğum bir yazıda ve çıkışsız kaldığım yerlerde anamı uykudan uyandırıp, “Yav ana o gün ne olmuştu, şunu bir daha anlatsana” diyerek yazıyı bağladığım çok olmuştur. O yüzden “Bir şeyi fazla istemek” fikrini önemserim.

Dünü yarına bağlayabiliriz. İyi bir geleceğe doğru gidebiliriz. Çünkü çok istiyoruz...

Faşizm Nedir?...

Bir defalık
kullanım
özelliğine
sahip,
açarsa
cezalandırılacağı
Çin malı
gaz maskeleriyle,
yerin
yedi
kat
dibine
gönderilen
Somalı
madencilerin
alnına
yazılmış
kara
bir yazıdır
faşizm.
Dünyanın
bütün
mürekkepleriyle,
ama yalnızca
muktedirlerin
kalemiyle
yazılır.
Alınyazısıyla
hiçbir
ilgisi
yoktur.

Erdem...

"Hayatta
göreceğiniz iş
ne olursa olsun,
erdem olmayınca
elde edeceğiniz
her şeyin,
yapacağınız
her işin sonunda
utanç ve
kötülük
vardır."

(Platon)

Dipnotlar

1. "Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü", Yrd. Doç. Dr. Nilgün Dalkesen, *Millî Folklor*, Yıl 27, Sayı 106, 2015.

2. "Balkan Savaşları Döneminde Yunan Basınında Kolera Vakaları", Dr. Nilüfer Erdem, Ankara Üniversitesi Türk Dili ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu* Dergisi, Sayı 52, Güz 2013, s. 803-824.

3. Burhan Sönmez, *BirGün* gazetesi, 21 Şubat 2013.

4. Edward Said, *Kış Ruhu*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., 2000.

5. Edward Said, *Kış Ruhu*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., 2000.

6. *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, Milliyet Yay., 1993.

7. Dilek Güven, *6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yay., 2006.

8. Marcel Mauss, *Sosyoloji ve Antropoloji*, Doğu Batı Yay., 2006.

9. Dilek Güven, *6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yay., 2006.

10. Erol Göka, *Türklerin Psikolojisi*, Timaş Yay., 2008.

11. Dilek Güven, *6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yay., 2006.

12. Henri Bergson'un Zaman-Bellek kuramı.

13. Eylem Delikanlı&Özlem Delikanlı, *Keşke Bir Öpüp Koklasaydım*, Ayrıntı Yay., 2013.

14. Saime Tuğrul, *Ebedi Kutsal, Ezeli Kurban*, İletişim Yay., 2010.

15. Salif Keita, 1995 tarihli Folon albümünden.

16. *5 No'lu Cezaevi* belgeseli, Yönetmen: Çayan Demirel.

17. Kubilay Aktulum, *Parçalılık Metinlerarasılık*, Öteki Yay., 2004.

18. Khaled Hosseini, *Uçurtma Avcısı*, Everest Yayınları, 2010.

Fotoğraf Açıklamaları

sayfa: 10-11	Cumartesi Anneleri 600. hafta, Galatasaray, İstanbul, 24 Eylül 2016. Fotoğraf: Ayhan Şanlı.
sayfa: 14-15	Müslüman bir çete, Girit, 1896. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 16	Resneli Niyazi Beyve Geyiği, Selanik, Ekim 1908, Kartpostal. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 20-21	Bir konak haremi, İstanbul, 1920'ler. Mesut Tufan arşivi.
sayfa: 22	Enver Paşa'nın ailesi. Murat Bardakçı, *Enver*, T. İş B. Kültür Yayınları, 2015.
sayfa: 26-27	Mahmud Şevket Paşa birliğiyle Pera'da, İstanbul, 1909. Fotoğraf: Philipp Kester, *Berliner Illustrierte Zeitung*, Sayı 21, 1909. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.
sayfa: 28	Bulgar birlikleri karşısında geri çekilirken koleraya yakalanan askerler ve siviller, Çorlu, 1911. Fotoğraf: Herbert F. Baldwin.
sayfa: 30-31	Anzak Koyu, Gelibolu Yarımadası, 25 Nisan 1915. Universal History Archive / Universal Images Group / Getty Images Turkey.
sayfa: 32	Balkan Savaşı yetimleri için açılan yurtlardan biri. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 36-37	İstanbul, 1901. *Berliner Illustrierte Zeitung*, 49. Sayı, 1901, Ullstein Bild / Getty Images Turkey.
sayfa: 38	Bir cenaze töreni, Yozgat, 1900'ler. Mehin Öner Arşivi.
sayfa: 42-43	Rüştiye Mektebi öğrencileri ve öğretmenleri, Vidin, 1912. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 44	Tehcir edilen Ermeniler, Adana yolu, 1915. Tarih Vakfı Arşivi.
sayfa: 46-47	Şehzade Ziyaeddin Efendi (Sultan V. Mehmet Reşad'ın ikinci oğlu), Hüseyin Hilmi Paşa ile birlikte törene giderken, İstanbul, 10 Mayıs 1909. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.
sayfa: 48-49	Ölümden önce son fotoğraf. Kumkale'de 39. Alay. Teğmen Hasan Fehmi, Alay doktoru Yüzbaşı Mustafa Şevket ve diğerleri, Çanakkale, 1915. Fehmi Korkut Uluğ Koleksiyonu.
sayfa: 52-53	Osmanlı Piyadeleri, 30 Ekim 1914. Bettmann / Getty Images Turkey.
sayfa 54	I. Dünya Savaşı. Suriye-Filistin cephesindeki bozgundan sonra Anadolu'ya dönen Osmanlı askerleri. Tunca Örses Koleksiyonu.
sayfa 56-57	Makedon isyancılar I. Balkan Savaşı sırasında, Selanik, 21 Ekim 1912. Paul Thompson / FPG / Archive Photos / Getty Images Turkey.
sayfa: 58	Yoldaşlarıyla birlikte öldürülen Mustafa Suphi ve Edhem Nejad, Trabzon, 1921. Tarih Vakfı Arşivi.
sayfa: 62-63	Anadolu'dan Yunanistan'a giden mübadiller. Toplu bir düğün fotoğrafı, Nea Makri, 1920'ler. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 64	Pontus mübadilleri, Korfu, 20 Ocak 1923. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 66-67	Pazaryeri, İstanbul, 25 Ağustos 1931. Keystone-France / Gamma-Keystone / Getty Images Turkey.
sayfa: 68	Neyzen Tevfik Kolaylı, İstanbul, 1930. Bahattin Öztuncay, *Hatıra-i Uhuvvet: Portre Fotoğrafların Cazibesi (1846-1950)*, İstanbul: Aygaz, 2005. Fotoğraf: Jean Weinberg.
sayfa: 70-71	Bir modaevi, 1930'lar. A. O. Arşivi.
sayfa: 72	Millet mektepleri, 1930'lar. Fotoğraf: Keystone-France Gamma-Keystone / Getty Images Turkey.
sayfa: 74-75	Fırat'ı kelekle geçiş, Urfa, 1930'lar. Enis Rıza Arşivi.
sayfa: 76	Bir bayram yeri. Cengiz Kahraman Arşivi.

sayfa: 78-79 Haliç, İstanbul, 1900'ler. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 80 Atatürk, 15 Ağustos 1937. Fotoğraf: Steinholf-Conitz. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 84-85 Tütün fabrikasında çalışan kadın işçiler, 1930'lar. A. O. Arşivi.

sayfa: 86 Kadınlar ilk defa seçimlerde oy kullanırken, Zonguldak, Şubat 1935. Necdet Sakaoğlu Koleksiyonu.

sayfa: 88-89 Dersim, 1937. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 90 Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşının Ankara'ya gidişi sırasında güzergâh üzerinde toplanan halk, 1938. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 92-93 İzciler yurt gezisinde, Edirne, Kasım 1933. Enis Rıza Arşivi

sayfa: 94 Bir Köy Enstitüsü'nde eğlence. İ. H. Tonguç Belgeliği.

sayfa: 96-97 Antakya, 1930'lar, Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 98 Taksim. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 100-101 Nâzım Hikmet Ran, Uluslararası Yazarlar Kongresi, Floransa, İtalya, Mart 1962. Fotoğraf: Walter Mori. Mondadori Portfolio Premium / Getty Images Turkey.

sayfa: 102 Çerkes düğünü, 1940'lar. Enis Rıza Arşivi.

sayfa 106-107 Süleymaniye Mahallesi ve Süleymaniye Cami, İstanbul, 1 Ocak 1950. Fotoğraf: Paul Popper. Popperfoto / Popperfoto / Getty Images Turkey.

sayfa: 108 6-7 Eylül olayları, Beyoğlu, 1955. Fotoğraf: Rüçhan Ünver, Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 112-113 Bir gazete bayii, Ankara, 1957. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 114 6-7 Eylül Olayları'nda korunma tedbirine bir örnek, İstanbul, 1955. Tarih Vakfı Arşivi.

sayfa: 118-119 1951 Tevkifatı sanıkları mahkemede: (ön sıra soldan) Ferit Teksoy, Abdülkadir Demirkan (Pirhasan) [Vedat Türkali], Celal Zühtü Benneci, Sevim Tarı (Belli), Ekim 1953. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 120 Ankara, 1950'ler. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 124-125 Arzuhalci, Eminönü, İstanbul, 1956. Fotoğraf: David Lees. Corbis Historical / Getty Images Turkey.

sayfa: 126 Verem Savaş Derneği, Bursa, 1950'ler. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 130-131 Galata Köprüsü, İstanbul. 1969. Fotoğraf: Ullstein Bild. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 132 Yassıada tutuklularıyla ilgili söylentileri gidermek üzere Merkez Ordu Sinema Dairesi'nce hazırlanan propaganda filminin duyurusu, Ekim 1960. BİSAV TSA Arşivi.

sayfa: 134-135 Öğrencilerin Menderes hükümetini protestosu. Tanklarla tedbir, Unkapanı, Valens Su Kemerleri önü. 1 Mayıs 1960. Fotoğraf: Ullstein Bild. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 136 Türkçe'nin üç büyük yazarı Yaşar Kemal, Sait Faik ve Orhan Kemal aynı karede. Darüşşafaka Cemiyeti, Sait Faik Abasıyanık Müzesi Arşivi.

sayfa: 138-139 Gülşen Musiki Heyeti. Kemani İhsan Bey, Aztakî Candan, Musul İbrahim, Kemençeci Sotin, Yahya Bey, Hafız Yaşar, İbrahim Bey, Ağyanan ve diğerleri, İstanbul, 1960'lar. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 140 Mamak'taki Ankara 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanan Albay Talat Aydemir (solda) ve arkadaşları, Ankara, 1963. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 144-145 Bir kır gezintisi, Arnavutköy, 1960'lar. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 146 Yönetmen Metin Erksan'ın *Sevmek Zamanı* filmi gösterilecek salon bulamadı ancak sinema tarihindeki yerini aldı, 1965. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 150-151 Testi taşıyan kadın, 1964. Fotoğraf: James P. Blair. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 152 17 Eylül'de Kayseri'de oynanan futbol maçında çıkan olaylarda 40 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı, 1967. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 154-155 İstanbul Boğazı'na yapılan birinci köprüyü protesto etmek için Hakkâri'de Zap Suyu üzerine gençlerin yaptığı "Devrimci Gençlik Köprüsü" inşaatı, Hakkâri, Ağustos 1969. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 156 Üç kez Sansür Kurulu'nca yasaklanan *Hudutların Kanunu* filmi, 1966. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 160-161 Meyve püresi yiyen çocuk, Kapadokya, 1967. Fotoğraf: Guenter Reitz Vintage. Ullstein bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 162 Sinan Cemgil, ODTÜ, Ankara, 1969. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 164-165 Amerikan 6. Filo'sunu protesto. Dolmabahçe, Beşiktaş, İstanbul, 1968. *Hürriyet* Gazetesi Arşivi.

sayfa: 166 İbrahim Kaypakkaya, 1969. *Demokrat* Gazetesi Arşivi.

sayfa: 168-169 Sokağa çıkma yasağı sırasında çocuklar ekmek almaya giderken. 1 Mayıs 1960. Fotoğraf: James Burke. The Life Picture Collection / Getty Images Turkey.

sayfa: 170 Battal Mehetoğlu, Aralık 1969, Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 172-173 15-16 Haziran işçi direnişi, İstanbul, 1970. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 174 ODTÜ, Ankara, 1969. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 178-179 Panayıra kamyonetle giden insanlar, Havsa, Edirne, 1962. Fotoğraf: James P. Blair/ *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 180 Polisten kaçan Hüseyin Cevahir ve Mahir Çayan'ın sığındıkları ev, Maltepe, İstanbul, 1971. *Demokrat* Gazetesi Arşivi.

sayfa: 182-183 Nevşehir, 1970. Fotoğraf: Bill Ray, *Life* dergisi. The Life Picture Collection / Getty Images Turkey.

sayfa: 184 *Acı* filminin afişi, 1971, Yönetmen: Yılmaz Güney. Sinematek Arşivi.

sayfa: 186-187 Durakta otobüs bekleyen yolcular, Ankara, 1970'ler. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 188 Deniz Gezmiş yakalandığında, Ankara, 1971. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 192-193 Ağrı Dağı etekleri, 1959. Fotoğraf: W. Robert Moore. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 194 Ulaş Bardakçı vurulduktan sonra, Arnavutköy, İstanbul, 2 Mart 1972. *Hayat* dergisi.

sayfa: 198-199 *Adam Adamdır* oyunu, Ankara Birlik Sahnesi, Erdoğan Akduman, Halil Ergün, Kazım Hü, Ankara, 1970. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 200 Kızıldere, 1972. Fotoğraf: Camera Press (THA) Londra. A. O. Arşivi.

sayfa: 202 Kızıldere, 1972. Fotoğraf: Camera Press (THA) Londra. A. O. Arşivi.

sayfa: 203 Kızıldere, 1972. Fotoğraf: Camera Press (THA) Londra. A. O. Arşivi.

sayfa: 204 Teksif (Türkiye Tekstil, Örme ve Giyim Sanayi İşçileri Sendikası) grevlerinden biri, 1970'ler. Fotoğraf: Enis Rıza.

sayfa: 206-207 Yayınevleri yürüyüş kolu, "Kitabevi ve kitap yakarak devrimci düşüncenin gelişmesi önlenemez", Taksim Meydanı, 1 Mayıs 1976. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 208 İşçiler, Türk-İş'e bağlı Cevher-İş Sendikası'nın sahte imza ile kendilerini sendikaya kaydettiğini ve Maden-İş Sendikası'na geçmek istediklerini hâkimlere anlatmak için adliyeye yürüdüler, ancak sert polis müdahalesi ile karşılaştılar, İstanbul, 18 Ocak 1975. Fotoğraf: Murat Çetin.

sayfa: 212-213 1 Mayıs 1977, Taksim Meydanı. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 214 1 Mayıs 1977, Taksim Meydanı. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 216-217 Uçhisar'da bir düğün. 1980. Fotoğraf: Francois Le Diascorn. Gamma-Rapho / Getty Images Turkey.

sayfa: 218 Yeni Çeltek işçileri, "faşizm, pahalılık ve taban fiyatlarını protesto mitingi"nde, Suluova Amasya, Kasım 1977. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 220-221 "Maraş Katliamı", Aralık 1978. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 222 6 Ocak 1976'da Hacettepe Yurdu basıldı, Şükrü Bulut adlı öğrenci öldürüldü, 7 Ocak'ta düzenlenen cenaze töreninde polisin öğrenciler üzerine ateş açması sonucunda Nuray Erenler vuruldu. 14 Ocak'ta yaşamını yitirdi. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 224-225 Yaşlı adamlar oturuyor, İstanbul, 1975. Fotoğraf: Oscar Poss. Ullstein Bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 226 İzmir, 1 Mayıs 1979. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 228-229 Amele pazarı, İstanbul, 1970'ler. Mesut Tufan Arşivi.

sayfa: 230 Cenazede kadınlar. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 232-233 At Arabaları Erzurum sokaklarında, 1973. Sovfoto / Universal Images Group / Getty Images Turkey.

sayfa: 234 Gençlerden oluşan bir çete polis merkezinde, İzmit, 1970'ler. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 236-237 Kuzey İrlanda, Türkiye maçı, 30 Mart 1983, Windsor Park, Belfast. Fotoğraf: Bob Thomas, Bob Thomas Sports Photography / Getty Images Turkey.

sayfa: 238 Seyyar fotoğrafçı, İzmir, 1967. Reitz, Ullstein Bild / Getty Images Turkey.

sayfa: 242-243 90 bin kişinin evsiz kaldığı ve 2 bine yakın insanın hayatını kaybettiği Gediz depreminde kurulan çadırkent. 7 Nisan 1970. Bettmann / Getty Images Turkey.

sayfa: 244 Yeraltı Maden-İş Sendikası'na bağlı işçilerin Yeni Çeltek'te başlattıkları grev ve direniş Divriği, Bigadiç, Cizre ve Murgul'dan sonra Aşkale işçilerinin de katılımıyla "1980 Genel Maden Direnişi"ne dönüştü. Hemen ardından gelen 12 Eylül darbesiyle maden ocakları kapatıldı, Karadeniz, 1980. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 246-247 Orta Anadolu'da halı dokuyan kadınlar, 1 Kasım 1989. Fotoğraf: Dario Mitidieri. Hulton Archive / Getty Images Turkey.

sayfa: 248 Gazozhane. Nami Torunoğlu Koleksiyonu.

sayfa: 250-251 Türkiye'den bir aile Berlin Duvarı'nın önünde, Batı Berlin, 8 Ağustos 1981. Fotoğraf: Cotton Coulson. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 252 Münih Tren İstasyonu, 2 Mart 1974. Fotoğraf: Jonathan S. Blair. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 254-255 Üst güvertede vapur sefası, İstanbul, 1 Ekim 1973. Fotoğraf: Winfield Parks. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 256 12 Eylül darbesinin Milli Güvenlik Konseyi; Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Nejat Tümer, Sedat Celasun, Kenan Evren. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 260-261 Tariş Direnişi, İzmir, 22 Ocak 1980. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 262 Kenan Evren ilk basın açıklamasını yaparken, 18 Eylül 1980. Fotoğraf: Keystone-France Gamma-Keystone / Getty Images Turkey.

sayfa: 266-267 Eylem Delikanlı&Özlem Delikanlı, *Keşke Bir Öpüp Koklasaydım*, 2014, Ayrıntı Yayınları.

sayfa: 268 12 Eylül darbesi ardından Disk yöneticileri tutuklandı. Toplam sanık sayısı 1.477'yi buldu. Hakkında idam istenenlerin sayısı ise 78'di. Duruşmalardan birinde Abdullah Baştürk, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas, Fehmi Işıklar. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 270-271 Erdal Eren mahkemede, Ankara, 19 Mart 1980. Fotoğraf: Caner Gören. Anadolu Ajansı Arşivi.

sayfa: 272 Metris Askeri Cezaevi'nde açık görüş. Fotoğraf: Uğur Günyüz.

sayfa: 274-275 Metris Askeri Cezaevi'nde açık görüş. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 276 Behice Boran için düzenlenen cenaze töreni, Şişli, Ekim 1987. Enis Rıza Arşivi.

sayfa: 280-281 İzmir yakınları, 1 Temmuz 1977. Fotoğraf: Gordon Gahan. *National Geographic* / Getty Images Turkey.

sayfa: 282 Cemal Süreya, Darphane'deki görevi sırasında grevdeki işçiler ile birlikte, İstanbul, 2001. Cengiz Kahraman Koleksiyonu.

sayfa: 284-285 Mısır Çarşısı, İstanbul, 1 Ekim 1994. Fotoğraf: Serge Attal. The Life Images Collection / Getty Images Turkey.

sayfa: 286 Yaklaşık 1,5 milyon işçinin katıldığı grev ve boykotlar; "1989 Bahar Eylemleri". İstanbul'da yaklaşık 8 bin Tekel işçisi Cevizli'den Kartal'a yürüdü. Fotoğraf: Deniz Topaloğlu.

sayfa: 288-289 Büyük madenci yürüyüşü, Zonguldak, 4-8 Ocak 1991. *Hürriyet* Gazetesi Arşivi.

sayfa: 290 Oktay Tok'un evinde toplananlar, Ankara, 1980'ler. Oktay Tok arşivi.

sayfa: 294-295 Savaştan kaçan Kürt mülteciler, 1 Nisan 1991. Fotoğraf: Tom Stoddart. Premium Archive / Getty Images Turkey.

sayfa: 296 12 Eylül darbesinden sonra 14 yıl tutuklu kalan Mehdi Zana, bir cezaevi ziyareti sırasında eşi Leyla Zana ve çocukları ile, 1997. Fotoğraf: Susan Meiselas.

sayfa: 298-299 Nesin Vakfı arşivi.

sayfa: 300 Nevruz kutlamalarında çatışmada resmi kayıtlara göre 57 kişi öldü, Diyarbakır, 21 Mart 1992.

sayfa: 302-303 Uğur Mumcu'nun cenaze töreni, Ankara, 24 Ocak 1993. Tarih Vakfı Arşivi.

sayfa: 304 Büyükeceli halkı Mersin Akkuyu'da yapılması planlanan nükleer santrale karşı Ankara yolunda, 1998.

sayfa: 306-307 Emziren anne, 1990, Fotoğraf: Romano Cagnoni. Hulton Archive / Getty Images Turkey

sayfa: 308 Gölcük depremi, 17 Ağustos 1999, İzmit. Hope Productions / Getty Images Turkey.

sayfa: 310-311 Halfeti, 2002. Fotoğraf: Yves Gellie. Gamma-Rapho / Getty Images Turkey.

sayfa: 312 Ahmet Kaya hayatını kaybetti, 16 Kasım 2000. Gam Müzik Arşivi.

sayfa: 314-315 Tarık Akan, 26 Aralık, 2015. Fotoğraf: Ozan Köse. AFP / Getty Images Turkey

sayfa: 316 Hrant Dink, Fotoğraf: Burak Kara. Getty Images Turkey.

sayfa: 318-319 Roboski katliamında eşini kaybeden bir kadın, eşinin mezarında ağlıyor, 30 Aralık 2011. Fotoğraf: Bülent Kılıç. AFP/ Getty Images Turkey.

sayfa: 320 12 Mayıs 2014. Fotoğraf: Adem Altan. AFP / Getty Images Turkey.

sayfa: 322-323 Elvan Ailesi Arşivi.

sayfa: 324 Ramazan ayının ilk iftarında İstiklal Caddesi'nde kurulan "Yeryüzü Sofrası", 9 Temmuz 2013. Fotoğraf: Ulaş Yunus Tosun.

sayfa: 326-327 Onur Yürüyüşü, 29 Haziran 2014. Fotoğraf: Jodi Hilton. NurPhoto / Corbis Historical / Getty Images Turkey.

sayfa: 328 Ankara, 24 Aralık 2013, Fotoğraf: Ümit Kozan. DHA.

sayfa: 330-331 Cumartesi Anneleri 600. hafta, 24 Eylül 2016. Fotoğraf: Ayhan Şanlı.

sayfa: 332 Taksim Gezi Protestoları, İstanbul 2013. Fotoğraf: Ali Kabas. Corbis Documentary / Getty Images Turkey.

sayfa: 334-335 Kobani sınırında Kürt mülteciler, 26 Eylül 2014. Stringer / Getty Images Turkey.

sayfa: 336 Soma Katliamı sonrası mezarlık, Manisa, 15 Mayıs 2014. Fotoğraf: Bülent Kılıç. AFP/ Getty Images Turkey.

sayfa: 338-339 Kadın cinayetlerine karşı eylem, 12 Haziran 2015. Fotoğraf: Adem Altan. AFP/ Getty Images Turkey.

sayfa: 340 Silopi, 19 Ocak 2016. Fotoğraf: İlyas Akengin. AFP / Getty Images Turkey.

sayfa: 342-343 İstanbul, 9 Aralık 2014. Fotoğraf: Ozan Köse. AFP / Getty Images Turkey.

Teşekkür

Kitaba sundukları katkıdan dolayı;
Tarih Dergi, Anadolu Ajansı, Atilla Oral, Ayhan Şanlı,
Bilim ve Sanat Vakfı, Cengiz Kahraman,
Darüşşafaka Cemiyeti, *Demokrat* Gazetesi, Dilan Kaya,
Doğan Haber Ajansı, Ebru Seremetli, Elvan Ailesi,
Fehmi Korkut Uluğ, Gam Müzik, Getty Images Türkiye,
Hürriyet Gazetesi, İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı,
Masis Kürkçügil, Mehmet Kanar, Mesut Tufan,
Murat Bardakçı, Nalan Sakızlı, Nesin Vakfı, *NTV Tarih*,
Oktay Tok, Rüçhan Ünver, Semih Çelik, Sinematek,
Tarih Vakfı ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'na
teşekkür ederiz.

Not: Sahiplerine ulaşamadığımız birkaç fotoğraf oldu.
Hak sahipleri bizimle iletişime geçerlerse memnun oluruz.

Zamanın İzinde, geçmişin izleri ile geleceğin düşleri arasında mekik dokuyan bir çalışma. Enis Rıza'nın seçtiği ve uzun bir yüzyıldan parçalar yansıtan fotoğraflara Ercan Kesal kendi hayatından esinlerle metinler yazdı, sıradan insanların hayallerini toplumun aynasına yerleştirdi.

Dün geçmişte kalırken, yarına yeni yüzler ve yeni sözlerle varılır. Ama her yüz dünün acılarını kırışıklarla taşır ve her sözün bağrında da yarım kalmış hayaller saklıdır. Geçmiş bitmemiştir, şarkıların, resimlerin ve umutların içinde sonsuz bir nehir gibi yenilenerek akar. *Zamanın İzinde*, bizi o nehrin sert kıvrımlarına götürür ve ışığın suda parladığı kısa anlara daldırıp çıkarır.

KDV'den muaftır.

ISBN: 978-605-314-164-8

9 786053 141648